

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

**ELAZIĞ İLİ ULUOVA YÖRESİ HALK İNANIŞARI VE
DİNLER TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Hüsamettin KARATAŞ

HAZIRLAYAN
Tarık ÇETİNKAYA

ELAZIĞ-2021

ÖZET

“Elazığ İli Uluova Yöresi Halk İnanışları ve Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi” adlı çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Uluova Yöresi hakkında kısaca bazı tarihi ve coğrafi bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde, Uluova Yöresindeki geçiş dönemleriyle alakalı halk inanışları ve uygulamaları mülakat ve gözlem yöntemleri kullanılmak suretiyle araştırılmıştır. İkinci bölümde ise doğa/tabiât ile ilgili bazı halk inanışları ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Halk İnanışları, Elazığ, Uluova Yöresi, Doğum, Evlilik, Tabiat.

ABSTRACT**ELAZIĞ PROVINCE ULUOVA REGION FOLK BELIEVEMENT AND
EVALUATION IN TERMS OF THE HISTORY OF RELIGIONS**

The research named “Elazığ Province Uluova Region Folk Believement and Evaluation in Terms of The History of Religions” consists of an introduction and two parts. In the introduction part, some historical and geographical information about Uluova Region is given. In the first part, folk beliefs and practices related to the transition periods in Uluova Region were investigated by using interview and observation methods. In the second part, some folk beliefs about nature are discussed and evaluated.

Keywords: Public Beliefs, Elazığ, Uluova Region, Birth, Marriage, Nature.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	VI
ÖNSÖZ	VII
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖNEMİ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	1
1.3. Araştırmanın Önemi.....	2
2. ARAŞTIRMANIN METODU VE SINIRLILIKLARI	3
2.1. Araştırmanın Metodu	3
2.2. Araştırmanın Sınırlılıkları	4

BİRİNCİ BÖLÜM

ELAZIĞ İLİ ULUOVA YÖRESİNDEKİ GEÇİŞ DÖNEMLERİYLE İLGİLİ İNANIŞLARIN VE UYGULAMALARIN DİNLER TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. Doğum ile İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi	8
1.1.1. Doğum Öncesi Halk İnanışları	8
1.1.2. Doğum Esnasındaki İnanışlar	14
1.1.3. Doğum Sonrası İnanışlar	15
1.1.4. Doğum İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi	26
1.2. Sünnet İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi.....	32
1.2.1. Sünnet ile İlgili İnanışlar	32
1.2.2. Sünnet İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi	34
1.3. Evlenme İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi.....	36

1.3.1. Evlenme İle İlgili İnanışlar	36
1.3.2. Evlilik Sonrası İnanışlar	54
1.3.3. Evlenmeyle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi	56
1.4. Ölüm İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi.....	59
1.4.1. Ölüm Öncesi İnanışlar	60
1.4.2. Ölüm Esnasındaki İnanışlar	63
1.4.3. Ölüm Sonrası İnanışlar	64
1.4.4. Ölüm İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi	69

II. BÖLÜM

ELAZIĞ İLİ ULUOVA YÖRESİNDEKİ TABİATLA İLGİLİ İNANIŞLARIN VE UYGULAMALARIN DİNLER TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Yağmur Duası İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi	72
2.1.1. Yağmur Duası İle İlgili İnanışlar	73
2.1.2. Yağmur Duası İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi.....	75
2.2. Ağaç ve Ormanla İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi.....	77
2.2.1. Ağaç ve Orman İle İlgili İnanışlar	77
2.2.2. Ağaç ve Orman İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi	79
2.3. Hayvanlar İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi	81
2.3.1. Hayvanlarla İlgili İnanışlar	81
2.3.2. Hayvanlarla İlgili İnanışların Değerlendirilmesi	86
SONUÇ	90
KAYNAKLAR	92

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
Bs.	: Basım
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Haz.	: Hazırlayan
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Vb.	: Ve Benzerleri
Vd.:	:Ve Diğerleri
Yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

Elazığ ili Uluova Yöresindeki halk inanışlarının Dinler Tarihi açısından değerlendirilmesinde başlıca üç önemli “geçiş dönemi” dikkate alınarak araştırılmaya çalışılmıştır. Bunlar insan hayatına anlam katan doğum, evlenme ve ölüm ile ilgili geçiş dönemlerini içermektedir. Doğum, evlenme ve ölüm olayları ile ilgili inanışlar alt başlıklar altında incelenmektedir. Söz konusu geçiş dönemleri içerisinde başta inanç, ayin, ve dinsel unsurlar olmak üzere kültürel, büyüsel ve geleneğe bağlı törensel unsurların da önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Nitekim dinsel ve törensel unsurların tamamı insan hayatını sadece kolaylaştırmakla kalmamakta aynı zamanda her uygulamaya bir anlam katmaktadır. Bu durumu insanoğlunun ihtiyaç duyduğu kutsalla ilişki kurma biçimi ve aynı zamanda kendisini kötücül güçlerden koruma duygusunun yansıması olarak değerlendirmek mümkündür.

İnsan hayatında önemli olan geçiş dönemleri; esas itibariyle kutsiyet atfedilen iyi ile müspet ilişkiler kurma ve kutsalın koruyuculuğunu talep etme eylemidir. Ayrıca kutsala karşı yapılacak hata neticesinde ortaya çıkacak kötücül güçlerin etkisinden korunmak ve onların çeşitli zararlarından uzaklaşmak için geliştirilmiş tecrübi bilgi ve hayat biçimidir. Bu düşünce ve hayat tarzının doğurduğu eylemler, geçiş dönemleriyle alakalı inanca ve töreye dayalı gelenekler, bunların doğurduğu çeşitli inanışlar ve uygulamalar aslında kültürel hayatın ayrılmaz bir parçası olarak sonsuza kadar varlığını devam ettirecektir. Geçiş dönemleri ve bu dönemlere ait inanışlar ve uygulamaları, esasında insanoğlunun bazı problemler karşısında geliştirdiği varsayılan çözüm biçimleridir. Nitekim insanların karşılaştıkları problemler ve onların çözümü şeklinde ortaya çıkan birçok durum ya gelenek ya da bir diğer ifadeyle halk inanışları olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumdan topluma değişse de halk inanışları milletleri birbirinden ayıran pratiklerin bileşenleri olarak kabul görmektedir. Geçiş dönemlerine ait inanışlar ve uygulamalar geçmiş ile günümüz arasındaki kültürel bağların ortaya konulması bakımından da önemli bir yere sahiptir. Zira her gün ortaya çıkan yenilikler ve teknolojik gelişmeler, insanların çok hızlı yer değiştirmelerine olanak sağlayan ulaşım araçları, sosyal medya aracılığı ile iletişim ve haberleşme araçları sayesinde bilgi ve tecrübe aktarımı sadece fertler üzerinde değil aynı zamanda toplumlar üzerinde de derin izler bırakmaktadır. Bu durum toplumların sahip olduğu kültürel yapının zaman içinde farklılık göstermesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla zamana karşı koymak yerine

Türk toplumunun geçmişten günümüze yaşayan hafızası durumundaki halk inanışlarının ve uygulamalarının gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi oldukça önemlidir. Uluova yöresinde elde edilen veriler bağlamında özellikle geçiş dönemleri içerisinde yer alan inanış ve uygulamaların esas itibarıyla geleceğe aktarımı düşünülmüş böylece yaşayan kültüre bir nebze katkı sunulmaya çalışılmıştır. Genel manada Türk halk kültürü ve Türk halk inanışları çerçevesinde değerlendirilmelere yer verilmek suretiyle Elazığ ili Uluova Yöresinde görülen ve hala yaygın olarak varlığını devam ettiren halk inanışları ve uygulamaları bu çalışmada ele alınmıştır.

Bu çerçevede “Elazığ İli Uluova Yöresindeki Halk İnanışları ve Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi” adlı çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında yörenin tarihi, coğrafyası, ekonomik ve kültürel yapısı hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Uluova Yöredeki doğum, evlenme ve ölüm ile bağlantılı inanışlara yer verilmiş ve bu inanış ve uygulamalar değerlendirilmiştir. İkinci bölümde yağmur duası uygulamaları, ağaç ve ormanla ilgili inanış ve pratikleri yanı sıra çeşitli hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalara yer verilmiş, söz konusu inanış ve pratiklerin eski Türk inancıyla bağlantısı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmamız sonuç ve kaynakça ile son bulmaktadır.

Çalışmamızın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam, Doç. Dr. Hüsamettin Karataş’a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca araştırmaya önerileri ve destekleriyle katkı sağlayan değerli hocalarım, Prof. Dr. Sami Kılıç’a, Doç. Dr. Abdulkadir Kıyak’a, Dr. Öğrt. Üyesi Emrah Yavuz’a ve Dr. Öğrt. Üyesi Ayhan Aslanoğlu’na teşekkürlerimi sunuyorum.

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖNEMİ

1.1. Araştırmanın Konusu

Araştırmamızın konusu Elazığ İli Uluova Yöresi halk inanışları ve bu inanışların Dinler Tarihi açısından değerlendirilmesidir. Bu çerçevede doğum, evlenme ve ölüm gibi hayatın üç önemli geçiş dönemi; söz konusu dönemlerin öncesinde ve sonrasında ortaya çıkan inanışlar ile tabiatla ilgili inanış ve uygulamalar araştırma konusu yapılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Halk inanışları, içerisinde farklı dini kültür öğelerini barındırma ihtimali olan bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla halk arasında yaygın olan inanış ve uygulamaları herhangi bir dine dayandırmak ya da herhangi bir dinden soyutlamak mümkün değildir. Bu çerçevede araştırmamızın amacını ortaya koyarken Elazığ İli Uluova Yöresi halk inanışlarını ve uygulamada ortaya çıkan verileri bir dini gelenekle ya da dinsel uygulamalar ile sadece benzerlikten yola çıkarak dini ya da dini olmayan şeklinde yorumlanmasının yanlış olacağını ifade etmemiz gerekmektedir. Nitekim insanoğlu binlerce yıllık süreçte belirli bir kültüre ve dine sahip olmuş, sahip olduğu bu kültür içerisinde varlığını sürdürmüştür. Diğer bir kısmı ise tarihin belli dönemlerinde sahip olduğu kültür ve dinden farklı bir kültüre veya dine geçiş yapmıştır. Ancak bu geçiş sürecinde önceden sahip olduğu bazı kültürel birikimleriyle ilişkisini kesememiş, hatta daha önceden sahip olduğu bazı unsurları, benimsediği yeni kültür ve din kalıplarına uydurarak devam ettirmiştir. Bu durum değişik yer ve zamanlarda İslam kültürüne girmeye başlayan Türk topluluklarında da kendini göstermiştir.

Elazığ İli Uluova Yöresindeki yaygın halk inanışlarını ve uygulamalarını araştırırken asıl amaç dini ve kültürel unsurların harmanlandığı halk inanışlarının günümüzdeki varlığını nasıl sürdürdüğünü tespit etmek, bunun yanı sıra bizden sonraki nesillere konunun Dinler Tarihi açısından ele almak suretiyle bilimsellik boyutuna dikkat çekmektir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Günümüz dünyasında her alanda olduğu gibi dinlerin ve inançların coğrafyası da artık çok küçülmüş ve bunlar birbirini tanıma noktasında yaklaşmıştır. Söz konusu yakınlık teknoloji ve iletişim araçlarıyla hızlı bir şekilde sağlanmış, bu durum insanların farklı olana karşı sadece merakını değil, ilgisini de artırmıştır. 19. yüzyılın başlarında sadece bilim adamlarının, seyyahların ve kâşiflerin ilgi duyduğu dinsel ve kültürel birikimler artık kendi kabının dışına taşmıştır. Bunlar arasında yer alan hal inanışları ve uygulamaları, her açıdan günümüzde dünyanın pek çok bölgesinde ilgi odağı haline gelmiştir. Bu çerçevede halk inanışları hakkında sayısız çalışma yapılmış ve yapılmaktadır.

Araştırma konumuzu oluşturan Elazığ İli Uluova Yöresindeki halk inanışları ve uygulamaları ile bunların Dinler Tarihi açısından değerlendirilmesi özellikle geçiş dönemleri adı verilen zaman dilimlerindeki yaygın inanış ve uygulamaları içermektedir. Halk inanışlarının dikkat çekici özelliklerinden biri, kutsal kabul edilmesidir. Zira kutsal korkuyla karışık saygı kültürüne dayanır. Bu kutsiyetin hem cezbedici hem de ürkütücü yönü bulunmaktadır. Bir diğeri toplumsal kabulün dayanıyor olmasıdır. Bu minvalde Elazığ ili Uluova Yöresindeki halk inanışlarını ele alırken toplumsal değerlere bakış açısının göz ardı edilmediğini, Türk kültürünün ön plana çıkarıldığını, yöredeki inanış ve uygulamalarda kendisini gösterdiğini ifade etmek mümkündür. Bilindiği üzere Türkler uzun tarihleri boyunca dünya coğrafyası üzerinde sık sık yer değiştirerek geniş bir alana yayılmıştır. Bunun neticesinde pek çok kültür ve dinle etkileşim içerisinde olmuşlardır. Türklerin bu kültür ve dinleri benimsemeleri neticesinde bazı konularda etkileyen olmuşken bazı konularda ise bu kültür ve dinlerden kısmen etkilemişlerdir. Bu alanda yapılacak çalışmaların dini veya dinsel kültürlerin aktarımı noktasında ortaya çıkan sonuçların tespiti açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz. Ayrıca bu türden çalışmaların yapılması Eski Türk kültürünün yanı sıra dini ya da dini olmayan unsurların kültürel yapı üzerindeki etkilerini tanımamıza önemli katkılar sağlayacağını düşünmekteyiz. Eski Türk dininde naturalist inançlara özellikle dağ, tepe, taş gibi unsurlara önem verildiğine tarihi kayıtlarda rastlanmaktadır. Nitekim bu konular Orhun Kitabelerinde “yer sub” olarak ifade edilmekte ve “iduk” yani kutsal kabul edildiği zikredilmektedir. Ayrıca Türklerin ölmüş ataları tazim ve saygı için kurban kestiği, onların ruhlarının koruyucu vasfının devam ettiğine inandıkları ifade edilmektedir. Bu çerçevede kutsalla ilişki kurma biçimlerinden bir olan halk inanış ve uygulamaları

asında halk dindarlığı içerisindeki inanç ve pratikler yoluyla belirli bir amaca ulaşmak gayesiyle yapılmaktadır. Bu inanç ve uygulamalar ülkemizdeki diğer bölgelerdeki ve yörelerdeki diğer inanç ve uygulamalarla benzerlik ve paralellikler göstermektedir. Dolayısıyla Halk inanışları ve uygulamaları dikkatle incelenip tetkik edildiğinde toplumumuzun dini, sosyal ve kültürel hayatının bir parçası olduğu görülecektir. Bu da halk inanışlarının objektif bir yaklaşımla ilmi tahlillere tabi tutulmasıyla toplumumuzun yaşayan dini gerçeklerinin daha derinlemesine ve sistematik bir biçimde anlaşılmasına imkân verecektir. Biz de bu düşünceden hareketle Elazığ ili Uluova Yöresinde yaygın olarak ortaya çıkan bazı inanış ve uygulamaları din bilimlerinin yöntemlerini kullanıp, tespitlerde bulunarak, elde ettiğimiz verileri objektif tahlillerle açıklamaya çalışacağız.

2. ARAŞTIRMANIN METODU VE SINIRLILIKLARI

2.1. Araştırmanın Metodu

“Elazığ İli Uluova Yöresi Halk İnanışları ve Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi” adlı bu çalışmamız, giriş ve iki bölümden müteşekkildir. Giriş kısmında Uluova Yöresi hakkında genel bilgiler çerçevesinde tarihi, coğrafi konumu hakkında kısa bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın “Giriş” kısmında genel olarak literatür taraması yapılarak elde edilmiştir. Birinci bölümde Uluova Yöresindeki geçiş dönemlerinden doğum, evlenme ve ölüm ile ilgili inanışlar ele alınmak suretiyle değerlendirilmiştir. İkinci bölümde yörede sıklıkla rastlandığı düşünülen tabiatla ilgili yaşayan inanışlardan yağmur duası başta olmak üzere ağaç, orman ve çeşitli hayvanlarla ilgili değerlendirilmelere yer verilmiştir. Bu çalışma esnasında özellikle de verilerin toplanması safhasında, mülakat ve gözlem teknikleri kullanılmış, elde edilen veriler objektiflik esasına dayanarak, Dinler Tarihi açısından önem arz eden deskriptif metot ile yazıya alınmıştır. Geçiş dönemleri ile ilgili konular hakkında bilgiler toplanırken bazı sıkıntılar ile karşılaşmıştır. Özellikle son iki yıldır tüm dünyayı olduğu gibi ülkemizi de derinden etkileyen Covid-19 salgını ve salgınla bağlantılı pandemi şartları her alanda olduğu gibi alan araştırması, doğrudan gözlem ve mülakat tekniğine daha fazla yer verdiğimiz bu çalışmamıza da olumsuz etkileri olmuştur. Mümkün olduğunca yüz yüze görüşmeler yapılmaya çalışılmış, bazen de teknolojik imkânlardan yararlanmak suretiyle görüşmeler uzakta veya çeşitli iletişim araçlarıyla sağlanmaya çalışılmıştır.

Araştırmamızda, elde edebildiğimiz kaynaklardaki bilgiler deskriptif yöntemle ele alınıp incelenmiştir. Çalışma planımız doğrultusunda; Dinler Tarihi alanında kullanılan

yöntemlerden yararlanılmış, konular gereklerine göre tarihî ve fenomenolojik metotlarla değerlendirilmiştir. Araştırma alanımız Doğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde yer alan Elazığ ili Uluova Yöresi ile sınırlıdır. Araştırmamız, belli bir bölgede ve belirli bir zaman dilimi içerisinde yapılacağı için araştırmamızla elde edilecek sonuçlarda bu bölge ve zamanla sınırlı olacaktır. Bu çalışma Dinler Tarihi disiplinine bağlı teorik yönü de bulunan bir alan araştırmasıdır. Bu nedenle ilgili verileri elde etmede özellikle tarihi ve resmi kaynaklardan lisans, yüksek lisans, doktora tezlerinden, derleme ve tarama sözlüklerinden, yazıtlardan, süreli yayınlardan, folklor derlemelerinden, kütüphanelerden, il kültür ve turizm müdürlüklerinden yararlanılacaktır. Ayrıca çalışmamızda dolaylı ve dolaysız gözlem, mülakat, kaynak kişiler gibi alan araştırması tekniklerinden faydalanılacaktır. Kaynak kişilerle yapılan mülakatlar esnasında ses alma cihazlarından, gözlem yapılırken de fotoğraf makinesi kullanılacaktır. Elde edilen bütün bilgiler düzenli bir şekilde fişlenip not alınacaktır. Not alınan ve fişlenen bilgi ve veriler din bilimlerinin yöntemleriyle ele alınarak tahlil ve değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu değerlendirme yapılırken akılcı ve tecrübi bir yaklaşım kadar sezgisel bir kavramayı da gerektiren fenomenolojik yöntem uygulanarak öznel ve taraflı açıklamalardan tamamıyla kaçınılıp objektif bir bakış açısıyla yaklaşılmaya çalışılacaktır. Yine bu değerlendirmeler yapılırken olayların tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik boyutları da göz önüne alınacak tarihi, sosyolojik, sosyal psikolojik yöntem ve metodlardan faydalanılacaktır. Böylece olaylar daha kapsamlı, objektif, bilimsel ve gerçekçi bir tarzda değerlendirilmeye çalışılacaktır. Ayrıca halk inanışlarının ve uygulamaların tarihi oluşum ve gelişimi incelenirken tarihi yöntem özellikle uygulanacaktır. Halk inanışlarıyla ilgili değerlendirmelerin daha iyi anlaşılması için ihtiyaç görüldüğü takdirde karşılaştırılmalı yöntem de başvurulacaktır. Ayrıca gerek dini olarak adlandırılan fenomenleri objektif ve bilimsel bir yolla mevcut yöntem ve metodları çerçevesinde açıklanacaktır. Yaptığımız bu çalışma Dinler Tarihi disiplinine bağlı teorik yönü de bulunan bir alan araştırmasıdır. Bundan dolayı bu araştırmamızda Elazığ ili Uluova Yöresindeki yaygın halk inanışları sınırları dâhilinde din biliminin farklı tekniklerinden ve uygulamalarından faydalanılarak yapılacaktır.

2.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sınırlılıklarını belirlerken, Elazığ ili Uluova Yöresinin tarihi, coğrafi konumu, ekonomik ve iktisadi durumu, iklimi vb. konular tartışılmıştır. Söz konusu

başlıklar sınırlılıklar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Zira Elazığ ili Uluova Yöresinin tarihi ve coğrafi konumu başta olmak üzere diğer bütün unsurlarını Elazığ'dan ayrı ele almanın mümkün olamayacağı kanaati hâsıl olmuştur. Bu yüzden yöre hakkındaki bilgiler genel olarak Elazığ ili çerçevesinde verilmeye çalışılmıştır.

Elazığ ili Uluova Yöresi, bulunduğu yer itibariyle Elâzığ'ın Doğu ve Güney sınırlarının önemli bir kısmını içerisine alan, yaklaşık 50 km uzunluğunda ve 15 km genişliğinde 325.000 km²'lik alanıyla Elazığ ilinin en büyük ovasını içeren büyüklüktedir. Uluova Yöresinde 4 belde ve 40 köy bulunmaktadır. Bu durum araştırmanın sınırlılıklarının belirlenmesi noktasında da çeşitli zorlukları beraberinde getirmiştir. Ayrıca çalışmanın devam ettiği süreci dikkate aldığımızda 24 Ocak 2020'de Elâzığ'da yaşanan 6.8 büyüklüğündeki yıkıcı deprem ve ardından bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de yaşanan covid-19 adlı salgın hastalık ve sonrasındaki pandemi koşulları da çeşitli sınırlılıkları beraberinde getirmiştir.

Elazığ ilinin bugünkü yerleşim yeri, tarihi açıdan yeni sayılır. Lakin Harput ve çevresi dikkate alındığında bölgenin tarihinin oldukça eski olduğu bilinmektedir. Bu nedenle Elazığ tarihini esas itibariyle Harput tarihi ile birlikte değerlendirmek gerekmektedir.

Elazığ ili dâhilinde yapılan kazı ve araştırmalara göre Elazığ dolayısıyla Harput ve çevresinin tarihi Paleolitik Çağ'a kadar inmektedir. Oldukça köklü bir tarihe ve kültüre sahip olan Elazığ, ilk çağlardan itibaren birçok devletin hâkimiyet sahası içinde bulunduğundan çeşitli medeniyet ve kültürleri bünyesinde barındırmıştır. İlk defa 1018 tarihinde Çubukoğulları döneminde Türk iskânına sahne olan Elazığ, tarihi kaleleri, camileri, türbeleri, kiliseleri, köprüleri, hamamları, kaplıcaları vb. yapılarıyla Türk kültürünün açık hava müzesi konumundadır.

Elazığ/Harput Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında rol almış en önemli şehirlerden biridir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında şehit-veliler ve Horasan Erenlerinin, diğer bir ifadeyle Alperenlerin de çok büyük rolleri olmuştur.

Elazığ, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat bölümünün ortasında yer alır. Dolayısıyla Elazığ İli merkez ilçesi sınırlarında yer alan Uluova Yöresi genel olarak Keban Baraj Gölünün yukarı ya da başlangıç kısmı diyebileceğimiz yayın çevresindedir. Elazığ ilinin doğu ve güneyinde yer alan çöküntü alanı dizisinin ortasındaki Uluova, Murat Nehrinin Keban Baraj gölünü beslediği kısımda yer alır. Uluova Yöresi, 1974'de baraj inşaatıyla çok önemli oranda toprakları sular altında

kalmış bir yerdir. Uluova Yöresinde bulunan Mastar Dağı, Elâzığ'ın ikinci büyük dağıdır.

Uluova Yöresinin tarihi konusunda olduğu gibi sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı itibariyle de Harput'tan dolayısıyla Elâzığ'dan ayrı incelemek imkan dahilinde değildir. Uluova Yöresinde tarımsal etkinlik büyük ölçüde doğal koşullara bağlı olarak yapılmaktadır. Ana ürün tahıl olmakla birlikte özellikle Uluova Yöresinde başta sebze ve meyve olmak üzere şeker pancarı, üzüm, mısır ve pamuk gibi ürün yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Her ne kadar sebze ve meyve üretimi Uluova'nın önemli bir bölümünün baraj gölü altında kalmasıyla büyük ölçüde azalmış olsa da tarımsal sulama neticesinde kayısı, elma, dut, vişne, badem, üzüm ve çilek yetiştirilmeye devam etmektedir. Bilindiği üzere Türkiye'nin en büyük hidroelektrik enerji kaynakları arasında yer alan Keban Baraj gölünün çok önemli bir kısmı Uluova Yöresi sınırları içerisinde yer alır. Bu durumun bölgeye ve Elâzığ'a olduğu gibi Uluova Yöresinin ekonomisine de olumlu yansıdığı söylenebilir. Elâzığ ili Uluova Yöresi şehrin doğuya ve güneydoğuya/güneye açılan ana yollarının üzerinde yer alması hasebiyle ticari faaliyetlerin de merkezinde sayılır. Bu devlet yollardan biri Elâzığ'ı Bingöl üzerinden Doğu Anadolu'ya bir diğeri ise Elâzığ'ı Diyarbakır üzerinden Güneydoğu Anadolu'ya bağlamaktadır. Bu yollar ticaret ve ekonomik faaliyetler açısından önemlidir. Bunun yanı sıra Uluova yöresini baştanbaşa kateden tren yolu ağı ile yine yöre sınırları içerisinde yer alan havalimanı sadece Elâzığ'ın değil bu bölgenin ekonomisi için bir lokomotif durumundadır.

Elâzığ'ın merkez ilçesi sınırlarında yer aldığı için Uluova Yöresinde karakteristik karasal iklim ile bölgesel klima iklimi dikkat çekicidir. Bu iklim genel özellikleri açısından Akdeniz iklim tipine yer yer benzerlikler göstermekle birlikte, Doğu Anadolu Bölgesi'nin karasal iklim özelliklerinden de ayrı düşünülemez. Bu iklimin Akdeniz iklimi ile karasal iklimler arasında bir geçiş özelliği gösterdiği söylenebilir. Bu geçiş iklimini "Karasallıkla genel karakteri bozulmuş Akdeniz iklimi" şeklinde ifade etmek mümkündür.

BİRİNCİ BÖLÜM

ELAZIĞ İLİ ULUOVA YÖRESİNDEKİ GEÇİŞ DÖNEMLERİYLE İLGİLİ İNANIŞLARIN VE UYGULAMALARIN DİNLER TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

İnsanlığın tarihi aynı zamanda dinlerin de varoluş sürecini içermektedir. İlk insanla başlayan bu süreç binlerce yıldır birlikte devam etmektedir. Her dini sistemin ya da dinsel oluşumun benzer ya da farklı yanları söz konusudur. Ancak bunların her biri özü itibarıyla biriciktir. Dini sistemler insan hayatından bağımsız düşünülemez. Dolayısıyla insan hayatının dönüm noktaları olarak ifade ettiğimiz süreçler aslında kendi içerisinde farklı inanışların ve uygulamaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bazen elimizdeki sebeplerle, bazen de elimizde olmayan sebeplerle cereyan eden; bir önceki dönemin, sonraki döneme göre daha kolay olduğu ve yeni roller kazandırdığı bu dönemler, bir kısım yeni inanış ve farklı uygulamaların da gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu inanış ve uygulamalar, insan hayatının farklı aşamaları olan “geçiş dönemi” olarak adlandırılır. Bunların en önemlileri doğum, evlenme ve ölümdür. Her bir dönemin kendine has alt başlıkları içerisinde birtakım bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın etrafında birçok inanış, gelenek, görenek, töre, merasim, ayin, dinsel ve büyüsel özlü uygulama gruplanarak bahis konusu dönemleri, ait oldukları kültürün beklentilerine ve kabullerine uygun bir biçimde yönetmektedir. Burada söz konusu olan uygulamaların amacı, kişinin bu “geçiş” dönemlerinde karşılaşmış olduğu hastalık, sıkıntı, yalnızlık, çaresizlik, korku ve musibetler, ümit vb. sebeplerden dolayı yeni durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı olabilecek etkilerden korumaktır. Bu durumda geçiş dönemlerinde görülen âdetler, gelenek ve görenekler, töreler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan inanış ve uygulamalar; bir ülkenin, bölgenin, belirli bir yörenin veya toplumun geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluşturmaktadır¹.

¹ Sedat Veyis Örneş, **Türk Halk Bilimi**, Ankara 2000, s. 131.

1.1. Doğum ile İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi

Doğum olgusu insan neslinin devamı için gereklidir. Doğumu meşru kılan kurumsal yapının temeli ise meşru yollardan oluşturulan aile kurumuyula mümkündür. Nitekim aile, Türk toplumunda önemli bir yere sahiptir. Türk toplumunda aile olunabilmesinin şartlarından bir tanesi de çocuk sahibi olunmasıdır. Çocuk sahibi olmayan insanlara yarım gözüyle bakılır. Çocuk sahibi olmak isteyip de olmayan aileler; ata mezarları, evliya türbeleri, ziyaret edip onlara adak adar dilek tutarlar. Onlardan himmet beklerler. Bunu yanında kutsal kabul edilen ağaçlara bez(çaput) bağlayıp adak adarlar.

1.1.1. Doğum Öncesi Halk İnanışları

Aile, toplumu oluşturan yapının en küçük modelidir. Güçlü ve sağlam aile yapısı, toplumları ayakta tutan önemli bir göstergedir. Çünkü aile, bilgi ve görgünün, örf ve âdetlerin en saf bir biçimde öğrenildiği, yaşatıldığı ve sonraki nesillere sağlıklı bir şekilde aktarıldığı yerdir. Ailenin korunması ve devamı; dini hayatımızın devamlılığının sağlanması için son derece önemlidir. Dini hayatımızın yanında özellikle de ata ruhlarına ait inançlardan dolayı “*Ocak*”, “*Baba Ocağı*” deyiimi ile kutsallaştırılan bu müessesenin varlığı ve sürekliliği doğumla sağlanmaktadır. Bunun için evlenip çocuk sahibi olmak büyük önem arz etmektedir. Türkiye’nin her yerinde olduğu gibi Uluova yöresinde üreme, doğum ve çoğalmayla ilgili çeşitli inanışlar görülmektedir. Yöredeki doğum ile ilgili inanışları doğum öncesi, doğum esnası ve doğum sonrası olmak üzere üç başlık altında toplayıp inceleyeceğiz. Şunu ifade edelim ki ele alacağımız örnekler, yörede tespit edebildiklerimizin tamamı olmayacaktır. Tespitlerimiz konumuzla alakalı olarak, unutulmuş veya yaşanmakta olan inanışların bir değerlendirmesini yapmaktır.

Ailenin en önemli özelliklerinden birisi, neslin devamını güvenli bir biçimde sağlamasıdır. Bunun için de her sağlıklı anne ve baba adayının ilk isteği sağlıklı bir çocuk sahibi olarak toplumdaki “*çocuk, ailede ocağı tüttürür*”² ifadesinin getirmiş olduğu sevince muhatap olmaktır. Çocuk gücün ve dayanışmanın artması anlamına da gelir. Çünkü çocuğu olmayan kadın ve erkek için “*kısır, zürriyetsiz, ocağı körelmiş, evi-ocağı batmış*” gibi ifadeler kullanılarak bu kişilerin toplum içerisinde rencide edilmesine neden olmaktadır. Evliliklerinin üzerinden belli bir süre geçtikten sonra

² Sami Kılıç, *Türk Halk İnanışlarında Yiyecek ve İçecekler*, Elazığ 2012, s. 18; Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk Bilimi*, s. 131.

çocuk sahibi olamayan çiftlerden, akrabaları kısa zamanda çocuk yapmalarını istemektedir. Belli bir zamandan sonra eğer çocuk olmuyorsa, kadın için “*halk hekimliği*” olarak isimlendirilen bir takım uygulamalara başvurulur. Çeşitli sebeplerden dolayı doktora gidemeyen, doktora gitmekten çekinen veya doktora gittiği halde çocuğu olmayan kadınlar, “analık duygusunu tatma, ailedeki yerini sağlamlaştırma, çocuğuyla bütünleşme ve çevrenin kınayıcı baskısından kurtulmak”³, hastalıklarını teşhis ve tedavi etmek amacı ile başvurduğu inanış ve uygulamaların tümü, halk inanışları olarak tanımlanmaktadır. Bu inanış ve uygulamaların bir kısmı “*dinsel-büyüsel*”, bir kısmı da “*halk hekimliği*” ile ilgilidir. Bölgenin dinsel sayılabilecek nitelikteki uygulamalarının başında ata mezarlarını, evliya türbelerini ziyaret edip; onlara adak adar, dilek diler ve kendilerinden himmet beklenmektedir. Eskiden de mukaddes kabul edilen ağaçlara, ata mezarlarına, kam mezarlarına çaput bağlayarak; saç ve kurban sunarak çocuk dilemek ve yardım istemek insanlar arasında yaygın bir inanıştı. Türklerin hayatında çocuk sahibi olmak isteyenler, Tanrının rızasını kazanmak için açları doyurur, çıplakları giydirir ve ağzı dualı kişilerin dualarını alırlardı. Bazı destanlarımızda, çocuk sahibi olmak isteyenlerin “*elma*” ağacının dibinde ve “*elma*” ağaçlarının olduğu yerlerde yuvarlanması, kutlu pınar başlarında yatması ve mezarları ziyaret etmesi gerektiği vurgulanır. Burada buna benzer adak, dilek ve ziyaret yerleri vardır.⁴

İnsanlar zaman içerisinde, karşılaştığı sorunlar karşısında farklı bir takım tutum ve davranışlar geliştirmiş ve bunların arkasına sığınmak mecburiyetinde kalmışlardır. Nesilden nesile geçen bu tutum ve davranışlar toplumumuz içinde halk inanışları olarak karşımıza çıkmıştır. Bu halk inanışlarının en fazla görüldüğü durumlardan birisi de doğum öncesidir. Doğum öncesi halk inanışları henüz çocuk ana rahmine düşmeden önce başlamaktadır. Uluova yöresinde çocuğun olması ile ilgili uygulamalar gelin isteme olayıyla başlar. İstenilecek gelinin ailesinde veya geçmişinde kısır olanlar, çocuğu olmayanlar; çocuğu olup da yaşamayanlar varsa, bu gelinin istenmesine iyi bakılmamaktadır. Bunun sebebi istenilecek gelinin de kısır olacağı inanışının hâkim olmasıdır. Bu uygulamalar eskiye nazaran pek görülmemektedir.

Çocuğun olmasıyla ilgili inanışların bir diğeri de düğün sırasındadır. Düğün evinin çatısına veya evin yüksek bir yerine, düğün evini belli etmek için uzun bir sırığa ay yıldızlı bayrak asılır, bayrak düğün sonuna kadar dalgalandırılır. Gelin erkek evine

³ Sedat Veyis Örneş, **Geleneksel Kültürümüzde Çocuk**, Ankara 1979, s. 2.

⁴ Abdulkadir Kıyak, **Elazığ ve Yöresinde Ziyaret Yerleri**, Ankara 2012, s. 105-125.

getirilince, bayrağın sivri ucuna kırmızı bir elma konur. Gelin evin avlusundan içeri girince bayrakta asılı olan elma evin büyüğü veya düğüne gelen ziyaretçiler tarafından silahla vurularak parçalanır. Daha önceden hazırlanmış olan; içinde şeker, buğday, darı, para ve elmanın olduğu çeşitli yiyecekler gelinin üzerine serpilir. Ayrıca gelin, evin avlusundan içeri girince; damat evin damında durarak gelinin kafasına bir elma atar. Damat elmayı gelinin kafasına isabet ettirir. Burada atılan elmayla, daha sonra olması muhtemel kısırlılığın önüne geçilmiş olacağına inanılır⁵. Dolayısıyla burada ismi zikredilen elma ve ağacı, doğurganlığı sembolize etmektedir. Ayrıca gelin erkek evine getirildiğinde; erkek çocuğu olması için gelinin kucağına ve yatağına bir erkek çocuk verilir. Gelinin kucağına verilen çocuğun cinsiyeti ne ise doğacak ilk çocuğun cinsiyetinin de aynı olacağına inanılır. Burada gelinin kucağına verilen erkek çocuk, soyun devamını sağlamak, ailenin adını sürdürmek, baba ocağını tütürmek, mirasın dağılmasını önlemek ve insanlar arasındaki güç dengesini kurmada önemli bir unsur olarak görülür. Bilhassa erkeklerin savaşlarda kaybedilmesi sebebiyle evin, ocağın başsız kalmaması ve erkeğin, eve ekmek getiren bir statüde olması, erkek çocuğu önemli kılmaktadır. Uluova ve çevresinde, evlendikten belli bir süre sonra çocuğu olmayan çiftlerin çocuk sahibi olabilmeleri için başvurdukları yollardan biri türbe, yatır vb. yerleri ziyaret etmeleridir. Bu ziyarette yapılan uygulamaların başında; namaz kılmak, kurban kesmek, dua etmek ve dilekte bulunma gelir. Bu ziyaret yerlerinden halkın en çok tercih ettikleri yerler ise bölgede bulunan ziyaret yerleri ve Harput'ta bulunan evliyaların mezarları ziyaret edilir. Bu minvalde özellikle Murat Baba ve Üryan Baba türbelerinin ön plana çıktığını söylemek mümkündür.⁶

Çocuğu olmayan kadınların ebegümeci denilen bir otun haşlanarak kadının karnına bağlanması veya nefesi kuvvetli bir hocaya gidilerek muska yazılması, belirli ot süt karıştırılarak buharına oturtulması vardır.⁷

Uluova ve çevresinde insanların ani ve şiddetli bir şekilde korkmaları, kız ve erkek çocukların küçük yaşlarda ağır bir şeyler kaldırmaları neticesinde çocuklarının olmayacağına inanılır. Bölgede çocuğunu devamlı düşüren veya çocukları devamlı küçük yaşta ölen kadınların beddua aldıklarından dolayı veya cin çarpması sonucu bu

⁵ Rıfat Araz, **Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını No: 108, Ankara 1995, s. 90.

⁶ Kıyak, **Elazığ ve Yöresinde Ziyaret Yerleri**, s. 75-76

⁷ Nazife Yıldırım, 1965/Tadım ; Zübeyde Buytoz 1973/ Ballica

sorunla karşı karşıya kaldıklarına inanılmakta ve bu kadınlardan uzak durulması gerektiğine inanılır.⁸

Bilindiği üzere kadının hamile olduğu adet kesilmesinden, bazı bedeni rahatsızlıklardan ve karnının büyümesinden anlaşılır. Kadın doktora başvurarak hamile kalıp kalmadığını kesin olarak öğrenebilir. Çocuk bekleyen bir kadına “*hamile, gebe, yüklü, karnı burnunda, iki canlı, bebek bekliyor, dolu*” gibi isimler verilir.⁹ Kadının hamile kaldığı anlaşıldıktan sonra toplumdaki değeri artar ve kendisine daha fazla önem verilir. Durum öncelikle kadının annesine bildirilir. Kocasına gizlice söylenir. Bu tür konular eskiden açık olarak söylenmez; gizli tutulurdu.¹⁰ Son yıllarda bu durum değişmiştir. Hamilelik döneminde kadının düşük yapmaması için kadın koruma altına alınır ve kendisi de bazı şeylerden korunur. Özellikle düşük yapan kadınlar için doğum öncesi bir takım tedbirler alınır. Bu kadınlar doktor kontrolüne alınır. Ayrıca ağır yük kaldırmaz, yüksekte atlatılmaz, halı-kilim gibi şeyler silkeletilmez, yükseğe uzandırılmaz, merdivenden yavaşça indirilir, ilk ve son ayda fazla iş yaptırılmaz.¹¹

Yaygın halk inanışlarına baktığımızda hamile kadının genellikle bir takım kısıtlamalarla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Kadının hamileliği sırasında baktığı, yediği, içtiği ve yaptıklarıyla dünyaya getireceği çocuk arasında bir ilişki olacağı endişesinden dolayı bazı olaylara karşı tedbirler alınmıştır.¹² Hamile kadının karnındaki çocuğun şekillenmeye başladığı dönemde, dışarıdan gelebilecek herhangi bir şeyin çocuk üzerinde etkili olacağı inanışı yaygındır. Uluova ve çevresinde hamile kadınların karanlık çöktükten sonra tek başlarına dışarıya çıkmamaları, evin içerisinde ve dışında dikkatli hareket etmeleri, kaynamış suyu ve kor halindeki ateşi, gelişi-güzel yerlere dökmemeleri gerektiği tembih edilir.¹³

Uluova yöresinde karanlık bastıktan sonra yerlerin ve göklerin mühürlendiğini, dolayısıyla geceleyin bazı olumsuzlukların meydana gelebileceğine inanan yöre halkı, bu saatlerde her yerde bulunan bir takım gizli güç ve varlıkların anne adayına zarar vereceğine ve çocuğun sakat doğmasına sebep olacağına inanılır. Bunu önlemek için hamile kadının yanında üzerlik ve tütsü yakılır, ortaya çıkan dumanın ve kokusunun

⁸ Firdevs Karataş, 1951, Şahsuvar Köyü: Kıymet Erol, 1955, Sarıyakup Köyü

⁹ Zübeyde Aktaş, 1970, Yalnız Köyü: Mürüvet Vural, 1951, Yedigöze Köyü

¹⁰ Nuray Günaylı, 1968, Yedigöze Köyü: Fatma Yalçın 1956, Gedikyolu Köyü

¹¹ Hanım Çimen, 1960, Tadım Köyü: Fatma Işık, 1965, Koçkale Köyü

¹² Naciye Güneş, 1947, Korucu Köyü: Aysel Şanlı, 1948, Elmapınarı Köyü

¹³ Hülya Tunç, 1965, Yukarı İçme Köyü

kadına geçmesi sağlanır.¹⁴ Hamile kadın köpek, yılan veya ürkütücü bir şey görürse çocuğunun düşeceği inancı mevcuttur. Hamile kadının rüyasında korkması halinde doğacak olan çocuğu etkileyeceğine inanılır. Bu nedenle hamile bir kadının rüyasında korkmaması için yastığının altına Kur'an ve dua kitapları konulur. Hamile kadın mezarlığa götürülmez; ölü bir insana bakmasına izin verilmez. Çünkü doğacak olan çocuğun halsiz kalacağına ve yüzünün sarı kesileceğine inanılır. Yine hamile kadın hamileliği süresince, dünyaya gelecek olan çocuğun ömrünün uzun olması için kendi saçını kestirmez ve dişini çektirmez.¹⁵

Uluova yöresinde, hamilelik dönemi halk inanışları arasında türbe ziyaretleri de görülmektedir. Gebe olan kadın, türbe ziyaretine gittiğinde eliyle herhangi bir şeye dokunmaz; dokunduğu takdirde elini vücuduna sürmez. Aksi halde vücudunun neresine dokunmuşsa çocuğun vücudunda, o bölgede “ziyaret beni” olarak adlandırılan; siyah veya kırmızı lekelerin oluşacağına inanılır. Yine ziyaret yerinde herhangi bir şey yiyecek olursa, elini vücuduna sürmez; sürerse çocukta iz veya leke (ben) çıkacağına inanılır.¹⁶ Hamile kadının ayna karşısında süslenmesi halinde çocuğun da güzel olacağına inanılır. Hamile kadın, hamileliği sırasında kime dikkatli bir şekilde bakarsa doğacak çocuğun o kişiye çok benzeyeceğine inanılır. Bu yüzden hamile kadın, hamileliği boyunca güzel huylu ve güzel yüzlü insanlara bakmaya gayret eder. Kötü huylu, çirkin, sakat ve hasta insanlardan uzak durmaya çalışır ve onlara bakmaz. Hamile kadın hamileliği sırasında bir hayvana bile dikkatli bakacak olursa doğacak çocuğun bir yönüyle baktığı hayvana benzeyeceğine inanılır.¹⁷ Doğan çocuğun dudaklarında herhangi bir yarık olursa; halk arasında “yarık dudaklı”, “yarık damaklı” veya “tavşan dudaklı” gibi isimler verilmesinin sebebi; kadının hamileliğinde tavşan eti yediği veya tavşana baktığı için çocuğun dudağının böyle olduğuna inanılır. Eğer hamileliğinde balıketi yerse doğacak çocuğun ağız yapısının balık ağzına benzeyeceğine inanılır.¹⁸ Hamilelikte kadının sakız çiğnemesi de uygun görülmez. Çünkü çocuğun sümüklü olacağına inanılır. Ayrıca hamile kadınların hamilelikte toprak yedikleri görülür.

¹⁴ Tayyibe Karakaş, 1944, Sarıkamış Köyü

¹⁵ Songül Turhan, 1968, Kuyulu Köyü: Gülay Polat, 1953, Akçakiraz :Pakize Aydın,1939, Gedikolu Köyü

¹⁶ Emine Altan 1939, Şahsuvar Köyü: Miyase Gülcemal, 1950, Yolüstü Köyü

¹⁷ Nesrin Ceyhan 1971, Kuyulu Köyü : Aygün Karakaya, 1967, Aşağı İçme :Nebahat Yavuz, 1967, MollaKöy Köyü

¹⁸ Ece Şahin, 1941, Gedikolu Köyü: Fatma Çakabay, 1947, Korucu Köyü

Toprağın yenmesiyle çocuğun toprak gibi sağlam ve alçakgönüllü olacağına inanılır.¹⁹ Hamile kadın Ay'a çok bakarsa ve ayvayı çokça yerse doğacak çocuğun güzel olacağı inanışı vardır. Yine bazı kadınlar doğacak çocukları gamzeli olsun diye ayva yerler. Uluova 'daki halk inanışlarına göre; hamilelikte aşerme döneminde kadının, canının istediği şeyin tadına bakması lazımdır. Aksi halde çocukta bir zarara sebep olacağına inanılır.²⁰ “Aşerme deyiminin aslı, “*yiyeceklerden tiksine*” anlamına gelen “*aş yerme*”dir. Aş yerme deyimini zamanla anlam kaymasına uğramış ve “hamile kadının bazı yiyecekleri canının çekmesi, onları tatmak istemesi” anlamında aşermeye dönüşmüştür”. Aşerme döneminde hamile kadının canının çektiği yiyecek ile doğacak çocuğun cinsiyeti arasında bir ilişki olduğuna inanılmaktadır. Hamile kadın ekşi yiyecekleri aşerse kız, tatlı şeyleri aşerse erkek çocuğu doğuracağına inanılır. Bununla ilgili olarak halk arasında: “*Ye ekşiyi doğur Ayşe'yi; ye tatlıyı doğur Hakkı'yı!*” gibi ifadeler kullanılmaktadır. Özellikle bal, süt, yumurta; sebze, meyve ve tatlı gıdaların yenmesi tavsiye edilir.²¹ Hamile bir kadın, çalıntı bir yiyecek yerse dünyaya getireceği çocuğun ileride hırsızlık yapacağına inanılır ayrıca hamile kadınların maydanoz nane gibi bitkilerin yememesi içilmemesi gerekir bu gibi bitkiler çocuğun düşmesine sebep olabilir.²²

Hamile kadınların doğuracağı çocuğun cinsiyeti hakkında, yörede çeşitli tahminler yapılmaktadır. Hamile bir kadın, eğer rüyasında armut görmüşse erkek çocuk, elma görmüş ise kız çocuk sahibi olacağına inanılır. Rüyada görülen bıçak, salatalık ve kabak erkek çocuğa; bilezik ve boncuk ise kız çocuğa yorumlanır.²³ Çocuk, hamile kadının karnının sağ tarafında başını vurursa erkek; şayet karnın sol tarafında başını vurursa kız olacağına inanılır. Kadın hamileliği sırasında çok halsizlik hissederse, doğacak çocuğun kız olacağına inanılır. Kadın hamilelik döneminde, diğer dönemlerden daha güzel olursa erkek; çirkin olursa kız çocuğu doğuracağına inanılır.²⁴ Doğumu yaklaşan anne adayının canı tatlı şeyler yemek isterse erkek çocuk; şayet canı ekşi şeyler yemek isterse kız çocuğu olacağına inanılır. Hamile kadının, kalça ve karın kısmının geniş olması halinde kız çocuğuna; kalça kısmının pek belli etmemesi halinde erkek çocuğu doğuracağına inanılır. Hamile bir kadının, hamileliğinin ileriki

¹⁹ Güllü Tan, 1957, Sarıyakup Köyü; Özgül Arslan 1968, Tadım Köyü

²⁰ Fethiye Taş, 1938, Yurtbaşı Köyü; Semahat Mutlu, 1963, Aşağı İçme Köyü

²¹ Firdevs Bıyıklı, 1939, Konakalmaz Köyü; Naciye Güneş, 1947, Korucu Köyü

²² Muhlise Parlak, 1940, Şahsuvar Köyü

²³ Zabite Ural, 1950, Konakalmaz Köyü; Fatma Yalçın, 1956, Gedikyolu Köyü

²⁴ Fahriye Kavuran, 1960, Kuyulu Köyü; Türkan Rençber, 1934, Gözebaşı Köyü

dönemlerinde göbeğinin üzerinde şişkinlik varsa ve bu şişkinlik ileriye doğru ise çocuğun erkek olacağına inanılır. Eğer hamile kadının karnı bütün olarak şişkin ve oval bir hal alırsa doğacak çocuğun kız olacağına inanılır.²⁵

Uluova yöresinde çocuk, Allah'ın bahşettiği önemli bir nimet olarak görülür. Bunu ifade etmek için şu sözler kullanılır. “*Çocuk evin neşesi, Dünyanın en güzel meyvesidir*” denilir. Bundan dolayı çocuğun düşürülmesine rıza gösterilmez ve bundan kaçınılır. Ancak hastalık, fakirlik ve çok çocuk sahibi olmak gibi nedenlerden dolayı çocuğu düşürmek isteyen kadınlar ağır bir şey kaldırarak rahim ağzına yün koyarak, sabun koyarak veya yüksek bir yere çıkıp atlayarak; çocuğu düşürmeye çalışırlar. Bu durum gizli tutularak ailenin içinde kalır, kimseye söylenmez. Ayrıca kürtaj meselesine iyi bakılmamaktadır.²⁶

Uluova yöresinde, doğumun yaklaştığı anlaşılnca doğacak çocuk için yatacağı oda temizlendikten sonra dizilir. Maddi temizliğin yanı sıra manevi temizliğe de önem verilir. Önceden hazırlanmış giyecekleri ve bezlerden bir kundak hazırlanır. Çocuğun konulacağı beşik, hazırlanır. Beşiğin içine bir yorgan, battaniye ve yastık konulur. Maddi durumu iyi olmayanlar da beşiği ödünç alır ve çocuk büyüdükten sonra geri verir.²⁷

1.1.2. Doğum Esnasındaki İnanışlar

Doğum olayı barındırdığı olağanüstülükler ve zorluklarla beraber, bu doğumu bekleyenler için de bir sevinç ve gurur vesilesidir. Çünkü her şeyden habersiz olarak doğan çocuk, anne için hem dokuz ay boyunca çeşitli zorluk ve meşakkatin son bulması; hem de annelik gibi ulvi bir mertebeye ulaşmanın müjdecisidir. Baba adayı için baba olmanın verdiği gurur; içinde bulunduğu toplumda kabul görmenin vesilesidir. Çocuk herkes için yeni bir umut, büyük bir aile olma yolunda atılan ilk adımdır; soyun devamı, ocağın tütmesi, kısırlık gibi korkuların son bulması ve geleceğe umutla bakabilmenin ışığıdır.²⁸

Doğum olayı meşakkatli bir durum olduğu için doğum yapacak kadın, doğacak çocuk ve doğum olayı ile ilgili olan herkes sıkıntılı bir süreçten geçer. Doğum sürecinin

²⁵ Tayyibe Karakaş, 1944, Sarıkamış Köyü; Fikriye Efe, 1966, Koçkale Köyü

²⁶ Nazmiye Gül, 1958, Şahsuvar Köyü; Sema Kaya, 1970, Koçkale Köyü; Naile Aygün, 1956, Konakalmaz Köyü

²⁷ Nesrin Ceyhan, 1971, Kuyulu Köyü; Firdevs Bıyıklı, 1939, Konakalmaz Köyü

²⁸ Hasan Ayaz, 1957, Yalnız Köyü; Veli Başbaydar, 1968, Yünlüce Köyü

kusursuz olması için herkes elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışır.²⁹ Uluova yöresinde hamile bir kadının doğumu yaklaşıncı hastaneye doğum kontrolü için aralıklarla götürülür. Doğum olayının sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için genellikle tam teşekküllü bir hastane tercih edilmektedir. Eskiden buna fırsatı olmayan ve kırsal kesimlerde yaşayan insanlar da kendi evlerinde, tecrübeli ve yaşlı bir kadın tarafından doğumu yapılmaktaydı. Doğum olayıyla ilgilenen bu kadına Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Uluova yöresinde “ebe” denilmektedir.³⁰

Doğum eğer evde yapılacaksa ebe kadın eve çağrılır. Bazı kadınlar hiç kimseye ihtiyaç duymadan kendi başlarına doğum yaparlar. Evde yapılan doğum geleneksel yöntemlerle gerçekleştirilir. Doğum sırasında kadının ve erkeğin bayan akrabaları doğuma yardımcı olurlar. Doğum esnasında erkekler ve yaşı büyük çocuklar evden uzaklaştırılır³¹. Hamile kadının sancısı çok olduğu zaman kimseye söylenmez. Eğer sancı duyulursa doğumun zorlaşacağına, uzayacağına ve sancının artacağına inanılır. Hamile kadının sancıları başlayınca, doğumu yaptıracak ebe kadın tarafından muayene edilir. Çocuğun eğri veya doğru gelip gelmediğine bakar. Yöre halkına göre bebek, koldan gelirse eğri; baştan gelirse doğru demektir. Doğum esnasında bebek ters gelirse veya doğum zor olursa gebe kadın odada gezdirilir. Doğum yapacak kadına sık sık yürüyüş yaptırılır; beli ve karnı ovulur, ayrıca sıcak su ile banyo yaptırılır. Battaniye ve yorgan gibi şeylere sarılır. Doğumun kolay olabilmesi için hamile kadının yakınları, fakirlere sadaka verirler; herkesten dua isterler. Ayrıca doğumun kolay olması için hamile kadına doğuma yakın hafif şeyler, tuzsuz ve acısız yemekler yedirilir; saç örgüleri çözülür, doğum sırasında kolay doğum yapmış kadınlar, doğum odasına alınır. Ancak günümüzde hastane ve sağlık hizmetleri iyi durumda olduğu için doğumların büyük bir oranı hastanelerde gerçekleşmektedir.³²

1.1.3. Doğum Sonrası İnanışlar

Anadolu'nun her köşesinde olduğu gibi Uluova yöresinde de kadının hamilelik dönemi ve doğum hadisesi ne derece önemli ise, doğumdan sonra geçen belli zaman dilimi de o derece önemlidir. Yeni doğan çocuk, korunmaya, beslenmeye ve

²⁹ İbrahim Tan, 1956, Sarıyakup Köyü; Naci Meşe, 1953, Tadım Köyü

³⁰ Asiye Özcan 1945, Mollaköy Köyü; Safiye Ergün 1966, Aşağı İçme Köyü

³¹ Fahriye Kavuran, 1960, Kuyulu Köyü; Fethiye Taş, 1938, Yurtbaşı Köyü

³² Huriye Aydın, 1938, Şahsuvar Köyü; Müzeyyen Çak, 1963, Ballica Köyü; Hamide Güler, 1969, Ürünveren Köyü

büyütölmeye muhtaç olarak doğar. Çocuğun tüm ihtiyaçlarını annesi karşılamaktadır. Bu temel ihtiyaçların karşılanması yanında anne, inanışa dayalı bazı kurallara uymak; bir takım pratikleri ise uygulamak mecburiyetindedir.

Hamile kadın, doğum yaptıktan sonra, önceden hazırlanmış olan özel yatağa yatırılır. Genellikle yatağın temiz ve yeni olmasına dikkat edilir. Yatak, yeni gelinin yatağı gibi hazırlanır. Doğum, yeni bir başlangıç sayılmakta ve doğum sayesinde bütün olumsuzlukların gitmesi; eski ve kötü olan şeylerin son bulması amacıyla yeni bir hayata, temiz bir sayfayla başlamaktır. Ayrıca eskiden kalan olumsuzlukların yeni doğan çocuğı etkilememesi amacıyla böyle bir uygulamaya başvurulur. Yatağın renginin beyaz ve yeşil tonlarında olmasına dikkat edilir. Ayrıca bulunduğu yere “süpürge, soğan ve sarımsak” asılır. Yastığın altına “muska, ekmek, çuvaldız ve mendil” konulur. Bu uygulamalar “al basması” ya da “al karısı” inancıyla doğrudan alakalıdır.³³

Çocuğın doğumu, ailesi için çok önemli bir muştudur. Çocuk doğduktan sonra doğumu yaptıran ebe kadın, eğer o müsait değilse akrabalarından biri doğumun iyi geçtiğini ve çocuğın cinsiyetini babasına bildirmek için dışarı çıkar ve babadan “müjde verme” denilen bahşışı ister. Bahşış sözünü alan kadın, çocuğın cinsiyetini söyler. Muştı karşısında baba müjdeciye hediyesini verir. Bu hediye genelde para, elbise, koyun, keçi, altın vesaire cinsinden olup; miktarı ailenin mali durumuna göre değişiklik gösterir. Bazen de müjde verilirken, aile de daha önce doğan çocuklar kız ise doğacak çocuğın erkek olması istenir. Bu durumda eğer erkek çocuk müjdesi verilirse alınan bahşış daha da kıymetli olur. Bunun tam aksine erkek çocukları var ve kız çocuk bekleniyorsa yine bahşış güzel olur. İlk doğan çocuğın erkek olması durumunda da böyledir. Aksi durumlarda bahşış ya verilmez ya da verilecek olursa kıymeti az olur.³⁴

Sağlıklı bir şekilde doğmuş olan çocuğın göbek bağı, bıçak veya makasla göbekten dört parmak üstten kesildikten sonra “ebe” tarafından tuzlanarak bağlanır. Çocuk doğduktan ve göbeğı kesildikten sonra, çocuğın göbek bağı; kokmaması, terlememesi ve pişmemesi için tuzlanır, sonrada yıkanır. Çocuk, yaz mevsiminde doğmuşsa hemen her gün yıkanır; eğer kışın dünyaya gelmişse havalar genellikle soğuk

³³ Hadice Akbaş, 1954, Ürünveren Köyü; Atike Ayaz, 1956, Yalnız Köyü; Kıymet Erol, 1955, Sarıyakup Köyü

³⁴ Zabite Ural, 1950, Konakalmaz Köyü; Nazmiye Sarptaş, 1958, İçme; Maviye Ateşoğlu, 1960, Elmapınarı Köyü

olduğu için belirli günlerde ve imkânlar nispetinde yıkanır. Çocuğu yıkama işi kırk gün devam eder.³⁵

Doğan çocukların “*göbek bağı* ve *eşi* ya da *sonu* (plesenta)” ile ilgili bazı pratikler vardır. Yeni doğan kız veya erkek çocukların göbek bağı, çocuklar ileriki hayatlarında kendileri, aileleri ve yaşadıkları toplum için akıllı, okumuş faydalı birer birey olsunlar diye okul bahçesine veya cami avlusuna gömülür. Erkek çocuğun göbek bağı, “*dinine bağı, hafız, hoca, imanlı, eli yazılı-dili Kur'an'lı*” biri olarak yetişmesi için temiz bir beze sarılarak cami avlusuna gömülür. çocuğun yapmasını istediği mesleğe göre de okuması için okul bahçesine doktor olması isteniyorsa hastane bahçesine de gömülür.³⁶

Göbeği kesilen ve tuzlu suyla yıkanan çocuk kundağa sarılır. Bunun için temiz bir yere önceden hazırlanmış büyükçe bir bez serilir. Daha sonra bunun üzerine ara bezi serilir. Bunun üzerine de hafifçe ısıtılmış özel bir toprak: “*Kundak toprağı*” konur. Bu toprağın üzerine çocuğa zarar vermemesi ve toprağın çok ıslanmaması için küçük bir bez konur. Çocuğun başı dışarıda kalacak şekilde baştan ayağa kadar, bütün vücudu bu kundakla sarılır. Çocuğun kundağa sarılmasındaki gaye, çocuğun bütün vücudunu soğuktan, eklem yerlerindeki çıkıklardan korumak ve çocuk kucağa alınırken rahat tutulabilmesini sağlamak içindir. Ayrıca kundağa sarılan çocuğun “*kambur, eğik bacaklı*” olmayacağına; uzun boylu ve dik duruşlu olacağına inanılır. Ayrıca bebeğin altı bağlanırken göbek kısmına, “*göbeklik*” konur. Bunun sebebi de kesilen göbek bağının zedelenmesini önlemek içindir. Kundağa konulduktan sonra çocuğun başı güzel görünümlü ve yuvarlak olsun diye yazma sarılır onun üzerine de takke konur. Çocuğun başının arka kısmı çıkıntılı olmasın diye kafasının altına hafifçe sert olan karton, ince bir tahta parçası gibi şeyler konur. Çoğun başı tülbentle bağlanır ki başı yamuk olmasın. Çocuğun büyüyünce halk arasında, “*kepçe kulak, sivri kulak veya yapışık kulak*” gibi, kulakta meydana gelebilecek şekil bozukluklarına mahal vermemek için; çocuk yatırılırken kulaklarının konumuna dikkat edilir. Ayrıca yeni doğan çocuğun, büyüdüğünde korkak olmaması için yastığının altına “*bıçak, ekmek, Mushaf ve ayet-i kerimelerin yazılı olduğu kâğıtlar*” konur.³⁷

³⁵ Emine Ökmen, 1972, Yedigöze Köyü; Cahide Coşkun, 1961, Ürünveren Köyü

³⁶ Hanım Çimen, 1960, Tadım Köyü; Nazife Yıldırım, 1965, Tadım Köyü

³⁷ Mürüvet Özcan, 1925, Mollaköy Köyü; Güler Polat, 1953, Akçakiraz; Fatma Çakmak, 1964, Dereboğazı Köyü

Eskiden çocuk doğduktan sonra beş ezan vakti geçmeden çocuğa meme verilmezdi. Meme yerine çocuğun, büyüdüğünde zekâsı iyi olsun diye ağzına pekmez sürülürdü ancak bal kullanılmaz balı yiyen çocuğun lal veya kekeme olmasından korkulur çocuk bir veya bir buçuk yaşına gelinceye kadar bal verilmemeye özen gösterilir. Anne sütü çok önemlidir. Anne, çocuğuna kendisinde barındırdığı özellikleri, sütü yoluyla aktarmaktadır. Anne sütüyle büyüyen çocukların, güçlü, zeki, iyi huylu ve sağlıklı olacağına inanılır. Dolayısıyla anne, çocuğunu emzirdiği dönemde yediği ve içtiği şeylerin helalinden olmasına önem verir. Çünkü çocuğun içtiği anne sütü kişiliğinin oluşmasında son derece önemlidir. Eğer anne haram bir şeyle beslenir ve sütünü çocuğa verirse çocuğun ileride hırsız olacağına, söz dinlemeyeceğine, kötü işlerle iştigal edeceğine inanılır. Bebekler ağladıklarında avutmak için boş meme verilirse, bu çocukların ileriki hayatlarında yalancı olacaklarına inanılır. Annenin sütü az olursa, ek olarak “*koyun ve inek sütü*” verilir. Halk arasında inatçı olan, söz dinlemeyen ve ahmak olan kimselere “*eşek sütü mü emdin?*” , geveze olanlara da “*köpek sütü mü emdin?*” denilir. Sütkardeşliğinin ileride sıkıntı çıkarmaması için mümkün mertebe başka kadınların sütü çocuğa verilmez.³⁸

Doğum olayından sonra hayata gözlerini yeni açan bebeği bekleyen en önemli merhale; çocuğun korunmasını, hayatı boyunca karakterini, geleceğini ve ileriki hayatındaki başarısını etkileyecek olan isimlerin çocuğa verilmesidir. Çocuğa konulan isim gelişigüzel seçilmez. Bundan dolayı Uluova yöresinde çocuğun doğduğu “*belli mevsim, ay, vakit, gün ve gecelere*” ilişkin adlara rastlanılmaktadır. Yörede yaşamış veya metfun bulunan “*şehit, asker, paşa, âlim, ulu kişilere, atalara, kendisine hayranlık ve şükran duyulan kişilere*” ait adlara rastlanır.³⁹ Bunun yanında çocuğun doğduğu yer; doğduğu sıradaki hadiseler, ailenin maddi durumu, çocuğun babasının aile içindeki sosyal statüsü; gök ve ilgili adlara; sosyal hayatın içinde bazı sebeplere bağlı olan hadiselerle ilgili adlara; moda, kültür değişimleri ve çocuğu kötü ruhların fenalıklarından korumak için verilen adlara rastlanmaktadır.⁴⁰

Sağlıklı bir şekilde doğan çocuğa ilk üç gün isim konulmamaktadır. Genellikle isim, anne ve baba adayları tarafından doğum olayı olmadan önce hazırlanmıştır. Yine

³⁸ Güllü Kama, 1940, Elmapınarı Köyü; Miyase Gülcemal, 1950, Yolüstü Köyü; Nuray Gömaycı, 1968, Yedigöze Köyü

³⁹ Hamide Güler, 1969, Ürünveren Köyü; Safiye Ergün, 1966, Aşağı İçme; Tayyibe Karakaş, 1944, Sarıkamış Köyü

⁴⁰ Ayişe Aygün, 1939, Konakalmaz Köyü; İnci Dünder, 1961, Korucu Köyü; Türkan Rençber, 1934, Gözebaşı Köyü

de isim konusunda büyüklerin görüşü alınmaya çalışılır. Eğer isim üzerinde bir uzlaşa sağlınırsa çocuğun ismi hemen konur. Lakin aile büyüğünün teklif ettiği isim, anne ve babanın belirlediği isimden farklı olursa, burada devreye genellikle göbek bağı kesilirken konulan; halk arasında “*göbek adı*” olarak bilinen isim verilir. Çoğunlukla kutsal kitaplarda geçen adlar; aile büyüklerinin: Anne, baba, dede, ninenin isimleri konulur. Bu isimler resmi kayıta geçtiği gibi; kayda geçmeden de çocukların anne ve babaları, akrabaları ve yakınları tarafından kullanılır. Genellikle kimsenin gönlü kırılmasın diye, çocuğa hem “*göbek adı*” hem de “*gerçek adı*” verilir ve böyle hitap edilir. İsim verilirken, ismi verilen kişinin ölü veya sağ olmasına önem verilmez.⁴¹

Çocuğun doğumundan üç gün sonra, çevrede dindar olarak bilinen bir kişi, cami imamı veya evin büyüğü; abdest alır ve çocuğu kucağına alarak isim verme işlemine başlar. İlk önce çocuğun sağ kulağına “*ezan*” okunur, bu arada çocuk erkek ise “*göbek adı*”, “*Muhammed Mustafa*” diye; kız ise “*Fatma*” diye seslenir. Daha sonra da çocuğun asıl ismini normal bir ses tonuyla üç defa söyler; daha sonra sol kulağına “*kamet*” okur, ardından yine çocuğun ismini üç defa söyleyerek en sonunda kısa bir dua yapar; duanın sonunda da merasimdeki kişilerin “*adı gibi yaşasın*” demeleriyle, “*ad verme*” merasimi sona ermiş olur.⁴²

Uluova yöresinde, aileden ve yakın akrabalarından genç yaşta veya talihsiz bir şekilde hayatını kaybeden bir kişinin adı; yeni doğan çocuğa verilerek ölen kişinin adının yaşatılacağına inanılır. Aileler, sağ olarak doğduktan sonra ölen çocuklarının isimlerini, sonraki çocukları da aynı cinsiyette olursa; ona verirler. Böylelikle bu çocuklarının yaşayacağına inanırlar. Ayrıca sürekli hastalanan, huzursuzluk çıkaran, çok ağlayan; aynı zamanda doğmuş olmalarına rağmen çelimsiz ve iflah olmayan çocuklarla; yürüme çağına geldiği halde yürümede sorun yaşayan çocukların adları, kendilerine ağır geldiği inancı ile tamamen değiştirilir. Yeni adından dolayı sıkıntılar yaşanacaksa, çocuğun mevcut adı, yöreye has bir ağız özelliğine büründürülerek “*Fatma* ise *Fatoş*, *Emine* ise *Emoş*, *Mehmet* veya *Muhammet* ise *Memoş* veya *Memo*, *Ali* ise *Aliş* diye çağrılır.⁴³

⁴¹ Sevim Gökdere, 1955, Şahsuvar Köyü; Muhlise Parlakdemir, 1940, Şahsuvar Köyü; Zabite Ural, 1950, Konakalmaz Köyü

⁴² Tekçe Çetindağ, 1938, Akçakiraz; Ali Özcan, 1951, Mollaköy Köyü; Faik Üstündağ, 1937, Yukarı İçme Köyü

⁴³ Pakize Aydın, 1939, Gedikyolu Köyü; Ramazan Işık, 1957, Koçkale Köyü; Cihan Çınar, 1964, Yolüstü Köyü

Anadolu'nun çoğu yerinde olduğu gibi Uluova yöresinde çocuğu olduğu halde yaşamayan anne-baba kendi adlarını çocuklarına verirler. Çocuk kız olursa annenin, erkek olursa babanın adı verilir. Böylelikle çocuğun yaşı itibarı ile büyük birisi olarak algılanmasına vesile olacağına ve yaşayacağına inanılır.⁴⁴

Ad koyma merasimlerinde öncelikli olan bir diğer hususta belli gün, ay, mevsim ve gecelerle ilgili adlara rastlanır. Cuma günü doğan çocuklara, “*Cuma, Cumalı*”; Ramazan ayında doğan çocuklara “*Oruç, ramazan*”; Kadir gecesinde doğan çocuklara, “*Kadir, Kadriye, Abdulkadir, Leyla*”; Kandil geceleri doğan çocuklara, “*Miraç, Mevlüd, Mevlüde, Berat*”; Arife günü doğan çocuklara, “*Arif, Arife*”; Hac mevsiminde dünyaya gelen çocuklara, “*Hacı, Hacıalı*”; bayram günü doğan çocuklara, “*Bayram, Kurban, İsmail*” adı verilir. Sala okunurken doğan çocuklara, “*Selma, Saliha, Selami*”; seher ve şafak vakti doğanlara, “*Seher, Şafak, Tan, Tanyeli, Taner, Tansu, Tankut, Tanju*”; İlkbahar mevsiminde doğanlara “*Bahar, Cemre, Yağmur, Filiz, Yeşim, Çiçek, Tomurcuk, Yaprak, Gül, Yasemin, Sümbül, Lale, Menekşe, Nergis*” adı verilir. Kış mevsiminde doğanlara, “*Kardelen*”; yılın belirli aylarında doğanlara, “*Nisan, Eylül, Kasım, Muharrem, Recep, Şaban, Şevval*” gibi adlar verilir.⁴⁵

Doğum olayından birkaç gün geçtikten sonra, kadında ve çocukta herhangi bir hastalık ve sıkıntı söz konusu değilse; akrabaları, yakınları ve komşuları doğum ziyaretine giderler. Doğum ziyaretiyle, hem kadına ve ailesine, geçmiş olsun dilekleri sunulur ve hem de aileye katılan çocuk için “*hayırlı olsun*” ve “*göz aydınlığına*” gidilir. Doğum ziyaretine gidenler kadına ve çocuğa iyi niyet dileklerini şu sözlerle ifade ederler: “*Allah hayırlı etsin, Allah bağışlasın, Allah nazardan saklasın, gözünüz aydın, analı babalı büyüsun, geçmiş olsun*”; aradaki muhabbeti pekiştirmek için de kadına takı, yiyecek ve giyecek; çocuk için de takı ve elbiseler götürürler. Bu ziyaretleşmeler genellikle doğum yapan aileler tarafından beklenmekte, ziyaretçiler için de bir borç sayılmaktadır. Ziyarete gitmede akrabalık ve komşuluğun yakınlık ve uzaklığı, zenginlik ve fakirlik gibi etmenler, hediye miktarında ve özelliklerinde etkilidir. Kaynanalar genellikle gelinlerine “*tam altın*”, çocuğa da “*yarım altın*” takarak bu olayı tebrik ederler. Doğum olduktan birkaç gün sonra, kadını ziyarete gidenler beraberinde tatlı götürürler. Bundaki amaç, doğum yapan kadının kendisini erken

⁴⁴ Nurettin sever, 1941, Gedikyolu Köyü; Mustafa Sönmez, 1931, Gözebaşı Köyü; Şahabettin Bayram, 1946, Korucu Köyü

⁴⁵ Hülya Tunç, 1965, Yukarı İçme Köyü; Kemal Çelik, 1931, Akçakiraz Köyü

toparlamasına yardımcı olmak ve karın bölgesinin yumuşak kalmasını sağlamaktır. Genellikle ziyarete gelenlere lohusa şerbeti ikram edilir.⁴⁶

Uluova çevresinde doğum yapan kadına “*loğusa*” denilmektedir. Loğusalık kırk gün devam etmektedir. Bu kırk günlük süre içerisinde “*loğusa*” olan kadın dışarıya çıkarılmaz, ağır şeyler kaldırmaz, soğuk şeyler yemez ve içmez, soğuktan korunur, eli öpülmez, loğusa kadın yalnız bırakılmaz; üzüntüden uzak tutulur. Loğusa kadın düğüne ve değirmene gitmez, kötü gözlü insanlara gösterilmez, yanına kirli (ay halindeki) kadın bırakılmaz, loğusa kadının evine “*et*” sokulmaz. Ölü evinden, düğün evinden çıkan kimse loğusa ziyaretine gitmez. Loğusayı ziyarete gelen aynı gün başka loğusaya gitmez. Çocuk yalnız bırakılmaz, çocuğun bulunduğu yere “*av tüfeği, tabanca ve av hayvanı*” getirilmez, getirilecek olursa çocuk evden çıkarılır. Örneğin değirmenden “*un*” öğütülüp geldiği zaman çocuk evden çıkarılır. Çocuk “*kırkklı*” iken, bulunduğu evde ölen veya yolculuğa çıkan olursa çocuğa “*kırk basacağına*” inanılır. Çocuğun yastığının altına ekmek konur. Kadının yanında kocası, kaynanası, annesi, kız kardeşi veya küçük bir çocuk mutlaka yanında bulunur ve ihtiyaçlarını karşılar⁴⁷

Uluova yöresinde doğum yapan kadın ve çocuk görünür ve görünmez tehlikelerden korunmaya çalışılır. Görünmez olan bu varlıklardan biri de halk arasında “*Alkarısı*” diye bilinen gizli bir güçtür.⁴⁸ Yöre halkı arasında “*Alkarası, Albastı, Albis, Almis, Alanası, Alkızı*” olarak da isimlendirilen *Alkarısı* veya *Albasması*; insan hayvan karışımı bir görünümde olduğuna inanılan *ruh, şeytan, dev, peri* veya *cin*” şeklinde tasavvur edilen, iri yarı, kırmızı giysili, uzun saçlı, yaşlı ve çirkin bir varlık şeklinde tasavvur edilir. Loğusa kadınlarla çocuklarının ölümüne sebep olan, doğumu zorlaştıran, “ailenin gelişim ve çoğalmasını engelleyen, bazı hayvanlara eziyet ederek onların kuvvet ve bereketlerini azaltan, efsanevi görünümü ile konuşan, duyan, hisseden, ailesi, yuvası, kabilesi bulunan bir varlık olduğuna inanılmaktadır. Ayrıca yakalanıp gücünden istifade edilen, “*demir*” vb. aletlerden korkan; yapısında insanlar için hastalık, korku ve ölüm gibi acı ve ızdırap unsurlarını taşıyan “*kötücül bir ruh*” olduğu inancı hâkimdir. Alkarısının ahır, zibillik, samanlık, harabe, ıssız yerlerde, karanlık ve kuytu köşelerde, kayalıklarda, dere ve su kenarlarında bulunduğu inanılır.

⁴⁶ Baki Özçelik, 1932, Gözebaşı Köyü; Eco Şahin, 1941, Gedikyolu Köyü; Naciye Güneş, 1947, Korucu Köyü, Mustafa Kaya, 1954, Koçkale Köyü

⁴⁷ Firdevs Bıyıklı, 1939, Konakalmaz Köyü; Naciye Güneş, 1947, Korucu Köyü; Pembe Bağban, 1939, Şahsuvar Köyü; Ayişe Aygün, 1939, Konakalmaz Köyü

⁴⁸ Nazmiye Gül, 1958, Şahsuvar Köyü; Sevim Gökdere, 1955, Şahsuvar Köyü; Sema Kaya, 1970, Koçkale Köyü; Naile Aygün, 1956, Konakalmaz Köyü

Olağanüstü yeteneklere sahip olduğu, şekilden şekle girdiği, korkutucu olduğu; yalnızları, gençleri, loğusa kadınları ve çocukları korkuttuğuna inanılır. Yalnız kalan kadınlara gelen “*Alkarısı*” ancak *iğne*, *çuvaldız* ve demirden yapılmış bir aletle uzaklaştırılır; aksi takdirde loğusa kadın ve çocuğun ciğerini göğsünden çıkaracağına inanılır. Türk zümrelerinde albastının tüfek sesinden, demirci ve ocaklılardan korktuğu anlaşılmaktadır⁴⁹

Uluova yöresinde yeni doğan çocuk, havale (şiddetli ateş) geçirdiği zaman; annenin, çocuğunun gözlerini kapatıp yere “çivi” çakması gerekir. Aksi takdirde çocuğun sakat kalacağına inanılır.⁵⁰ Yeni doğan çocuğun kulağında akıntı olursa, çocuğun kulağına anne sütü damlatılır veya elma suyu akıtılır. Aynı şekilde çocuğun veya bir başkasının kulağı ağrıdığı zaman, anne sütü damlatılır. Çocuğun burnu yara olursa aynı işlem yapılır.⁵¹ Sarılık olan çocuğa “*sarı tülbent*” örtülür, eğer sarılık geçmezse altın madeninden yapılmış bir takı suya atılıp bu su ile çocuğa banyo yaptırılır. Sarılık yine geçmezse bu defa bir “*yumurta*” haşlanır. Haşlanmış olan yumurtanın sarısı “*sarılık mezar*”lığında gömülür, beyazı ise toprağa sürülür ve hasta çocuğa yedirilir; yiyemeyecek kadar küçük olanlara da yumurtanın kaynatıldığı su içirilir. Çocuk sarılıktan şayet iyileşmezse son olarak alnına, kulağının arkasına ve topuğuna sarılık ocağındaki kişi tarafından özel bir bıçak veya kesici bir aletle, kan akıttırılır ve çocuğun alnına ve burnuna sürülür. Yaradan kan aktıkça hastalık da akar gider. Böylelikle çocuğun iyileşeceğine inanılır.⁵²

Uluova yöresinde, çocuklar sık sık ağlayan ve tedavi edilemeyen çocukların nazara geldiğine inanılır. Nazar veya göz değmesi; halk arasında “*kötü göz, pis göz, göz değmesi, göze gelme, kem göz, nazara gelme, nefesi değme*” gibi ifadelerle anlatılır. Yöre halkı arasında bazı kişilerin “*kötü bakışa, kötü dile, kötü nefese*” sahip olduklarına inanılır ve böylesi kişilerin nazarlarından korunmak için çeşitli önlemler alınır. İnsanın daha anne karnından başlayarak; bebekliği, çocukluğu, gençliği, olgunluğu, yürümesi, konuşması, ahlakı, evi, işi, bağı-bahçesi, ailesi, çocukları, mal varlığı gibi akla gelen her şeyi nazara hedef olabilir. Hatta bununla ilgili “*mezarda yatan insanların çoğunun nazardan gittiğine*” , “*nazarın insanı mezara, deveyi kazana koyduğuna*” inanılır.

⁴⁹ Emine Ökmen, 1972, Yedigöze Köyü; Cahide Coşkun, 1961, Ürünveren Köyü; Nesrin Ceyhan, 1971, Kuyulu Köyü; Firdevs Bıyıklı, 1939, Konakalmaz Köyü

⁵⁰ Nazmiye Gür, 1958, Şahsuvar Köyü

⁵¹ Fatma Çakabay, 1947, Konakalmaz Köyü

⁵² Güler Polat, 1953, Akçakiraz; Asiye Özcan, 1945, Mollaköy

Dolayısıyla yöre halkı, keskin göze, kuvvetli dile ve güçlü nefese sahip olan kötü niyetli kişilerin bakışlarından, dillerinden ve nefeslerinden korunmaya çalışır. Bunun için çocuklarına kirli, eski ve yırtık elbiseler giydirebilirler. Nazar, psikolojik temelinde kıskançlık ve haset duyguları taşıyan kimselerde olduğuna inanılan insanlara ve cansız nesnelere bile zarar veren, bakışlardan fırlayan çarpıcı ve öldürücü kuvvettir. Dolayısıyla bu vurucu kuvvetin ruhun dışı açılan iki noktasından, yani gözlerden fişkırlarak kurbanına isabet ettiğine inanılır. “Gözde çıkış yolunu bulan ve sembollenen bu vurucu kuvveti önlemenin ve onun zararından korunmanın ilk çaresi “göze gözle” karşı koymak düşüncesi olmuştur. Bu nedenle rengi ve biçimi gözü andıran her nesne, ya olduğu gibi ya da bazı ek öğelerle birlikte nazarı uzaklaştırıcı birer savunma aracı olarak kullanılmıştır”⁵³

Nazar değmesin diye bahsi geçen kuvvetli dil ve nefesin, “kötü gözün etkisinden sakınmak için genellikle mavi boncuk ya da göz boncuğu olarak bilinen *nazar boncuğu*” bulundurulur. Ayrıca “*Maşallah*” yazısının, nazara karşı etkili olduğuna inanılır. Bunun için yeni doğmuş çocukların üzerinde taşınır. “*Maşallah*” yazısı, kötü gözlü ve kötü nefesli kimselerin bakışlarına ve sözlerine karşı bir koruma görevi görür. Çünkü bu türden kimseler baktıkları her hangi bir şeye elinde olmadan zarar verebilirler. Dolayısıyla baktıkları nesnenin üzerinde “*Maşallah*” yazısını görünce, gözü bu yazıya işecek ve ister istemez yazıyı okuyacaktır. Böylelikle baktığı şeye nazar etmeyecek ve nazara sebep olacak sözler de sarf edemeyecektir.⁵⁴ Nazar ettiğine inanılan insanlarla karşılaşıldığı zaman, çocuğun kalçasını veya kişi kendi kalçasını minicikler. Ayrıca nazardan korunmak, göz değmesini önlemek için “*kömür karası*”, ocak veya her hangi bir kabın altındaki isin, çocuğun alnına, ensesine, kulak arkasına veya göz kenarlarına sürülmesiyle nazardan kurtulacağına inanılır. Bu işlemin, gelecek kötülükleri önleyeceğine inanılır.⁵⁵ Yörede yaygın olmamakla birlikte göçle gelen bazı insanların nazardan korunmak için yüzlerine çeşitli yerlerine dövme yaptıklarına şahit olunmaktadır. Bunun da bir açıdan göz değmesini önlemek gayesiyle yapıldığı iddia edilmektedir.⁵⁶

⁵³ Sevim Gökdere, 1955, Mürüvet Özcan, 1925, Mollaköy Köyü; Güler Polat, 1953, Akçakiraz; Fatma Çakmak, 1964, Dereboğazı Köyü; Şahsuvar Köyü; Muhlise Parlakdemir, 1940, Şahsuvar Köyü; Zabite Ural, 1950, Konakalmaz Köyü

⁵⁴ Hadice Akbaş, 1954, Ürünveren Köyü; Atike Ayaz, 1956, Yalnız Köyü; Kıymet Erol, 1955, Sarıyakup Köyü

⁵⁵ Nahide Deringöl, 1964, Şahsuvar Köyü; Semahat Mutlu, 1963, Aşağı İçme Köyü

⁵⁶ Özgür Güler, 1970, Ürünveren Köyü; Cemal Güllücemal, 1977, Yolüstü Köyü

Yeni doğan çocuğu görmeye gelenlerin çocuğun yüzünü açıp bakması pek hoş karşılanmaz. Bundan dolayı çocuğu görmeye gelenlerin “*Maşallah*” demesi beklenir. Bütün bu uygulamalara rağmen yine de çocuğa nazar değmiş ise çocuk, bu sefer de hocaya götürülür; üzerine dualar okunur ve muska yaptırılır.⁵⁷

Doğum sırasında, anne ve doğacak çocuk daima risk altındadır. Bu risk doğumdan sonra da devam etmektedir. Bu risklerin en başında da anne veya çocuğun hastalanması ve hayatını kaybetmeleri gelmektedir. “Bu tür olumsuzlukların nedeni ve onlardan korunma yollarının bulunması hep bilinmeyene, manevi güçlere bağlanır⁵⁸

Doğumdan kırk gün sonra çocuğu ve anneyi arıtmak, topluma katılmalarını sağlamak ve hastalıklardan, uğursuzluklardan korumak amacıyla “*Kırklama*” yapılmaktadır. Doğumun kırkıncı günü anne ve çocuk, hamamda veya banyoda yıkanarak temizlenir. En sonunda da bir tasa su konur. Yaşlı bir kadın başparmağını aynı şekilde kırk kere suya koyup çıkarır. Daha sonra bu su, loğusa kadının ve çocuğun başından aşağı dökülür. Kırk çıkarılınca bütün hastalık, uğursuzluk ve pisliklerin gittiği inancı mevcuttur.⁵⁹

Çocuk doğduktan sonra “*Akika Kurbanı*” keserler ve çocuğun saçı ağırlığında altını sadaka olarak verirler. Böylece adanan kurban ve dağıtılan altın sayesinde, bazı insanların duası alınacak ve çocuğun yaşamasına vesile olacaktır. Akika kurbanın etleri parçalanırken kurbanın kemikleri kırılmaz; kemikler eklem yerlerinden ayrılarak parçalanır.⁶⁰

Sağlıklı bir şekilde doğan çocuğu bekleyen süreçlerden bir diğeri de çocuğun dişlerinin çıkmaya başlamasıdır. Genellikle dişi çıkan çocuklar, huysuzlanır, ağlar, elini ağzına koyup damaklarını kaşır; damaklarını kaşımak için ağzına annesinin parmaklarını koyar, bulmuş olduğu her hangi bir şeyle sürekli damağını kaşır. Çocukların ilk çıkan dişi halk arasında “*Diş Hediği*” olarak bilinen bir merasimle kutlanır. Eğer bu merasim yapılmazsa çocuğun dişlerinin geç ve zor çıkacağına inanılır. Diş hediği merasimi şu şekilde yapılır. Çocuğun ilk dişini aileden biri görür ama genellikle bu gizlenir. Dişi ilk gören dayı, amca, nine, dede veya bir başkası olursa, ilk dişi gördüğü için çocuğa hediye alması gerekir. Bundan sonra çocuğa verilirken, hedik

⁵⁷ Zabite Ural, 1950, Konakalmaz Köyü

⁵⁸ Kıymet Karakoç, 1955, Elmapınarı Köyü

⁵⁹ Fikrinaz Aksu, 1950, Şahsuvar Köyü

⁶⁰ Fahriye Kavuran, 1960, Kuyulu Köyü, Safiye Ergün, 1966, Aşağı İçme Köyü

denilen buğday haşlaması üzerine; “ceviz, tuz veya şeker” dövülerek serpilir. Yakın komşu ve akrabalar davet edilir. Çocuğu güzelce yıkadıktan sonra, elbiseleri giydirilir; hediyeleri verilir. Davet edilen misafirlere hedikler ikram edilir. Daha sonra tepsi içerisine “kalem, makas, ayna, tarak, bıçak, çakmak, altın, para, kitap ve Kur’an-ı Kerim” konur. Çocuk tepsinin içinden hangisini alırsa ileride seçeceği meslek hakkında yorumlar yapılır. Mesela; çocuk kalem alırsa, okuyacağına; makas alırsa, terzi; tarak ve ayna alırsa, berber; bıçak alırsa, kasap; altın ve para alırsa, kuyumcu, tüccar ve zengin; Kur’an-ı Kerim alırsa, din adamı veya dini bütün bir kişi olacağına inanırlar.⁶¹

Uluova yöresinde konuşma çağına geldiği halde konuşamayan veya kekeme olan çocukların konuşması içim; konuşamayan çocukların yanında Kur’an-ı Kerim’den “Yasin Suresi” okunur; çocukta Kur’an-ı Kerim’e yakın tutulur, surenin yarısına gelindiğinde Kur’an-ı Kerim aniden kapatılır ve yüksek bir ses çıkarılır. Eğer çocuk çıkan sestten korkup irkilirse dilinin açılacağına veya kekemeliğin sona ereceğine inanılır. Konuşma zorluğu çeken çocuklara, güzel sesli kuşların etinden yedirilir ki çocuğun sesi açılsın ve kuş gibi şakıyabilsin. Ayrıca kurban kesilir; eti fakirlere sadaka olarak dağıtılır, kurbanın dili pişirilerek çocuğa yedirilir veya kilidi dualar okunarak açılır ki çocuk konuşabilsin. Konuşma güçlüğü çeken çocuklar için diğer bir uygulama da, çocuğun ailesi cuma günü caminin kapısına bir kilit vururlar; bu kilidi cami imamı veya ağzı dualı birisi açacak olursa çocuklarının dilinde ki düğümün de bu sayede açılacağına inanırlar. Ayrıca konuşamayan çocukların konuşabilmesi için Cuma namazından sonra müezzin, cami anahtarını çocuğun ağzına sokup çıkarır; böylelikle çocuğun dilinin çözüleceğine inanılır.⁶²

Çocuklarla ilgili diğer inanışlar da şu şekildedir. Kırkı çıkmamış bir bebeğin tırnakları kesilirse o çocuğun hırsız olacağına, küçük çocukların üzerinden atlanıldığında boylarının kısa olacağına; boyu ölçülen çocuğun cüce kalacağına, yürüyemeyen çocukların ayaklarına ip bağlayarak Cuma namazından sonra ilk çıkan kişiye ip kestirilirse çocuğun yürüyeceğine inanılır.⁶³

Uluova yöresinde çocukların vücut yapılarına bakılıp kendileriyle ilgili bazı özelliklerin olacağına inanılır. Başlı büyük olan çocukların zeki, küçük olanların ise

⁶¹ Firdevs Karataş, 1951, Şahsuvar Köyü; Naciye Güneş, 1947, Korucu Köyü

⁶² Fethiye Çalışkan, 1942, Şahsuvar Köyü; Firdevs Bıyıklı, 1939, Konakalmaz Köyü

⁶³ Nesrin Ceyhan, 1971, Kuyulu Köyü; Güllü Tan, 1957, Sarıyakup Köyü; Sülbiye Danış, 1956, Sarıyakub Köyü

aklının az olduğuna inanılır. Alnı dar olan çocukların sıkıntılı, alnı enli olanların kötü huylu olacağına inanılır. Kulağı büyük olanın tembel olacağına, küçük kulaklı kimselerin yalancı olacağına; kaşlarının ucu ince olanların fitneci, kaşlarının kılları çok olanların üzüntü çekeceğine; kaşlarının arası açık olanların iyi, kaşları çatma olanların, yalancı olacağına inanılır. Kara gözlülerin itaatkâr olacağına, mavi gözlü olanların nazar ettiğine inanılır. Burnu uzun olanların şehvete düşkün, burnu kısa olanların korkak olduğuna inanılır. Büyük ağızlı olan çocukların cesur, küçük ağızlı olanların korkak olacağına inanılır.⁶⁴

1.1.4. Doğum İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

İnsan hayatının başlangıcı olan doğum, içerisinde barındırdığı olağanüstülükler, zorluklar, korkular, ümitler ve çeşitli inanışlarıyla, geçmişin günümüze aktarılmasında önemli bir geçiş dönemidir. Bugün doğum olayı ile ilgili yaşatılan ve insanların hatıralarında kalan inanışlar, insanların zaman içerisinde karşılaşmış olduğu din, inanç, kültür, akım ve sistemlerden etkilendiğini ve bunlara kendilerinden de bir şeyler katarak geliştirdiklerini görüyoruz.

Uluova yöresinde ailelerin hayırlı bir çocuk sahibi olabilmek için Allah’a dua etmeleri; insanı yaratanın, doğumuna vesile olanın ve yaşamasına izin verenin yüce Allah olduğu inancı İslami gelenekle alakalıdır. Ayrıca çocuk, bir evin neşesi, anne ve babanın teselli kaynağıdır. Çocuğu olmayan bir aile, geleceğine umutla bakıp şevkle çalışamaz. Nitekim Hz. Zekeriyâ (a.s.), neslinin devamı için Allah (c.c.)’a şu duada bulunmuştur: “*Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olanlardan endişe ediyorum. Karım da kısırdır. Tarafından bana bir veli (oğul) ver ki, bana varis olsun. Rabbim, onu rızana lâayık kılsın*”⁶⁵. Kimi insanların kısır olarak yaratıldığı, hamile kadının doğuracağı çocuğun cinsiyetinin erkek veya kız; sağlıklı veya hasta; tek veya çift olduğunu belirleyen Allah olduğuna inanır. Bununla ilgili olarak, “*Yahut hem kız hem erkek çocuk verir, dilediğini de kısır kılar. O, bilendir, her şeye Kadir’dir*”⁶⁶ buyrulmuştur. Konuyla alakalı olarak yine ilgili ayette: “*Onun bilgisi olmadan ne bir dişi hamile olur, ne de doğurur*”⁶⁷ buyrulmuştur. Çocuğun anne rahmine girmesi, doğumu, yaşaması ve sağlıklı bir şekilde ergenliğe ermesi zorlu bir süreçtir. Bununla ilgili olarak *Erzurumlu*

⁶⁴ Firdevs Bıyıklı, 1939, Konakalmaz Köyü; Fethiye Çalışkan, 1942, Şahsuvar Köyü;

⁶⁵ Meryem, 5-6.

⁶⁶ Şûra, 50.

⁶⁷ Fatır, 11.

İbrahim Hakkı Hazretleri'nin "Marifetname" isimli eserinde şöyle geçmektedir. "Bin damla meniden ancak bir damlası rahme düşer. Rahme düşen spermlerden binde biri çocuk olarak doğar. Doğanlardan binde biri yaşar. Yaşayanların binde biri akıl balığ olur".

Kimi insanların da kısırlığının sonradan giderildiğiyle ilgili olarak: "Ey Rabbim, dedi, benim nasıl oğlum olabilir? Bana ihtiyarlık gelip çatmış, karım ise kısırken?" Buyurdu ki "Öyledir, Allah dilediğini yapar"⁶⁸ buyrulmuştur. İhtiyarlığına rağmen kendisine Allah'ın iki çocuk vermesi karşısında Hz. İbrahim (a.s.) şu duayı yapmıştır: "İhtiyarlığıma rağmen bana İsmail'i ve İshak'ı bahşeden Allah'a hamd olsun. Doğrusu Rabbim duaları işitendir" buyrulmuştur⁶⁹.

Başlangıçta Türkler, üreme, üremeyi sağlama ve çocukları koruma görevinin "Umay" a verildiğine inanmışlardır. Bu inanış "Umayka tapınsa oğul bulur" atasözündeki ifadesiyle, birisi ona hizmet eder ve hürmet gösterirse evlat sahibi olur şeklindedir⁷⁰. Burada Umay'a hürmet gösterme, yerini İslamileşerek Allah'a dua etmeye dönüşmüştür.

Uluova yöresinde ve çevresinde yapmış olduğumuz çalışmalarda doğumla ilgili olarak, ailenin, "ocak, baba ocağı" ; çocuğun da "çocuk, ailede ocağı tüttürür" gibi ifadelerle kutsanması, başlangıçtaki Türk inançlarından kaynaklanan ve ailenin sürekliliğini sağlayan çocuğun önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca ailenin "ocak"la bağdaştırılması, eski Türklerdeki "demir"e verilen değerle ilgilidir. Ocağın kutsallaştırılması da ateşten gelmektedir. Dört asli unsurdan biri olan ateş, arıtıcı, ısıtıcı ve kötülüklerden uzaklaştırandır⁷¹. Eski Türklerde demir, Tanrı tarafından gökten indirilen, ruhu olduğuna inanılan ve kötü ruhları kovduğuna inanılan kutsal bir madendir. Bundan dolayı Türkler demirin koruyuculuk ve kurtarıcılık unsurunun olduğuna inanmışlardır⁷².

Elazığ ili Uluova yöresinde çocuğu olmayan çiftlerin ulu ve bilge kişilerin türbe ve mezarlarını ziyaret etme geleneği vardır. Bu ziyaretlerde taş yapıştırma, buğday

⁶⁸ Âl-i İmran, 40.

⁶⁹ İbrahim, 39.

⁷⁰ Umay: Kadın, ana ve çocuklarla ilgili tanrıça ya da ruha verilen isim. Bkz. Esat Korkmaz, **a.g.e.**, s.154.

⁷¹ Sedat Veyis Örnek, **Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançlar ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, Ankara 1966, s. 115.

⁷² Sami Kılıç, "Çocuk Sahibi Olmak İçin Dinsel-Sihirsel Bir Uygulama: Irkatma Ocağı (Takmak Köyü- Elif İskeçe Örneği)", s. 305

serpme, kutsal kabul edilen ağaçlara renkli iplik ve çaputlar bağlama,⁷³ ziyaret edilen delikli taşlara, kutlu pınar başlarına ve tepebaşlarına; “*para, şeker, ekmek, meyve ve çamaşır*” gibi nesneleri bıraktıkları görülür. Nazardan koruyacağı inancı ile çocukların omuzlarına; “*muska, mavi boncuk veya nazarlık*” sayılabilecek figürleri asma gibi “*saçı*” ile ilişkili inanışların, yine başlangıçtaki Türk inançlarının bir bakiyesi olan, saçma saçma pratiklerine rastlanılmıştır. Nitekim gelin, erkek evine getirildiği zaman, gelinin kaynanası tarafından, gelinin ve damadın başına “*buğday, para, dar, şeker, leblebi, kuru üzüm, badem, elma*” vb. nesnelerden oluşan saçıyı, uğur, bolluk ve bereket getirmesi inancı ile gelinin başına serper. Burada saçı olarak serpilene nesneler, eski Türk inançlarında, “*Gök Tanrı*”ya, ata ruhlarına ve “*yer-su*” iyelerine sunulan kansız kurbanların izlerini taşımaktadır.⁷⁴

Uluova Yöresinde çocuğu olmayan kadınların yapmış olduğu uygulamalardan biri de yatır ve türbe ziyaretleridir. Bu yerlere giden kadınlar, dua eder ve kurban keserler. Çocukları olduktan sonra da bu yerlerde kurban keserler ve insanlara ziyafet verirler. Kurban ibadeti birçok inanç sistemlerinde olduğu gibi, Anadolu’nun çoğu yerinde de görülmektedir. Buradaki kanlı kurbanın tarihin derinliklerindeki “*Eski çağ uygarlıklarında, ilkel kabilelerde, Animizm ve totemizmde, Eski Mezopotamya, Mısır, Hint, İran, Çin uygarlıklarında, Hitit ve Eski Türklerde*”⁷⁵ çeşitli sebeplerden dolayı kutsal sayılan güce sunulduğunu görüyoruz. Ayrıca günümüzde ki kurban ibadetinin özde İslam diniyle bağlantısı söz konusudur. “Türklerin Müslüman olmadan⁷⁶ önce de kutsal kabul edilen yer ve zamanlarda kurban kestikleri, tığladıkları veya “*Iduk*” adı altında hayvanları kırlara başıboş bıraktıkları, bu hayvanların yünlerini kırkmadıkları, sütünü sağmadıkları, hatta üzerine hiçbir şey yüklemedikleri bilinmekle birlikte, kurban terimi yerine hangi kelimeyi kullandıkları tespit edilememiştir”. Gagauzların İslam öncesi Türk kültür unsurlarından biri olan “*Iduk*” kurbanını “*Allahlık*” adı altında devam ettirdikleri görülmektedir. “*Allahlık*” adı verilen kurbanlar olağanüstü hallerde kesilir ve bütün köylü davet edilerek ziyafet verilir⁷⁷

⁷³ Harun Güngör, “*Eski Türk Dini*”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, I. Baskı, Ankara 2007, s. 535.

⁷⁴ Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay. Ankara 2002, s. 79-82; Ünver Günay-Harun Güngör, *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, s. 80.

⁷⁵ Ugo Bianchi, *Dinler Tarihi Araştırma Yöntemleri*, Çev. Mustafa Ünal, Kayseri 1999, s. 58.

⁷⁶ Selahaddin Bekki, “*Türk Mitolojisinde Kurban*”, *A. Ü. Sos. Bil. Enst. Halk Bilimi, Akademik Araştırmalar*, Yıl I, Sayı III, Kış 1996, s. 16-28; Altun Armutak, “*Eskiçağ Uygarlıklarında Kurban Edilen Hayvanlar Üzerine Bir İnceleme*”, *İ.Ü. Vet. Fak. Morfoloji Anabilim Dalı Vet. Hek. Tar. ve Deontoloji Bilim Dalı*, 34850, Avcılar- İstanbul.

⁷⁷ Harun Güngör, *Türk Bodun Bilimi Araştırmaları*, II. Baskı, İstanbul 2008, s. 194,197

Üzerinde durulması gereken bir husus ta çocuğu olmayan, hasta olan, kırklı kadınların ve hasta çocukların hocaya okutulmasıdır. Gerek Uluova ve çevresinde gerekse de Anadolu'nun birçok yerinde *Eski Türk Dini*'nin kalıcı izlerinden olan, hastalıklar ve başka amaçlarla hocalara başvurma geleneğidir. Bu gelenek içerisinde eski Türk kamlarının dini-sihri birçok uygulamalarını Türklerin İslam'ı kabulü ile birlikte İslami motiflere bezeyerek meşrulaştırmışlardır. *Gagauz* Türklerinde “*ba-bu*” (yaşlı kadın)lara okunma âdeti eski Türk kamlarının yukarıda sözü edilen uygulamalarının devamının bir başka örneğini oluşturmaktadır⁷⁸

Çocuğu olmayan kadınların başvurduğu yöntemlerden birisi de “*Kırklı Taşı*” denilen yere gidip banyo yapmaları, buradaki delik taştan geçmeleri ve sürtünmeleri, “*Karcıgık Ziyareti*”nde bulunan delikli taştan geçmeleri ve “*Seyyid Ocağı Ziyareti*”nde bulunan yuvarlak taşı vücutlarına sürmeleri gibi hususlar, kutsal sayılan bir takım taşların doğumla ilgili âdetlerde, kısır kadınlara doğurganlık gücü verdiği inancıyla alakalıdır⁷⁹.

Hamile kadınların karanlık çöktükten sonra tek başlarına dışarıya çıkmalarının uygun görülmemesi hususu da İslam inancıyla alakalıdır. Bununla ilgili olarak Hz. Peygamber (s.a.v): “*Akşam olduğunda veya gece karanlığında çocuklarınızı dışarı salmayınız. Şeytanlar bu vakitte ortalığa yayılırlar*”⁸⁰ buyurmuştu

Çocuğu yaşamayanların çocuğun muhafazası için aldıkları tedbirler gerek İslam öncesi ve sonrası Türklerde aynıdır. Örneğin “Yakutlar, aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuğu komşulardan birine satarlar.” “Çocuğu yaşamayan Başkurtlar da, Müslüman oldukları halde, ölüm meleğini şaşırtmaya çalışırlar”. Çocuk doğduğu gibi, ebe çocuğu eline alıp dışarı çıkar. Birkaç ev dolaştıktan sonra ebe babasının evinden seslenir: “Yabancı ülkeden bir çocuk getirdim, satın alan var mı?” der. Pazarlık başlar. Çocuk ağırlığında demir verilip satın alınır. Çocuğa: “*Demir*” ya da “*satılmış*” gibi isimler verirler”. Çocuğun yaşamasını sağlamak için “*Yaşar, Ölmez, Dursun, Durmuş, Durali, Durdu*” gibi adlar verildiği gibi, “*İtalmas, Domuzbay*” gibi kötü adlar da verilirdi. Tuba Türkleri, çocuğun doğumunu müteakip onu, büyükçe bir kazanın altına saklayarak yanına, “*Ak Eren*” adı verilen “*Ongon*”u ve arpa unundan hazırlanmış sembolik bir bebeği bırakırlardı. Kamlar aracılığıyla yapılan bu ayin ve

⁷⁸ H arun Güngör, *Türk Bodun Bilimi Araştırmaları*, s. 107.

⁷⁹ Sedat Veyis Örnek, *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, İstanbul 1971, s. 101.

⁸⁰ Sahih-i Buhari, *Muhtasarı Tecrid-i Sarih*, Çev. Abdullah Feyzi Kocaer, C. II, İstanbul 2004, s. 477

merasim sırasında sembolik bebeğin karnı yarılır; parçalanır ve toprağa gömülürdü. Bu tören sırasında anne ve baba, çocukları gerçekten ölmüş gibi ağlaşırlardı. Bununla çocuğa hastalık veren veya onun ruhunu alarak ölümüne sebep olan şerir ruhların aldatıldığına, şaşırtıldığına inanılırdı⁸¹. Eski Türk inançlarının kalıntıları olan bu vb. uygulamalara Uluova ve çevresinde de rastlamaktayız. İnsanlar tarihin her devrinde çocuklarını korumak için bazı ritüeller geliştirmiş ve inanış haline getirmişlerdir.

Ad koyma insanın tarih sahnesine çıktığı Hz. Âdem (a.s) ile başlamaktadır. Zira isimlerin ilk defa Allah tarafından öğretildiği Kur'an-ı Kerim'de zikredilmektedir. Eski Türkler İslam'dan önce çocuklarına, çocukluk ve gençlik dönemlerinde olmak üzere iki safhada isim verilirdi. Çocuğa doğumdan sonra hemen isim verilmez, bir yaşına kadar beklenirdi. Türklerde çocuğa ad verilirken “Toy” (büyük bir şölen) yapılır ve en yaşlı kişi çocuğa ismini verirdi. Gençlikte ise adı konulacak kişinin kahramanlık göstermesi gerekir. Bu durum *Dede Korkut Kitabı*'nda, “*Bir oğlan baş kesme kan dökmese ad komazlardı*” diye anlatılmıştır. İslam'da ise çocuğa isim doğumun birinci gününden yedinci gününe kadar konmaktadır. Çocuğa isim genellikle bazı ritüellerle ve baba tarafından verilirdi. Çocuğa isim seçilirken çok titiz davranılır. Bununla ilgili olarak çocuğa isim verilirken halkın önemle üzerinde durduğu Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v) “*Sizler kıyamet günü isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız, öyleyse isimlerinizi güzel yapın*”⁸². Hadis'i Şerif'ine binaen çocuklarına güzel isim vermenin bir görev ve hak olduğuna inanırlar. Bu vb. uygulamalar insanların çocuklarına isim verirken eski Türklerdeki bazı inanışları İslam'la yoğurmaları sonucunda yaşattıkları görülmektedir

Sarılık tedavisinde, çocuğa sarı tülbent örtülmesi, altın madeninden yapılmış bir takının suya atılıp bu su ile çocuğa banyo yaptırılması, “*Sarılık mezarı*”na haşlanmış olan yumurtanın sarısının gömülmesi, çocuğun alnına, kulağının arkasına ve topuğuna sarılık ocağındaki kişi tarafından kesici bir aletle, kan akıttırılması ve çocuğun alnına sürülmesi gibi hususlar ön plana çıkmaktadır. Sarılığı, aralarında renk yönünden sempatik bir bağıntı olan sarı bir şeyle tedavi etmek mümkündür. Dolayısıyla “*Similia Similibus Curantur*”⁸³ kuralı gereği, “*eşya ile evrenin güçleri arasında gizli bir sempati*

⁸¹ Abdulkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara 1972, s. 174.

⁸² İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte(Hadis Ansiklopedisi)*, Akçağ Yay. İstanbul Trs. C. I., s. 279.

⁸³ *Similia Similibus Curantur*: Bir şey ancak benzeriyle tedavi edilir. Bkz. Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançlar ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, s. 106.

*bağı olduğu düşüncesi, insanı bir benzerlik görüşüne yaklaştırmış*⁸⁴ ve böyle bir tedavi şekli geliştirmişlerdir.

Uluova yöresinde nazar tedavisinde kullanılan “*tuz, su, kurşun, demir ve ateş*” gibi unsurlar bazı din ve inanç sistemlerinde ön plana çıkmaktadır. Eski Türklerde *demir ateş* ve *su* önemli bir yer tutar. Yörede uygulanan kurşun dökme ve tuz çevirme gibi ritüellerde kullanılan kurşunun ateşte eritilip suya bırakılması neticesinde hastalıkların tedavi edilmesi inancı; demir, ateş ve suyun kutsallığına ait başlangıçtaki inançlarla, dolayısıyla “*koruyucu ruh*” inancıyla bütünleşmektedir⁸⁵

Uluova yöresinde tespit ettiğimiz ve loğusa kadınlara zarar verdiğine inanılan “*Albastı ve Karabasan*”ın Anadolu’nun birçok yerinde benzer şekillerde görülmesiyle birlikte; hemen hemen bütün Türk topluluklarında da görülmektedir. Albastı’dan korunmak için yapılan uygulamalarda biraz farklılık gözükse de öz itibarıyla benzerliklere rastlanmaktadır. Türk dünyasındaki toplulukları incelediğimizde bunu daha iyi görmekteyiz. “Gagauzlar, dev şeklinde tasavvur ettikleri Albastı’nın varlığına da inanmaktadırlar. Albastı kötü ruhlu bir devdir. Loğusalara zarar verir, onları öldürebilir. Bunun için Loğusaları albastının kötülüklerinden korumak gerekir. Gagauzlar Loğusayı Albastının şerrinden korumak için ona, doğumdan üç gün önce ve üç gün sonra rakı verirler. Akşamları Loğusanın yatak odasının kapısı önüne kor haline gelmiş ateş konulur. Zira bütün Türk boylarında olduğu gibi ateş, hastaları kötü ruhların etkisinden korur”. Yine Gagauzlar, kadın doğum yaptığında onu kötü ruhların etkisinden korumak amacıyla loğusanın yastığının altına makas koymakta, odada süpürge bulundurmakta ve kırk gün mum yakmaktaydılar. Buradaki makas figürüyle yöredeki iğne ve çuvaldız figürünün demirden yapılmış olması ve delici olması benzerlik göstermektedir. Kırgız-Kazaklar Albastı’yı, “*tilki veya keçî*”⁸⁶ şeklinde; Kazan Türkleri, kötü bir ruh olarak; Özbekler, pejmürde, dağınık saçlı bir koca-karı şeklinde tasavvur etmişlerdir. Burada Albastı’nın kötü bir ruh olduğu, loğusa kadına zarar verdiği ve hatta loğusa kadını öldürdüğü inancı yöreyle benzerlik göstermekte “*Alkarası, Albastı*”nın şekli itibarıyla hayvana, deve ve koca-karıya benzetilmesi gibi durumlar biraz farklılıklar göstermektedir. Eski Türk inançlarında, hayatta iken

⁸⁴ Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançlar ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki* s. 106.

⁸⁵ Ünver Günay-Harun Güngör, *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, s. 77.

⁸⁶ Harun Güngör, *Türk Bodun Bilimi Araştırmaları*, s. 190, 201.

kötülükleri ağır bastığı için körmösler zümresine dâhil olan ata ruhlarının, yeryüzünde yaşadıkları ve her fırsatta kişiöğluna zarar verdikleri bilinmektedir.⁸⁷

1.2. Sünnet İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi

1.2.1. Sünnet ile İlgili İnanışlar

Sünnet, Yahudilik ve İslamiyet gibi bazı dinlerde erkek çocukların erkeklik organlarının ön derisinden bir kısmın kesilmesidir. Sünnet olmak insanın fitratından kaynaklanmaktadır. Peygamber Efendimiz Buhari’de geçen bir Hadisi Şeriflerinde “*Sünnet olmayı, doğuştan insan ruhuna yakışan bir husus*” olarak zikretmiştir. Müslüman bir anne ve babanın çocuklarına karşı görevleri arasında doğduktan sonra güzel bir ad vermek, daha sonrada erkek çocuğun doğumunu takip eden yıllarda çocuğunu sünnet ettirmesi anlayışı yer almaktadır. Ülkemizin pek çok yerinde olduğu gibi Uluova yöresinde de bir kavram olarak kirvelik ortaya çıkmaktadır. Türk Dil Kurumu, kirve kelimesinin yapı kökünü isim olarak belirlemiştir.⁸⁸

Kirve, halk dilinde, sünnet olan çocuğun masraflarını karşılayan kimse manasına gelmektedir. Kirve, sünnet edilen her erkek çocuğun bir nevi sağdıç, çocukları sünnet ettiren, çocuğun sünnetine yardım eden, sünnet sırasında çocuğu kucağına alıp sakinleştiren, acıdan dolayı çırpınmasına engel olan ve sünnet işini yöneten olduğu için sünnet olan çocuk ve ailesiyle duygusal anlamda bir yakınlık ve dostluk kurar. Çocuk büyüyüp evleninceye kadar ve evlendikten sonra da her zaman kendisine güvenilir. Amca ve dayı gibi kendisine hürmet edilir ve sözünden hiç çıkılmaz. Kirvelik bağı aileler arasında kutsal kabul edilen, değeri hiçbir şeyle ifade edilemeyen bir dostluğun kurulmasına vesile olan, kan bağından da önemli bir kurumdur. Kirvelik babadan oğula geçen bir sistem olduğu için kirve seçilen kişinin bütün ailesi kirve sayılır. Kirveler arasında çok önemli bir problem çıkmadığı sürece kirvelik devam eder ve aradaki bağ koparılmaz.⁸⁹

Kirve adayı olacak kişinin özel isteğıyle, sevilen bir kişi kirvelik için seçilir. Sünnet edilecek çocuk tek olursa bir kirve, daha çok çocuk olursa her bir çocuk için ayrı kirveler seçilir, bazen de aileler sünnet edilecek bütün çocukları için tek kirve de

⁸⁷ Abdulkadir İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, s. 96.

⁸⁸ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte(Hadis Ansiklopedisi)*, C. VII., s. 33.

⁸⁹ Hayati Karakaya, 1965, Aşağıbağ Köyü; Mustafa yıldırım, 1957, Tadım Köyü

seçerler. Genellikle kirvenin kim olacağına çocuğun babası karar verir; bazen de aile büyüklerinin önerdiği bir kişi kirvelik için seçilebilir.⁹⁰

Sünnetin tarihi belli olunca; sünneti yapacak olan aile kendi eş-dost ve akrabalarına davetiye gönderir; kirve olan şahıs ta kendi akrabalarını sünnete davet eder. Sünnet merasimi geçmiş dönemlerde genellikle sünnet olacak çocuğun evinde yapılırdı. Günümüzde ise köyde yaşayan ailelerle durumu normal olan aileler yine kendi evlerinde sünnet yapmakta; şehirlerde ise davetliler kalabalık olursa düğün salonu tutulmaktadır. Sünnet düğünleri masraflı olduğu için aileler ilk çocuklarını erken yaşta sünnet ettirmezler. Diğer çocuklarda erkek olur düşüncesiyle geciktirirler ki bütün çocuklar bir arada sünnet edilsin ve masrafları az olsun. Bazen de aileler büyük çocuklarını everirlerken veya dayı ve amca evlenirken küçük çocuklar da sünnet ettirilir ki hem düğün masrafı az olsun hem de davetlilere sıkıntı çıkarılmasın düşüncesi vardır. Bazen de toplu sünnet düğünleri yapılmakta bunu ya belediye kurumları veya bölgenin zengin eşrafı yapmaktadır. Sünnet merasimi için, eskiden “sünnetçi” diye tabir edilen kişi çağrılırdı. Bir dönem bu işi berberler yaparlardı. Daha sonra sağlık memurları günümüzde ise doktorlar yapmaktadır.⁹¹

Türkiye’nin bütün bölgelerinde olduğu gibi Uluova yöresinde de sünnet merasimleri genellikle yemekli yapılmaktadır. Yemekler için günler öncesinden aşçılar getirilerek yemekler hazırlanır. Kurbanlar kesilir, gelen misafirlere ikram edilir. Eğer sünnet mevlitli ise hoca çağrılır; hoca burada mevlid okur sonunda sünnet olan çocuğa ve ailesine duada bulunur. Eğer sünnet düğünü davullu yapılacaksa davul ve kırınta getirilir.⁹²

Sünnet çocuğunun yatağı gelin odası gibi süslenir. Başucuna işlemeli bir mahfaza içinde “Kur’ân-ı Kerim” asılır. Etrafına güzel kokular serpilir. Ailenin maddi durumuna göre çocuk sırmalı, işlemeli, nazarlıklı başlık ve elbise giyer. Külah ve omuzdan koltuk altına uzanan bir kuşak üzerinde “Maşallah” yazılır. Sünnet günü sabahı çocuğa, tepeden tırnağa yeni çamaşırlar, elbise ve ayakkabılar giydirilmek suretiyle hazırlanır.⁹³

Sünnet merasimi için bütün davetliler toplanınca, çocuğun babası veya bir yakını çocuğu davetlilerin huzuruna getirip kirvesine teslim eder. Çocuk kirvesinin elini öper

⁹⁰ Güray Erol, 1948, Sarıyakup Köyü; Muhammed Çak, 1963, Ballica

⁹¹ Mehmet Türkoğlu, 1945, Koçkale Köyü; Feti Bağkesen, 1957, Şahsuvar Köyü

⁹² Hasan Bulut, 1970, Yolüstü Köyü; Aladin Aksar, 1954, Yenikapı Köyü

⁹³ Aydın Pala, 1945, Şahsuvar Köyü

ve sarılırlar. Sünnetin yapılacağı yer önceden hazırlanmıştır. Odanın içerisine bir perde gerilir; sünnetçi, kirve, çocuğun babası ve çocuk bu bölmeye alınır. Çocuğun dikkatini dağıtmak için şeker yedirilir ve kendisine oyuncaklar verilir. Ayrıca çocuğu cesaretlendirmek için bazı sözler söylenir. Bunların en bilindik olanları şu şekildedir: “*Sünnet erkeklığe atılan ilk adımdır*” , “*sünnet olmayana erkek denmez*” , “*erkek adam ağlamaz*” gibi... Daha sonra çocuk kirvesinin kucığına oturtulur, kollarından sıkıca tutulur. Sünnet yapılırken, çocuğun annesi sadaka verir ki herhangi bir aksilik çıkmasın ve çocuğu fazla acı çekmesin. Ayrıca sünnet anında dualar okunur, tekbirler getirilir ve çocuk sünnet edilir. Sünnet bittikten sonra, sünnetçi eline bir tepsi alır, üzerine de bir havlu serer. Eskilerde sünnetçi, sünnet ettiği çocuğun erkeklik organından kestiği deriyi pamuğun içerisine saklar ve tepsideki havlunun altına koyardı. Tepsiyi ilkin kirvenin yanına götürür, kirve tepsiye bahşiş atar, daha sonra çocuğun babası ve sünnete gelen davetliler gönlünden koptuğu kadar bahşiş atarlar. Kirve mahcup duruma düşmesin diye kimse kirveden fazla bahşiş vermez. Bu işlemlerden sonra sünnet eğer mevlitliyse mevlit okunur; yok eğer davullu ise davul çalar ve düğün başlamış olur. Gelen davetliler gönlünce eğlendikten sonra yemekler yenir; yemekten sonra dua edilir ve en son şerbet içilir. Daha sonra çocuğun gönlü hoş edilsin diye başta kirvesi çocuğa altın takar; sırasıyla ailesi ve diğer davetliler altın ve para takarlar. Gelen misafirler çocuğa “*geçmiş olsun*” , aileye ve kirveye de “*hayırlı olsun*” dileklerinde bulunurlar. Davetlilerin sünnet olana hediye getirmesi veya zarf içinde para vermesi âdet olmuştur. Hediyeler çocuğun, elbisesine iğneyle tutturulur ya da yatağına veya yastığının altına bırakılır. Sünnet bittikten sonra herkes dağılır.⁹⁴

1.2.2. Sünnet İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Sünnet İsa (a.s)’dan önce 4000 yıllarına, Mısırlılara kadar uzanmaktadır. Mısırlıların bu işi Afrikalılardan öğrendiği sanılıyor. Sünnet fiilinin ilk defa neden yapıldığı konusunda çeşitli görüşler vardır. Bunların başında ise; cinlerden, perilerden, mabutlardan pek korkan eski kavimler, ilahlara şükran borçlarını ödemek; bazen de onların hiddetlerini teskin etmek için kurban olarak insan keserlerdi. Sonraları bu gelenek çeşitli biçimler aldı. Birçok kabilelerde insan yerine insanın çeşitli uzuvlarını keserek yapılan kurban şekline dönüştü. Penis uzvunu kurban etme de ilk defa

⁹⁴ Dinçer Karataş, 1963, Sarıkamış Köyü; Necip Taş, 1961, Yünlüce Köyü; Hüseyin Karakaya, 1954, Aşağı İçme Köyü; Mustafa Başpınar, 1938, Yukarı İçme Köyü

Sakkarahanlar'da görülmüştür. Hz. İbrahim'in doksan dokuz yaşındayken kendisini keserle sünnet ettiği⁹⁵, Hz. Musa'nın ve Tevrat aracılığıyla Musevilerin sünneti benimsediği biliniyor. Daha sonra Hristiyanlar "*kalbi bürüyen perdenin atıldığı*" gerekçesiyle sünneti reddetmişlerdir. Sonra İslam'la birlikte sünnet yeniden gündeme gelmiştir. Türklerin sünnet gelenekleri de Müslüman olmalarıyla başlamaktadır⁹⁶. Geleneksel Türk Dininde sünnet uygulaması bulunmamaktadır. Kur'an'da "*Sünnet*" (hıtan) ile ilgili bir ayet bulunmamakla birlikte, Müslümanlığın simgesi olarak kabul edilmiştir. Geçmiş Hz. İbrahim'e kadar varan sünnet, cahiliye devri Arapları arasında da devam ede gelen bir âdetti. Araplarda hem kadın hem de erkekler sünnet edilirdi. Gerek hadis kaynaklarında gerekse Yahudi kutsal kitabı Tevrat'ta yazıldığı gibi sünnetin ilk olarak Hz. İbrahim döneminde başladığı bilinmektedir. Hz. İbrahim'in Kaddüm köyünde sünnet olduğu rivayet edilir. Ebu Hureyre'den gelen bir rivayette "*Kaddüm*" yerine "*kadum*" ifadesi kullanılmıştır ki o zaman ifade "*bir marangoz aleti olan keserle sünnet oldu*" anlamına gelmektedir. İsrail oğulları arasında cari olan Tevrat'ın hükmü de böyle idi. İsa (a.s.)'ya kadar böyle devam etmişken sonradan Hristiyanlar bu âdeti bozmuş ve "*hıtan*", kalbin guffesini (kalbi bürüyen perdeyi) atmaktır, şeklinde yanlış bir yorumla sünneti bırakmışlardır. Başka bir rivayette de şöyle denilmektedir: "*Hiç kuşkusuz ilk misafir edinen, ilk defa don giyen ve ilk kez sünnet olan Hz. İbrahim'dir*"⁹⁷. Sünnet olmak ondan sonra bütün peygamberlerde ve onlara uyanlarda devam etmiş, Peygamberimiz (s.a.s) peygamber olarak gönderilinceye kadar sürüp gitmiştir. Rivayete göre, Peygamberlerin bazıları sünnetli olarak dünyaya gelmişlerdir⁹⁸. Bunların sayısı 10-17 kadardır. Hz. Peygamber'in sünnetli doğduğuna dair rivayetler vardır⁹⁹. Atası Hz. İbrahim'in bu güzel geleneğini Hz. Muhammed de devam ettirmiştir. "*O, sünnet hükümdarı*" olarak anılmıştır.

İslam öncesi Arabistan'da sünnet bir temizlik, güzelleşme ve hastalık tedbiri olarak düşünülmüştür¹⁰⁰. İslâmiyet'te sünnetin yaşı konusunda kati bir emir yoktur. Doğumun ilk gününden başlayarak on iki-on üç yaşlarına kadar çocuklar sünnet ettirilmektedir. İslâm dünyası, sünnete çok önem vermiştir. Türkler İslami kabul ettikten

⁹⁵ Baki Adam, **Yaşayan Dünya Dinleri**, s. 209

⁹⁶ Nedim Şahhüseyinoğlu, **Anadolu Halk Kültüründe İnanç Motifleri**, Ay Yıldız Yay. Ankara 2000, s.119.

⁹⁷ İbrahim Canan, **Kütüb-i Sitte(Hadis Ansiklopedisi)**, C. VII, s. 43.

⁹⁸ İbn Haldun, **Mukaddime**, İstanbul 1970, II, s. 400

⁹⁹ Cevdet Paşa, **Kıyas-ı Enbiya I**, İstanbul 1972, s. 59

¹⁰⁰ Muhammed Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, Çev. Salih Tuğ, İstanbul 1973, s. 291

sonra, sünnet olmayı dinin aslî vecibeleri gibi kabul etmişler ve öyle kabul etmeye devam etmektedirler.

Çocukların buluğa ermeden sünnet ettirilmeleri babalarının bir vazifesidir. Hz. Peygamber (s.a.s) torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i doğumlarının yedinci gününde sünnet ettirmiştir.

1.3. Evlenme İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi

1.3.1. Evlenme İle İlgili İnanışlar

Evlilik kutsal kabul edilen bir kurum olduğu için temellerinin güçlü ve sağlam atılması gerekmektedir. Bunun bilincinde olan evlenecek erkek ve kızlarla, bunların aileleri işi sıkı tutmaktadırlar. Evlilik kent merkezinde ve köylerde farklılıklar göstermekle birlikte, geçmişte yapılan evliliklerle günümüzde yapılan evlilikler ve evlilikten beklentiler arasında da farklılıklar görülmektedir. Bir dönem çok eşlilik yaygın iken günümüzde tek eşlilik yaygındır. Bazı istisnai durumlarda ikinci evlilik yapılabilmektedir. Bunların başında çocuk olmaması kadının ağır hasta olması gibi bir dönem büyük aile yapısı varken günümüzde çekirdek aile yapısı kabul görmüştür.

Evlenmeler genellikle “*görücü usulüyle*” olmakla birlikte, önceden kız ve erkeğin birbirleriyle konuşup tanışmalarıyla ve ailelerin görüşü de alınarak olmaktadır. Bazen de aileler işin içine karıştırılmadan, gençler kendi aralarında anlaşarak erkek, kızı babasının evinden kaçıtır ve “*kız kaçırma*” şeklinde olmaktadır.¹⁰¹

Evlilik çağına gelmiş ve kendisini evliliğe hazır hisseden genç kız ve erkekler “etrafına bakmak” diye ifade edilen tabirle, kendilerine eş adayı ararlar. Eş arama yöntemi de yakın komşu çocukları, aynı köyden ve aşiretten ailelerin çocukları, okul arkadaşları ve bir tanıdık sayesinde yapılan tanıştırmalarla olmaktadır. Bu tür eş aramalarda genellikle kız ve erkek kendi aralarında konuşur; tanışır ve evlenmeye karar verirler.¹⁰² Eskilerde ise tanışmalar günümüzdeki kadar kolay olmamaktadır. Hele köy hayatında evlilik öncesinde açık olarak arkadaşlık teklifinde bulunmak daha da zordur. Ama bu kız ve erkek arasında tanışmanın olmadığı anlamına gelmemektedir. Köy yeri küçük bir yer olduğu için genellikle çeşme başlarında, yolda, tarlada, harmanda,

¹⁰¹ Ayhan Süme, 1973, Akçakiraz

¹⁰² Mahmut Öztekin, 1936, Gözebaşı Köyü; Abdullah Tokgöz, 1950, Gedikyolu Köyü; Naim Koç, 1959, Korucu Köyü

düğünde, bayramda ve misafirlikte kız veya erkek niyetini bakışlarıyla belli etmektedir. Köy yerinde buluşup konuşmalar uygun görülmemektedir ama yine de bir fırsatını bulup hallerini birbirlerine anlatırlar. Bu anlatmalar ya tanıdık bir aracıyla veya mektuplaşmalarla olmaktadır¹⁰³. Günümüzde aracı ve mektuplaşmaya; telefonla, internet, bilhassa da cep telefonlarıyla görüşmeler de eklenmiştir. Günümüz hayat şartlarının değişmesiyle evlenme yöntemlerinde de değişmeler söz konusudur. İnsanlar okulda, iş yerinde, yolculuk sırasında, hastanede vb. yerlerde karşılaştığı eş adaylarıyla evlilik yoluna girmektedirler. Evlilik önemli bir müessese olduğu için evlenecek kişilerin maddi ve manevi olarak birbirlerine denk olması, bu ağır sorumluluğu kaldıracabilecek kadar olgunluğa erişmiş olmaları gerekir. Bir diğer eş arama yöntemi ise aile içinde olmasıdır erkeğin eş olarak amca kızı, dayı kızı, teyze kızı ve hala kızı olabilir. Bunun en büyük nedenlerinden biri malın bölünmemesi veya iç evliliğidir. Bir dönem bu tür evlilikler Uluova yöresinde yaygındı.¹⁰⁴

Evlenme çağına gelen erkek, çoğu zaman evlenme isteğini anne ve babasına söyleyemez ve bundan utanır. Evlenme isteğini genç, ailesine belli etmek niyetiyle; ailesiyle yemek yerken sürekli oflayıp puflar; tahta kaşığı pilavın ortasına saplamak, babasını ayakkabısını çivilemek, sabahları geç uyanmak, yapılan yemekleri beğenmemek, aksi ve sinirli olma gibi dolaylı anlatımlarla bu durumu ailesine belli etmeye çalışır. Ailesi çocuğa bu durumu sorduklarında “hiçbir şey olmadığını” söyleyerek geçirir. Ayrıca evlenmek isteyen genç erkek, çok dalgın ve unutkan olur. Ebeveynler oğullarının vaziyetinden, evlenmek istediğini anlar ve çocuğun yaşını da göz önünde bulundurarak evlendirmek isterler. Çocuğun annesi munasip bir dille oğluna meseleyi açar. Çocuğun ağzını arayarak, beğendiği bir kimse var mı? diye öğrenmeye çalışır. Eğer çocuğun aklında biri varsa ve uygunsa istenir.¹⁰⁵

Evliliğe hazır hisseden ve evlenmek istediği halde bir türlü bu muratlarına eremeyen genç kız ve erkeklerin ebeveynleri, çocuklarının kismetlerinin kapalı veya bağlı olduğuna inanırlar. Bunu çözmek ve kismetlerini açmak için bir takım yollara başvururlar. Bunların başında türbeleri ziyaret etmek, dua ve dilekte bulunma gelir. Gençler bu şekilde kismetlerinin açılacağına ve muratlarına ereceklerine inanırlar.

¹⁰³ Farız Beyhan, 1940, Yukarı İçme; Reşat Ateşoğlu, 1965, Elmapınarı Köyü; Mehmet Emin Açıkgöz, 1948, Yolüstü Köyü

¹⁰⁴ Ersin Soğuktaş, 1971, Kuyulu Köyü; Önder Çevik, 1970, Sarıkamış Köyü; Hilmi Köse, 1961, Yurtbaşı Köyü; Habib Bıyıklı, 1960, Konakalmaz Köyü

¹⁰⁵ Musa Tokmak, 1957, Gedikyolu Köyü; Mümtaz Açıkgöz, 1968, Yolüstü Köyü; Müfide Karataş, 1959, Şahsuvar Köyü; Nazmiye Gür, 1958, Şahsuvar Köyü

Kısmeti kapalı olduğuna inanılan yaşı ilerlemiş kızlar sabah namazından önce caminin kilitli kapısını açarlar, böylelikle “*kaderinin-kısmetinin açılacağına*” inanırlar. Cuma günü “*Cuma namazından çıkan ilk kişiye kilit açtırılır; böylelikle kısmetin açılacağına*” inanılır. Kısmetinin kapalı olduğuna inanılan genç kızlar için, “*Yıldız name*” diye bilinen kitaba bakması için hocaya gidilir. Hoca kitaba bakıp kısmetinin açık veya kapalı olduğunu, evlenecekse de evleneceği kişinin uygun olup olmadığını söyler. Kısmet açmanın tam tersi bir durumda kısmetin kapanmasıdır. Düğün sırasında ellerini birbirine geçirerek bağlayan, kollarını göğsü üzerinde bağlayan, kapının eşiğinde oturan gençlerin, sanki de kendi mutluluğunu istemediğine yorulur ve kısmetinin kapalı olduğuna inanılır. Kendisinden büyük ablası veya abisi olduğu halde evlenen gençlerin, onların kısmetini kapattığına inanılır. Ayrıca evde ayna kıran kişinin yedi sene evde kalacağına, bekâr birinin ilk defa gittiği evin anahtarını yastığının altına koyup uyumasiyla, gece rüyasında evleneceği kimseyi veya kısmetini göreceğine inanılır. Nişanlı bir kimsenin yüzüğünü parmağına takarsa ve nişan kurdelesinin bir parçasını alırsa kısmetinin açılacağına inanılır. Yine kısmetle ilgili anlatılan bir rivayete göre: “*Allah kaderleri yazarken güzeli çirkine, çirkini de güzele yazmıştır. Tam şafak vakti iki güzeli birbirine yazmış ve bunların da mutlu olamayacaklarını söylemiştir*” . Bu yüzden evlenen çiftlerden biri veya ikisi de çirkin olursa mutlu olacaklarına, bunun tam aksine ikisi de güzel olan çiftlerin mutlu olamayacaklarına inanılır¹⁰⁶

Uluova yöresinde görülen eş adayı arama ve seçme yöntemlerinden en önemlisi, anne ve babanın önerisiyle “görücü usulü” diye ifade edilen yöntemdir. En çok evliliklerin olduğu ve tercih edilen yöntemdir. Bu yöntemde ebeveynler, ailenin diğer üyeleri, yakın eş-dost gelin adayı ararlar. Ebeveynler erkek çocuklarına, akıllarında geçen veya beğendikleri birkaç gelin adayının ismini söylerler. Eğer çocuktan olumsuz bir tepki gelmezse, bu çocuğun evlenmeye hazır olduğuna ve görücü usulüyle evlenmeye razı olduğuna ya da içlerinden birini beğendiğine işarettir. Çocuğun annesi, varsa kız kardeşi adaylardan hangisini beğendiğini sorarlar; çocukta genellikle ya tepki vermez ya da hangisini “*uygun görürlerse*” diye cevap verir. Son olarak sorulduğunda çocuk, eğer bir isim söylerse aile büyükleri kızı yakından tanımak için hazırlıkları

¹⁰⁶ Suat Koç, 1956, Tadım Köyü; Zübeyde Buytoz, 1973, Ballica Köyü; İbrahim Tan, 1956, Sarıyakub Köyü; Zülfü Aktaş, 1953, Yalnız Köyü

başlatırlar. Eğer isim söylemezse ebeveynler kendi aralarında uygun gördükleri bir gelin adayını tanımaya karar verebilirler.¹⁰⁷

Aileler oğulları için, genellikle tanıdık bir gelin adayı ararlar. Gelin adayında aranan vasıflar, nitelikler arasında soyluluk, asalet başta gelir. Bunun için “*aslı ve nesli temiz*” , “*helal süt emmiş*” olan iyi bir aileden, soyu sopu belli, dini değerlere sahip, ahlaki durumu güzel ve hamarat olmasına dikkat ederler. Bununla ilgili “*asıl ara, soy ara; bulunmazsa ne çare?*” ifadelerini kullanırlar. Yine asaletin her zaman önemli olduğunu ve değerinden hiçbir şey kaybetmeyeceğini şu şekilde ifade ederler: “*Asıl azmaz, bal kokmaz; kokarsa yağ kokar, onunda aslı ayrandır*” derler. Aile yuvası kurulurken, yuvayı kuranın “*dişi kuş*” , yani kadın olduğu vurgulanmıştır. Bundan dolayı kadının yeri ailede önemlidir ve soyu ihmal edilmemektedir. Bunu asaleti ifade eden, “*soylu soplu*” , “*soyu sopu temiz*” sözlerinden anlamak mümkündür. “Soy” baba soyunu, “sop” ana soyunu ifade etmektedir. Bazı aileler gelin adayının okumuş, eğitilmiş, iş sahibi olmasına ve ekonomik anlamda kendi ayakları üzerinde durabilecek bir yapıda olmasına ya da kızın ailesinin zengin bir aileden olmasına dikkat ederler. Bununla ilgili yaşlıların “*anasına bak kızını al*” veya “*yüzü güzel olanla öğlene kadar, huyu güzel olanla ölene kadar yaşanır*” sözleri söylenir.. Yine aileler oğulları için aradıkları gelin adayının yaşını da göz önünde bulundurlar. Gelin adayının yaşının oğlandan küçük olmasını isterler.¹⁰⁸

Gelin adayını daha iyi tanımak için, oğlanın annesi, teyzesi, ablası veya kız kardeşi kız evine misafirlik amacıyla giderler. Bu ziyaretler bazen haberli, bazen de habersiz olur. Habersiz gidişler genelde sabahın erken saatlerinde olur. Sabah erken gidilmesinde ki sebep; ailenin ve gelin adayının doğal haline tanıklık etmektir. Böylece ailenin ve kızın genel durumu daha iyi öğrenilmiş olacak, evin temizlik durumu, kızın giyim kuşamı, hazırlıksız hali görülecektir. Bu ziyarette hem kızın ailesi hakkında bilgi edinilmiş olur, hem de kızın güzelliği, fiziki yapısı, her hangi bir kusuru var mı? , oturup kalkması, hamaratlığı ve konuşması bir nevi mercek altına alınır. Genellikle bu ev ziyaretlerinde, gelinlik kızı olan aileler, gelen kişilerin görücü olduklarını anlarlar. Eğer kızlarını vermek taraftarı değillerse veya görücüleri beğenmezlerse; kız kendisini göstermez veya hasta olduğu bahane edilerek görüçülere gösterilmez. Görücü olarak

¹⁰⁷ Hatice Koç, 1969, Tadım Köyü; Kıymet Erol, 1955, Sarıyakup Köyü

¹⁰⁸ Nahide Deringöl, 1964, Şahsuvar Köyü; Selami Kılınç, 1964, Şahsuvar Köyü; Cemal Aksu, 1946, Gedikyolu Köyü

gelen aileye soğuk davranılır ve niyetlerinin olumsuz olduğunu belli etmeye çalışırlar. Eğer gelen görücüleri beğenirlerse güler yüzle karşılarlar, konuşmalarında ve ikramlarında daha öz verili olurlar. Gelinlik kız kendisine çeki düzen verir. En güzel giysilerini giyer, hal ve hareketlerine dikkat eder. Kızın hamaratlığını ölçmek için, getirdiği ikramlıklara ve evin temizliğine tepeden tırnağa gizlice bakılır. Evin temizliğine bakmak için genelde oğlanın annesi; odada ki halının kalitesini ölçtüğünü bahane ederek halının dibinde toz olup olmadığına bakar. Eğer toz varsa kızın hamarat olmadığına hükmeder ve kızı istemekten vazgeçerler. Toz olmadığı zaman kızın hamarat olduğuna hükmederler. Bunun dışında kıza alçak sesle seslenilir iyi duyup duymadığı kontrol edilir. Kapalı bayan ise başörtüsü açılır saçların kontrolü için bununla ilgili çeşitli bahaneler uydurulur. . Haberli gidilecek olursa; eve çekidüzen verilir; gelin adayı özel bir şekilde giydirilerek misafirlere ikramlıkları sunmak gayesiyle görücülerin yanına çıkartılır. Bu ikramlıklar genelde kahve, çay ve pasta şeklinde olur. Gelin adayı kimsenin yüzüne bakmadan, kimseyle konuşmadan, çok mahcup ve utangaç tavırlarla görücülere ikramda bulunur. Bu arada görücüler kızı daha yakından tanımak ve görebilmek için kızıdan ayrı ayrı şeyler: Su, peçete, vb. isterler. Burada kızın yürüyüşüne dikkat ederler topallık veya aksaklık var mı diye. Kız birçok konuda soru sorarlar bilgili mi cahil mi diye. Daha sonra kız evinden çıktıkları andan itibaren kızın münasip olup olmadığı değerlendirilir. Oğlan tarafı evlerine döndüklerinde kızın ve ailesinin olumlu ve olumsuz yönlerini, damat adayının annesine, babasına ve aile büyüklerine kız hakkındaki görüşlerini anlatır ve kendi aralarında iyice değerlendirdikten sonra bir karara varırlar. Uygun görülürse kız istemek için hazırlıklar başlanır.¹⁰⁹

Kızı istemek için damat adayının annesi, teyzesi, halası veya sözü dinlenir birileri görevlendirilir ve tavsiye edilen kız evine görücü olarak giderler. İlk oğlan anası kız tarafına ya bizzat kendisi ya da evlilik işlerinden anlayan birini aracılığında göndererek niyetlerini kızın annesine münasip bir dille anlatır ve karşı tarafın düşüncelerini öğrenmek, görüşlerini almak için “*müsaitseniz akşama bir kahvenizi içmeye geleceğiz*” veya “*mümkünse hayırlı bir iş için evinize geleceğiz*” diye haber verir. Kız tarafı, kızlarına görücü gelenleri geri çevirmek istemez. Zira kızlarının “*evde kalması*” veya “*kısmetinin kapanması*” gibi bir durumla da karşılaşabilirler. Bu yüzden Uluova

¹⁰⁹ Pakize Aydın, 1939, Gedikyolu; Nebahat Yavuz, 1967, Mollaköy Köyü; Hülya Tunç, 1965, Yukarı İçme Köyü; Fethiye Taş, 1938, Yurtbaşı Köyü

yöresinde evinde gelinlik kızı olan aileler, kızları için “*hayırlı bir kismet*”in çıkıp bir an önce evlenmelerini temenni ederler. Kız tarafından, genellikle kız anası “*çocuğumuzun yaşı küçük*” veya “*başkasına sözüümüz var*” derse bu olumsuz bir yanıttır ve dünür gitmekten vazgeçilir. Eğer kız anası “*ne diyelim kismetse olur, babasına bir danışalım*” veya “*buyursunlar*” derse bu olumlu bir cevap olur ve dünür gitmeye karar verilir. Günümüzde ise kız okuyor veya okuyacak gibi cevaplarda olușuz olarak verilen cevaplardır. Bu arada kız tarafı damat adayının ahlakı iyi mi, işi-gücü var mı, kötü alışkanlıklar edinmiş mi? diye soruştururlar.¹¹⁰

Kız istemeye genellikle geç vakitlerinde gidilmektedir. Dünürlüğe ailede sözü sohbeti dinlenir aile büyükleri; amca, dayı gibi hatırlı bir ahabap, evlenecek oğlanın anne ve babası kız evine giderler. Görücü giden erkek tarafı eskiden şeker veya lokum, günümüzde ise çikolata türü tatlı götürür. Kadınlar ve erkekler ayrı mekânlarda otururlar. Biraz oturulup hoş-beşten ve kahveler içildikten sonra, oğlan babası kızın babasından, sebebi ziyaretlerinin; “*Allah’ın emri Peygamber’in kavli ile kızınızı oğlumuza istemeye geldik; bizler sizlerden razıyız, eğer sizde münasip görürseniz*” diyerek ziyaretlerinin amacını belli ederek, kızın babasından resmen ister. Bazen de daha önceden kız ve erkek birbirlerini görüp beğenmişlerse; bu sefer ailelere pek fazla iş düşmez ve bunu ifade etmek için “*çocuklar kendi aralarında konuşup anlaşmışlar, bize de büyüklük görevimizi yapmak düşer*” diyerek, damadın babası, kızın babasından ister. “*Kız evi naz evidir*” . Bir baba için kız evladını Allah’ın emriyle dahi olsa vermek zordur. Bundan dolayı bazen sonuca gidilmez.¹¹¹

Bunun için kızın babası “*Allah kismet etmiş ise biz ne diyebiliriz veya bize ne demek düşer*” , “*hayırlı ise olsun, değilse olmasın*” , ya da “*takdir edersiniz ki bizimde danışacaklarımız var, bize birkaç gün müsaade edin ona göre size kesin cevap verelim*” diyerek mütevazı bir şekilde dünürleri yolcu eder. Geçen birkaç gün içerisinde kızın anası, kızına “*filanca seni istiyor ne diyorsun*” ? diye sorar. Kız eğer kendisini isteyen oğlanı beğeniyorsa olur anlamında “*tepki göstermez*” veya “*ben ne karışırım babam nasıl uygun görürse*” diye cevap verir. Bu durum kızın babasına da söylenir. Kızın babası, varsa büyüklerine danışır ve bir karara varır. Bu arada oğlan tarafından birkaç kadın ve annesi, birkaç gün sonra kız evine tekrar gider ve kız, annesinden de istenilir.

¹¹⁰ Nesrin Ceyhan, 1971, Kuyulu Köyü; Zülfikar Timarcı, 1950, Yedigöze Köyü; seçkin Vural, 1967, Yedigöze Köyü; Cihan Çınar, 1964, Yolüstü Köyü

¹¹¹ Hüseyin Turhan, 1956, Kuyulu Köyü; Ersin Soğuktaş, 1971, Kuyulu Köyü; Murat Yurdakul, 1981, Sarıkamış Köyü; Sıtkı Bulut, 1940, Yurtbaşı Köyü

Kızın annesi kızını verme taraftarı olunca bunu belli eder ve eğer damat adayı önceden görülmemişse; oğlan görmek istediklerini söylerler. Damat adayı da elinde çiçekle kız evine beraberinde götürülür. Kız tarafı damat adayının vücut özelliklerine ve davranışlarına bakarak bazı yorumlarda bulunmaya çalışır. Bunların başında, boyu uzun olanın saf ve temiz olduğuna, kısa boylu olanların hileci, kel olan erkeğin kötü huylu olacağına; göz çukuru az olan erkeğin kibirli, yüzü güleç ve sözü tatlı olan insanın iyi, köse olanların hileli, esmer tenli olanların alçakgönüllü olacaklarına inanılır. Elleri ve ayakları büyük olanların babacan ve mert kişiler, omuzları geniş olan erkeklerin hayatın bütün yükünü taşıyabileceğine, kolları kıllı olan kişilerin merhametli olduğuna inanılır. Kız ve oğlan bir odada birbirlerini görürler ve evlilikteki şartlarını konuşurlar. Kız ve oğlan birbirlerini beğenirlerse arada bir sorun kalmamış olur¹¹²

Aileler arasında olumlu bir hava esince, oğlan tarafı ikinci kez damat adayıyla birlikte kız evine giderler. Kız babası damat adayının dış görünüşüne pek önem vermese de usulen görmek ister. Eğer damat adayını da beğenirse, kız babası gelen misafirlerini daha iyi bir güler yüzle karşılar. Gelin adayı usulen gelen misafirlere kahve ikramında bulunur. Damat adayının kahvesine bazen şeker yerine tuz katıldığı da görülür. Bu uygulamayla damat adayı sınanmış olur. Eğer tuzlu kahveyi içecek olursa kızı gerçekten sevdiği ve ona gerekli değeri vereceğine inanılır. Oğlanın babası, ikinci defa; kızı babasından isteyince, baba; *“kısmet sizinmiş, Allah her iki tarafa da hayırlı etsin”* diyerek kızını verdiğini duyurur. Oğlan tarafı da *“Allah çocuklarımızı mesut etsin”* temennisinde bulunur. Bundan sonra erkek tarafı getirdikleri hediyeleri kız tarafına verilir. Bu kız isteme işlemi son bulur. Kız istemede bazen olumsuzluklarda olabilir kız tarafını veya erkek tarafını istemeyen farklı düşüncelerde olan insanlar bunları kötüleye bilirler.¹¹³

Her anne baba çocuklarını düğün yapmasını isterler. Kız kaçırma olayı farklı cereyan eden bir durumdur. Kız kaçırmaya sebep olan durumların başında; birbirini seven genç kız ve erkeğin ailelerinin bu evliliğe razı olmamasıdır. Bazen bu rızasızlık tek taraflı olabilmektedir. Uluova yöresinde birbirlerini seven kız ve erkekler bu durumu ailelerine bildirirler. Ailelerden erkek tarafı evliliğe razı olursa, kız, babasından birkaç kere istenir. Bu isteme işi bazen birkaç seneyi bulmaktadır. Eğer kız tarafı, kızı

¹¹² Celal Sertkaya, 1966, Yünlüce Köyü; Habib Bıyıklı, 1960, Konakalmaz Köyü; Mustafa Ökmen, 1972, Yedigöze Köye; Mehmet Coşkun, 1961, Ürünveren Köyü

¹¹³ Muhammed Çak, 1963, Balıca Köyü; Şahver Daniş, 1954, Sarıyakup Köyü; Suat Koç, 1956, Tadım Köyü; Tacettin Çakmak, 1965, Dereboğazı Köyü; Murat Yılmaz, 1961, Elmapınar Köyü

vermemek için diretirse gençler aralarında anlaşır ve erkek, kızı bir fırsatını bulup baba evinden kaçırr. Böyle bir durumda gençlere hak verilebilmektedir. Ailelerin arasını hatırı sayılır kişiler düzeltir ve kız baba evine gidebilmektedir. Bazen bunun tam tersi bir durum söz konusu olabilmektedir. Erkek tarafı çocuklarının sevdiği kızı istemeyebilirler. Bu durumda birbirini seven çiftler kaçarak evlenebilmektedir. Bu durumu her iki aile de kabullenmez, bu hal, çiftler çocuk sahibi olana kadar devam eder. Bazen torunların hatırına çiftler, aileleri tarafından kabul görmektedir. Kız kaçırmaya sebep olan bir diğer durumda erkek tarafının düğün masrafını karşılayamayacak durumda olmasıdır. Bu durumdaki bir genç sevdiği kızla anlaşarak, kızı kaçırr. Bu durumda erkek tarafı gelini kabul etse de kız tarafı; dünürleri, kızlarını ve damatlarını affetmezler. Bu küslük bazen ömür boyu sürmektedir. Kız kaçıрма olayları bazen kısa süreli küslükler, bazen de evlatlıktan reddetmeye kadar gidebilmektedir. Bazen işin dozu kaçmakta, aileler birbirleriyle kavga etmeye ve hatta eskiler de ölümle sonuçlanan olaylara kadar gitmektedir. Kız kaçıрма yoluyla evlenen çiftler toplum tarafından dışlanmakta, çocukları aileler tarafından kabul görmemekte ve evlenen çiftler hak kaybına uğramaktadır. Bazen bu hak kayıpları onarılmayacak derin yaralar açmaktadır.¹¹⁴

Kız isteme olayı bittikten sonra taraflar kendi aralarında yakın akrabaların da katıldığı “*şerbet merasimi*” diye bilinen “*söz kesme*” olayını gerçekleştirirler. Söz kesme işlemi kız istendikten birkaç gün sonra kız evinde yapılır. Söz kesme tarafların evlilik hazırlığında yapacakları harcamaların bir nevi pazarlığı şeklindedir. Kız tarafı ve erkek tarafı birbirlerinden talep edecekleri şeyleri bildirirler. Kızın çeyizi konusunda görüşmeler yapılır.¹¹⁵

Şerbet merasiminde çiftlerin nikâhı kıyılır. İki kişinin evlilik (nikâh) akdiyle birbirine bağlanması birçok dinsel gelenekte kutsallık taşıyan bir ayin olarak kabul edilir. Dini nikâh, halk arasında “*İmam nikâhı*” olarak bilenen merasim, ailelerin istekleri üzerine ya “*söz kesme*” sırasında ya da “*nişan günü*” gerçekleştirilebilir. Gençler resmen evli olmadıkları için nikâh kıyılır. Bunda ki amaç düğüne kadar geçen süre zarfında meydana gelecek olumsuzluklara karşı bir önlem almak ve gençlerin daha rahat buluşmasına imkân sağlamaktır. Diğer bir amaçta gençlerin buluşmasındaki nikâh

¹¹⁴ Ömer Karakoç, 1951, Elmapınar Köyü; Aysel Şanlı, 1948, Elmapınar Köyü; Tahir Tuncel, 1948, Korucu Köyü

¹¹⁵ Hasan Kaya, 1963, Koçkale Köyü; Hayri Bayram, 1940, Şahsuvar Köyü; Hakan Kaynak, 1957, Şahsuvar Köyü

engelini ortadan kaldırmaktır. Eskilerde erkek, gelin adayını düğün gününe kadar göremezdi. Günümüzde bu uygulama biraz daha yumuşamıştır. Erkek, kız tarafından söz alındıktan sonra, kız evine bir yakınıyla beraber gidebilir; sözlüsü ya da nişanlısıyla görüşebilir. Çeyiz ve takı hususunda yapılan pazarlıkta anlaşma sağlanırsa, cemaatte bulunan kişilerden biri veya varsa hoca, gelin ve damat adayından abdestli olup olmadıklarını sorar; eğer abdestleri yoksa abdest almalarını ister; bunu şahitlik yapacak kişilerden ve ailelerinden de ister. Herkesin özel bir odada nikâh için hazır olduğu sırada “*nikâh merasimine*” geçilir. Bu odaya gelin, damat veya vekil tayin ettikleri kişiler, şahitler ve nikâhı kıyacak olan kişiden başka kimse alınmaz. Merasimdeki herkes elleri dizlerinin üzerinde açık vaziyette otururlar. Burada ilgili olmayanların alınmaması, özel bir oda ayrılması ve ellerin durumu gibi bir takım hareket ve davranışlar, damat ve gelinin sihir yolu ile bağlanma ihtimalinin önüne geçmek için alınan ve oldukça önemli olduğu ifade edilen tedbirlerdir. Bazen evin etrafında birileri gezdirilir ki evin yakınında kötü niyetli kişiler dolaşmasın Aksi halde odaya girecek olan kötü niyetli kişilerin, küçük bir iplik parçasına düğüm atmaları veya kendilerine has usul ve esaslara kollarını bağlayıp, parmaklarını birbirine kenetlemeleri sonucunda, damadın bağlanacağı ifade edilir.¹¹⁶

Nikâhı kıyacak olan kişi beyaz, çizgisiz bir kâğıda; kızın, damadın, kız babasının, damadın babasının ve iki erkek şahidin isimlerini ayrı yerlere, karşılıkları boş kalacak şekilde yazar. Ardından “*mihr-i müeccel veya mihri müaccel*” diye belirlenen mehir miktarı belirlenir. Daha sonra gelin adayının üzerine bir tül veya eşarp benzeri bir şey atılarak cemaatin huzuruna getirirler. Eskilerde gelin ve damat adayı babalarına vekâlet verir; cemaat huzuruna çıkarılmazdı. Bu arada gelinin kaynanası veya cemaatten biri gelin ve damada her hangi bir hastalıkları var mı diye sorar. Eğer hastalıkları varsa nikâh anında söylerlerse bu hastalıktan kurtulacaklarına inanılır. Nikâhı kıyacak olan kişi, geline falancayı “*kocalığa kabul ediyor musun*” diye sorar. Kızdan “*evet*” cevabını alınca; aynı soruları damat adayına da sorar. Damattan da “*evet*” cevabını alınca, aynı şeyleri üç kere tekrarlar. Sonra şahitlere, kızın ve damadın evlenmek istediklerini ve buna şahitlik yapmalarını ister. Şahitlerden de olur cevabına alırsa, kızın ve damadın nikâhlarını “*Allah’ın emriyle nikâhlarınızı kıyıyorum*” diyerek kıyar ve nikâh tutanağında ismi olanlara imzalatarak, nikâh merasimini bitirir. Daha sonra hoca bir

¹¹⁶ Münür Sarptaş, 1949, İçme Köyü; Aydın Toraman, 1939, Akçakiraz Köyü; Ramazan Karakaya, 1960, Aşağı İçme Köyü

Aşr-ı şerif okur ve ardından kısa bir dua yapar. Duadan sonra, erkek tarafının getirdiği “söz yüzüğü” damadın babası tarafından geline takılır. Ayrıca kızın sözlendiğini ve erkek tarafınca kabullenildiğini belli etmek için kızın koluna damadın annesi tarafından bir “bilezik” takılır. Kız ve damat sırayla kayınpederlerinin, kaynanalarının, cemaatteki aile büyüklerinin ve şahitlerin ellerini öperler. Bunun yapılmasındaki amaç; kızın erkek tarafına ait olduğunu göstermektir. Kız tarafı gelen misafirlere şerbet ve pasta ikram ederler. Söz kesme işlemi bittikten sonra “nişan töreni” için bir tarih belirlenir.¹¹⁷

Nişan merasiminden bir gün önce erkek tarafı; kızın, nişan gecesinde giyeceği “nişan elbiselerini” bir bohça içerisinde götürürler ya da erkek tarafı kıza nişan gecesinde giyeceği elbiseleri almak için kızla birlikte pazara gider. Kızın beğendiği elbiseler alınır. Nişan günü yakın akrabalar, kız evinde nişan merasimi için toplanırlar. Kız tarafı gelen misafirleri en güzel şekilde karşılar. Gelin adayı, gelen misafirlerin ellerini öper. Nişan gecesindeki bütün sorumluluklar kız tarafına aittir.¹¹⁸

Uluova yöresinde nişana, “dil bağı” da denir. Dil bağı denmesinin sebebi, artık kız tarafının dilini bağladıklarını, sözün kesildiğini, evlilik sözünün alındığını belli etmek için kullanılan bir tabirdir. Nişan gecesinde damat, kıza nişan yüzüğü, bilezik ve küpe gibi takılar takar. Erkeğe de kız tarafı nişan yüzüğü ve saat takarlar. Bunu sebeplerinden biride artık kızın sözlendiğini bir başkasının kızı istemeye gelmesinin engellenmesi içindir. Kızın nişan yüzüğünü damat adına evlilik hayatında ve normal hayatında mutlu ve huzurlu olan, yakın akrabalarından bir kadın takar. Ardından erkek tarafının “bohça” veya “çeyiz sandığı” içerisinde getirdiği hediyeler teşhir edilir. İçerisinde gelin adayının, giyeceği elbiseler; yazma, eşarp, ayakkabı vb. eşyalar bulunur. Eskiden “nişan eşyası” olarak kız evine beşbiryerde, ipek ve sırmalı kumaşlar gönderilirdi. Nişana gelenler kıza ve damada nişan hediyesi getirirler. Daha sonra misafirlere şerbet ve tatlı ikram edilir. Kız ve erkek tarafından kadınlar, kendi aralarında oyunlar oynar, çalgılar çalınır ve sohbetler edilir. Nişanda pazarlık için gün belirlenir ve düğün tarihi kararlaştırılır¹¹⁹

¹¹⁷ Aydın Akbaş, 1947, Ürünveren Köyü; Hasan Ayaz, 1957, Yalnız Köyü; Erdem Akman, 1961, Yurtbaşı Köyü; Semahat Mutlu, 1963, Aşağı İçme Köyü

¹¹⁸ Hüseyin Öztürk, 1937, Şahsuvar Köyü; Dursun Çetinkaya, 1953, Şahsuvar Köyü; Mehmet Türkoğlu, 1945, Koçkale Köyü, Güney Erol, 1948, Sarıyakup Köyü

¹¹⁹ Mehmet Genç, 1964, Tadım Köyü; Ali Ayaz, 1960, Yalnız Köyü; Metin Gönyalı, 1969, Yedigöze Köyü; Miyase Gülcemal, 1977, Yolüstü Köyü

Nişan gecesinden sonraki gün, eğer aileler münasip görürse resmi nikâh için işlemler başlatılır. İsterlerse düğün gününe veya düğünden sonraya da erteleyebilirler. Aileler karşılıklı güven içerisinde hareket ederler. Ortaya çıkacak olumsuzlukları engellemek için resmi nikâhı düğünden önce yapmaya çalışırlar. Bazen evli çiftlerin çocukları olduktan sonra resmi nikâh yaptığı da olmuştur. Bunun sebeplerinden biri de kızın yaşı küçük olursa nikah işlerinde zorluk çıktığından yaşını doldurması beklenir. Nikâh işlemleri muhtarlıklarda, belediyelerde ve evlendirme dairelerinde usulüne göre yapılmaktadır. Resmi nikâh kıyılırken çiftlerden hangisi erken davranıp diğerinin ayağına basarsa, evde onun sözünün geçeceğine inanılır.¹²⁰

Aileler arasında düğün tarihi kararlaştırıldıktan sonra, düğüne bir hafta kala damadın babası, annesi, varsa bacısı, gelin ve gelinin bir yakınıyla beraber pazarlık denilen alışverişe giderler. Pazarlıkta daha önceden geline alınacak takı malzemesinden, giyeceği elbisesine ve ev eşyasına kadar olan her şey alınır. Pazarlığın ilk aşaması geline takılması kararlaştırılan takı malzemesinin, mehir miktarı kadarının alınmasıdır. Burada aileler kuyumcuya giderler. Gelin adayı kuyumcuda alınacak takıları beğenir. Takılar karşılıklı anlaşmaya bağlı olarak; “*bilezik, beşibiryerde, zincir* veya *setten* oluşur. Setin içinde: gerdanlık, bileklik, küpe, yüzük ve saat vardır. Geline takılacak takıların masrafını damadın babası verir. Daha sonra ev eşyası için kararlaştırılan malzemeler alınır. Ev eşyası da ailelerin maddi durumuna göre dağıtılır. Eğer erkek tarafının maddi durumu iyiye bütün masrafı karşılayabilir. Bazen de erkek tarafı, beyaz eşya ve diğer ev eşyalarını yüklenir. Kız tarafı da mutfak malzemesini, halı, kilim vb. ev eşyalarını alarak gençlerin mutluluğuna katkıda bulunmaya çalışırlar. Herkes elinden geldiğince yeni kurulacak yuvanın eksiklerini gidermeye gayret eder. Eğer evlenecek çiftler çalışıyorlarsa masrafın çoğu çiftlere bırakılır. Bundan sonra gelin adayının düğünden önce ve sonra, tepeden tırnağa kadar giyeceği günlük ve takım elbiseleri, iç çamaşırları, ayakkabıları, başörtüsü, terlik vb. alınır. Yine gelinin düğünde giyeceği gelinliği de hazırlanır. Bu masrafları da damadın babası karşılar. Damat için de kız tarafı, damatlık ve ayakkabıdan oluşan malzemeleri alırlar. Ayrıca gelin ve damatla beraber gelen kişilere karşılıklı hediyeler alınır. Daha sonra gelin evine döndüğünde; evlenecek kızın erkek kardeşine, dayısına, halasına (hangisine sıra gelmişse, bazen kardeşler çok olunca, kardeşler arasında bir paylaşım yapılır) “*halat*” diye bilinen

¹²⁰ Songül Turhan, 1968, Kuyulu Köyü; Rahmi Demir, 1977, Sarıkamış Köyü; Mustafa Yalçın, 1950, Gedikyolu Köyü

hediyeler kararlaştırılır. Bu hediyeler genellikle elbise, yiyecek, takı ve para gibi şeylerdir. Burada “*halat*” denilen gelenekle kızın ilişkili olduğu yakınlarının gönlünü almak için yapılan bir rızalık göstergesidir. Pazarlık aşamasından sonra düğün hazırlıkları başlar.¹²¹

Düğün yaklaştıkça erkek ve kız evinde hummalı bir çalışma başlamıştır. Erkek tarafında eğer erkek ayrı bir eve çıkacaksa ev döşemesi, eğer babasıyla beraber kalacaksa çiftlerin kalacağı oda döşenir. Geline alınan takılardan, elbiselere, iğneden ipliğe her şey hazırlanır. Nihayet işler bitince “*çeyiz yazma*” işlemine geçilir.¹²² Çeyiz yazma işlemi şu şekildedir; kız ve erkek tarafı görüşüp kararlaştırdıkları bir günde, erkek tarafının davetlileri kalabalık bir halde kız evine giderler. Bir o kadar kişi de kız tarafında hazır bulunur. Davetliler arasından işe ehil olan dört kişi seçilerek bir heyet oluşturulur. İçlerinde güzel yazı yazabilen bir kişi beyaz, büyük bir kâğıdı eline alarak, çeyiz eşyasının isimlerini birer birer “*gül dökümü*” denilen tarzda yazar. En başa bir tane Kuranı Kerim yazılır. Sonra bilirkişilerce de her eşyaya ayrı ayrı değer biçilir ve sırasıyla kayda geçirilir. En sonunda toplamı yazılır. Kadına verilen mehir miktarı da en alta yazılır ve kadına ait olduğu tespit edilirdi. Misafirler arasından 8-10 kişinin ismi yazılır ve imza edilerek şahit tutulurlardı. Bahsi geçen liste gelinin sandığının en dibine konur ve gelin ölünceye kadar saklanırdı. Bunun yapılmasındaki sebep de günün şartlarına göre, ölüm ve boşanma gibi hususlarda çiftlerin haklarının yazıyla kayıt altına alınmasıyla korunması amaçlanmıştır.¹²³

Kızın eşyaları düğünden önce veya düğünle beraber damat evine götürülür. Eğer dizilecek bir şey varsa yatak odasına dizilir. Bu yatak odası dizildikten sonra, düğün gecesine kadar kapalı tutulur ve kimse girmez. Eskiden kız tarafı yeni kurulan yuvaya katkıda bulunmak için, kızına canlı hayvan: koyun, keçi ve kümes hayvanları verirlerdi¹²⁴

Evlenecek kızın evinde düğünden beş-altı gün önce çeyiz serme merasimi yapılır. Gelin adayının eşyasını görmek üzere hısım ve akrabalar hatta çevreden tanıklarda çağrılır. Kızın çeyizini görmeye gelenler beraberinde hediyelerde getirirler. Çeyizi

¹²¹ Musa Tokmak, 1957, Gedikyolu Köyü; Seçkin Vural, 1967, Yedigöze Köyü; Hüsna Ayaz, 1962, Yalnız Köyü; Müzeyyen Çak, 1960, Ballica Köyü

¹²² Hıdır Arslan, 1958, Tadım Köyü; Sülbiye Daniş, 1956, Sarıyakup Köyü; Naci Meşe, 1953, Tadım Köyü; İbrahim Tan, 1956, Sarıyakup Köyü

¹²³ Hamide Güler, 1969, Ürünveren Köyü; Aslan Ural, 1972, Konakalmaz Köyü

¹²⁴ Celal Sertkaya, 1966, Yünlüce Köyü; Mehmet Bayram, 1950, Gedikyolu Köyü

gördükten sonra “*hayırlı olsun*” der ve evlerine dönerler. Gelin adayının çeyizi, saklı olduğu “*çeyiz sandığından*” çıkarılarak, odanın içerisine bir ipin üzerinde sergilenir. Çeyiz sandığı, ceviz ve kestane kerestesinden yapılan, işlemeli ve oymalı sandukaya denilir. Her gelin adayının bir çeyiz sandığı olmak zorundadır. Çeyiz sandığı ve içindekiler düğün günü gelinle birlikte, damat evine getirilir.¹²⁵

Düğüne gelecek olan kişilerin uzaktan geleceği düşünülerek veya insanlar hafta içi çalıştıkları için kına gecesinin ve düğünün hafta sonu tatiline denk gelmesi amaçlanmaktadır. Düğüne birkaç gün kala erkek tarafı, hısım, akraba, komşu ve yakın akrabaya davetiye gönderir¹²⁶

Uluova yöresinde günümüzde, eskisi kadar olmasa da düğünle ilgili gelenek ve görenekler yaşatılmaya çalışılmaktadır. Düğünden önce her hangi bir aksilik olmamışsa; genelde düğünler neşeli, çalgılı ve oyunlu olur. Erkek ve kız tarafından veya düğünün yapıldığı yerde her hangi bir yakının cenazesi veya komşunun cenazesi olursa, düğünler eğlenceli yapılmaz ve mevlit okutulur. Bir nevi cenaze sahiplerinin yasına ortak olurlar. Eğer düğüne yakın bir zamanda cenaze vuku bulmuşsa ve davetiyeler de dağıtılmışsa düğün iptal edilmez. Aileler kendi aralarında düğünlerini yaparlar. Yapılan düğünler, düğün havasında geçmemektedir. Damat tarafından birkaç kişi kız evinden gelini alır ve erkek evine getirirler, bu şekilde düğün biter. Bu gibi durumların haricinde düğünler yapılır.¹²⁷

Düğün hazırlıklarına, en önce düğüne gelecek davetlilerin ikramlıklarını hazırlamakla başlanır. Bunun için ilk yapılan şey davetlilere verilecek ikramlıkların ne çeşit olacağı kararlaştırılır. Köylerde düğün yemeği: Kavurmalı bulgur pilavı, yanında da sulu bir yemek, güveç, salata, tatlı ve içeceklerden oluşmaktadır. Bir dönem hazırlanması kolay olduğu için lahmacun da ikram edilmekteydi. Düğün solanda yapılıyorsa pasta kola da ikram edilir.¹²⁸

Düğün eğer köyde yapılacaksa, düğün evi temizlenir, gelecek davetlilerin sayısına göre yer ayarlanır. Masalar kurulur, sandalyeler, aydınlatmalar ve araçlar hazırlanır.

¹²⁵ Önder Çevik, 1970, Sarıkamış Köyü; Hanım Çimen, 1960, Tadım Köyü

¹²⁶ Hatice Koç, 1969, Tadım Köyü; Adnan Buytoz, 1961, Ballica Köyü

¹²⁷ Cahide Coşkun, 1961, Ürünveren Köyü; Nuray Göneyli, 1968, Yedigöze Köyü

¹²⁸ Hüseyin Baykal, 1952, Yünlüce Köyü; Aygün Karakaya, 1967, Aşağı İçme Köyü

Düğün eğer çalgılı olacaksa, çalgıcılar veya ses sanatçıları ayarlanır. Eğer düğün mevlitli olacaksa mevlit okuyacak bir hoca davet edilir.¹²⁹

Uluova yöresinde yaşatılan bir gelenek olan bayrak asma, eskilerde daha da çok karşılaşılan önemli bir uygulamadır. Düğünün başladığı günün sabahı, erkek tarafı aralarında bir “*bayraktar*” seçerler. Bayraktar düğünün başından sonuna kadar bayrağa sahip çıkacak; kimsenin bayrağı kaçırmasına izin vermeyecektir. Evin damına veya çatısına uzun bir ağaç, direk veya sırık dikilir. Daha sonra düğün için muhafaza edilen “*ay yıldızlı bayrak*” , dualar eşliğinde bu direğin ucuna asılır. Bayrak düğün sonuna kadar evin çatısında dalgalandırılır. Burada bayrağın evin çatısına asılmasındaki gaye düğüne uzaktan gelenlerin düğün evini daha çabuk bulmaları ve bu evin düğün evi olduğunu göstermek içindir¹³⁰

Damadin kirvesi, abisi, dayısı, asker arkadaşı ve yakın bir arkadaşı damada sağdıçlık yapabilmektedir. Damat sağdıç; kız isteme anından, nişan, nikâh, kına gecesi, düğün hazırlıkları ve düğün gününe kadar geçen süre zarfında damada ve damat tarafına maddi ve manevi anlamda yardımda bulunan kişidir. Genellikle de damadin giyim kuşamı, tıraşı, arabası, yemeği vb. hep sağdıçtan sorulur. Günümüzde damat, kına gecesi öncesi damat tıraşı olur. Damatlıklarını giyinerek düğüne hazırlanır. Düğünler genellikle Pazar günü yapılmakta; düğünden önceki Cumartesi gecesi Uluova ve çevresinde “*Kına Gecesi*” olarak kutlanır. Bu gece gelinle güveye kına yakılacağı ve gelen davetlilere kına dağıtılacağı için “*Kına Gecesi*” denmektedir. Eğer düğün şehirde yapılıyorsa kına gecesi için özel olarak düğün salonları tutulur. Erkek ve kız tarafının kadınları burada toplanarak kendi aralarında eğlenir ve gelinle güveye kına yakılır. Kına gecesinde “*Çayda Çıra*” oyunu genç kızlar tarafından oynanır. Gelen davetlilere erkek tarafı bazı ikramlarda bulunur.¹³¹

Elazığ ili Uluova yöresinde düğün çalgılı ise silah sesiyle beraber davulcu da davuluna vurarak düğünün çalgılı olduğunu bildirir. Bu arada gelen davetliler en güzel şekilde karşılanır, yemekler hazırlanır ve ikramlarda bulunulur. Gelen davetliler eli boş gelmezler ve çeşitli oyunlar oynayarak düğüne ayrı bir hava katarlar. Düğünlerde

¹²⁹ Şahver Yavuz, 1957, İçme Köyü; Murat Yılmaz, 1961, Elmapınarı Köyü

¹³⁰ Ahmet Çelik, 1955, Ballica Köyü; Güray Erol, 1948, Sarıyakup Köyü

¹³¹ Zübeyde Aktaş, 1970, Yalnız Köyü; Mürüvet Ural, 1951, Yedigöze Köyü

oyunların başında halay oyunları gelmektedir. Bu oyunlar; nure, avreş, büyük çeviz, üçayak, ağır halay, temür ağa oyunlarıdır.¹³²

Kına gecesi, hem erkek tarafında hem de kız tarafında çeşitli eğlenceler ve uygulamalar vardır. Kadınlara ait kına gecesi ise kız evinde yapılır. Kına gecesine hem damat evinin hem de kız evinin taraflarıyla bunların yakın akraba, eş ve dostları katılır. Kız tarafında toplanan davetliler (Bkz. Ek-18) kendi aralarında oyunlar oynayıp türküler söyledikten sonra, odanın ortasına bir minder serilir, gelin bu mindere oturtulur. Daha sonra geline “*kına yakma*” işlemi başlar. Kına yakma işlemini genellikle bu işi anlayan bir kadın yapmaktadır. Geline kına yakılırken, gelin elini açmaz; bu duruma hazırlıklı olan kaynana, bir tam altını gelinin eline koyar. Gelinin önce sağ eline sonra da sol eline ve ayak parmaklarına kına yakar. Eğer kız tarafı damadın gelmesini kabul ederse kızla beraber damadın serçe parmağına da kına yakılır. Daha sonra oradaki misafirlere de kına yakılır. Ayrıca kınanın cinselliği dürtükleyen ve arttıran bir özelliğe sahip olduğu bilinmektedir. Bundan dolayı zifaktan önce evlenecek çiftlere kına yakılmaktadır. Bu arada gelinin saçlarının bir kısmı kesilir ve gelinin başına konur; daha sonra da gelinin başına para saçılır. Bu işlemler yapılırken sesi güzel olan kadınlar acıklı bir şekilde kına yakma türküsünü söylerler. Türküler söylenirken gelin ve annesi ağlamaktadır. Bu gelenek yöreye ait bir halk türküsünde:¹³³

Uluova yöresinde kına gecelerinde gelin ağlatmak için bazı ağıtlar yakılır. Ağıtlar söylenirken gelinler ağlamaya başlarlar. Ağlamayan gelinin anne ve babasından ayrılırken sevindiği ve onlardan memnun olmadığı için ağlamadığı şeklinde yorumlanır. Bundan dolayı ağıtlar yakılırken kızlar ağlamaktadır. Kına yakılırken şunlar söylenir¹³⁴

*“Kınayı getir ane,
Parmağın batır ane,
Bu gece misafirim,
Yanında yatır ane
.
Sıra sıra çeperler,
Çeperde su serperler,
Irak yoldan geleni,*

¹³² Emine Ökmen, 1972, Yedigöze Köyü; Hasan Bulut, 1970, Yolüstü Köyü

¹³³ Hanım Çimen, 1960, Tadım Köyü; Fatma Yılmaz, 1966, Elmapınarı Köyü; Şükran Şanlı, 1953, Elmapınarı Köyü

¹³⁴ Maviye Ateşoğlu, 1960, Elmapınarı Köyü; Sema Kaya, 1970, Koçkale Köyü

Terli terli öperler.

Kına gecesinde yakılan ağıtlar ve söylenen türküler, gelin ve annesini ağlatırken, damat tarafı da bu durumu eğlenceye çevirir. Daha sonra kına tabaklarına mumlar dikilir, ışıklar söndürülür ve mumlar yakılır. Gençler ellerine tabakları alır ve çayda çıra oyununu oynayarak eğlenceye devam ederler.¹³⁵

Rivayete göre çayda çıra oyunun çıkışıyla ilgili olarak bir efsane anlatılır. Efsaneye göre birbirini seven iki âşık bir çayın karşı kıyılarında yaşamaktadırlar. Âşıklar birbirleriyle buluşmak için gecenin belli zamanında karşı kıyılarda çıra yakarak yerlerini belli ediyor ve erkek çayı yüzerek sevgilisinin yanına varıyor. Âşıklar bunu kimselere söylemeden gizli bir şekilde yapmış. Bu arada kızı, zengin birisi babasından istiyor ama kız kabul etmiyor. Bunun üzerine zengin adam kızın peşine casuslar takarak kızın buluşma yerini öğreniyor. Bir gece kızın olduğu kıyı da zengin adamın casusları suyun derinliğinin fazla ve mesafenin uzun olduğu bir yerde çirayı yakıyorlar. Bunu gören erkek çiraya doğru yüzmeye başlıyor. Her zaman alışmış olduğu yerden farklı bir yöne gittiğini anlamayan âşık, suyun derin ve mesafenin uzun olduğu yere gelince casuslar çirayı söndürürler. Bunun üzerine suyun ortasında yönünü kaybeden âşık, sağa sola doğru çırpırsa da belli bir süre sonra yorulur ve boğularak hayatını kaybeder.¹³⁶

Bu olayı duyan kız aşağıdaki ağıtları yakarak aşkını ifade eder.

*“Çayda çıra yanıyor,
Humar göz uyanıyor,
Fitil çifte yara bir,
Yürek mi dayanıyor.*

*Çayda çıra yaz çıra,
Ay tutulmuş sanıyor,
Yavaş yürü usul baş,
Engeller uyanıyor.*

*Çayda çiralar yakın,
Çıkın yoluna bakın,*

¹³⁵ Fatma Işık, 1965, Koçkale Köyü; Zübeyde Buytoz, 1973, Ballica Köyü

¹³⁶ Alaattin Bayrak, 1925, İçme; Mustafa Sönmez, 1930, Gözebaşı Köyü

*Hak nazardan saklasın,
Nazar değmesin sakın
Çayda çırallar yine,
Yandılar döne döne,
Bahtlı çıra seni,
Ayda-yılda bir güne.*

*Çayda çıra geline,
Kına yakın eline,
Nazar değmesin sakın,
Has bahçenin gülüne
Çayda çıra yakarım,
Yar yoluna bakarım,
Bir yüz görümlüğüne,
Beşibirlik takarım.
Çayda çıralarım var,
Gizli yaralarım var,
Eller al yeşil giymiş,
Benim kararlım var.*

*Çayda çıra yanıyor,
Engeller uyanıyor,
Çözme tabip yaramı,
Al kana bulanıyor.*

Yine damadın ayakkabısı veya elbisesini kız tarafından birisi saklar. İstenilen bahşiş verilene kadar damadın ayakkabısı getirilmez. Bazen de damat kaçırılır veya ayaklarından asılır; bu durumda sağdıçtan çok ağır bahşişler istenir. Hediyeler alınmayana kadar damat serbest bırakılmaz. Damadın kınası yakıldıktan sonra erkek tarafına dönülür. Geride kız tarafında bazı kişiler bırakılır.¹³⁷

Uluova yöresinde gelin alma olayı kına gecesinden sonraki günün öğlenden önceki saatlerinde gerçekleşir. Gelin alma günü genellikle Pazar günüdür. Düğün günü,

¹³⁷ Muhammed Çak, 1963, Ballica Köyü; Yaşar Çetinkaya, 1973, Ürünveren Köyü

düğün evlerinde sabahın ilk ışıklarıyla birlikte hareketlilik başlar. Davetliler kahvaltılarını yaptıktan sonra düğün evinde toplanırlar. Gelin evine gitmeden önce gelin arabası süslenir. Konvoyla katılacak diğer arabalar da süslenir. Öncü olarak gidecek arabanın ön tarafına bayrak konur. Eğer gelin yakın bir yerden veya aynı köyden getirilecekse konvoy birkaç köy dolaştırılır. Eski düğünler günümüzden çok farklıdır. Genellikle kız evine yaya olarak veya at sırtında gidilir. Gelin at sırtında damat evine getirildiği için, gelin atının güzel ve süslü olmasına dikkat edilir. Gelin almaya sabahın erken saatlerinde, kalabalık bir grupta gidilir; önde köyün hocası, ileri gelenleri ve düğün sahipleri bulunur.¹³⁸

Düğün alayı yolda giderlerken davul ve zurna eşliğinde oyun oynamaya devam ederler. Düğün alayı kız evine yaklaşıncaya davul sesi daha gür çıkar. Kız evine varıldığında, düğün alayını gelinin babası, dayısı, amcası ve diğer yakınlar karşılar. Kız ve erkek tarafı meydanlık bir yerde halay çekerler. Gelin baba evinden çıkarılmadan önce bazı uygulamalar vardır. Gelin baba evinde mümkün olduğu kadar bir perdenin arkasında tutulur; genç kızlar haricinde kimseye gösterilmez. Yörede düğün günü gelinin erkek kardeşi, yoksa dayısı veya amcası “*gelin kuşağı*” adı verilen kırmızı ipek şeridi, orada bulunan davetlilerin huzurunda gelinin beline üç defa çözerek bağlar Gelin ayakkabısının altına bekâr kızlar isimlerini yazarlar, kimin ismi önce silinirse onun evleneceğine inanılır.¹³⁹

Gelin baba evinden çıkmadan önce çeyizi ve sandığı çıkarılır. Çeyiz ve sandık alma sırasında gelinin yakınları sandığın üzerine oturur ve bahşiş isterler. Bahşiş alındıktan sonra çeyiz ve sandık evden çıkarılır. Gelin evden ayrılmadan önce bütün akrabalarıyla helalleşir; anne ve babasının elini öper, helallik ve dua ister. Çünkü “*anne-baba duasını alan kişinin sırtı yere gelmez, anne-baba bedduası alanın da iki yakası bir araya gelmez*” inancı hâkimdir. Gelinin hazır olduğu haberi alınınca, erkek kardeşi evin kapısını kapatır ve damadın sağdıcından bahşiş ister. Bahşiş alınınca kapılar açılır. Gelinin üzerine kırmızı veya beyaz bir örtü atılır; sonra babası ve kardeşi gelinin koluna girerek dualar eşliğinde arabaya veya ata kadar getirirler. Gelin arabayla getirilecekse arabanın sahibi kapıları kapatır ve damadın dışarı çıkmasını engeller. Gelinin babası bahşiş vererek kapıları açtırır. Damat arabadan dışarı Gelin arabası hareket ettikten sonra ardından temiz ve duru su dökülür. Bunun yapılmasındaki gaye, gelinin ve

¹³⁸ Zülfü Aktaş, 1953, Yalnız Köyü; Nadir Kara, 1935, Yurtbaşı Köyü

¹³⁹ Zabite Ural, 1950, Konakalmaz Köyü; Güler Şirin, 1956, Şahsuvar Köyü

beraberindekilerin kazasız-belasız evlerine ulaşmasını sağlamak; suyun aktığı gibi yollarının açık olmasını istemek ve gelinin kocasıyla mutlu, uzun bir ömür geçirmesine vesile olmaktır. Gelin olacak kız baba evinden her hangi bir iftira, dedikodu ve yüz kızartıcı olaya karışmadan, gelinliğiyle çıkması, her aileye nasip olmayacak bir durum olduğu için Allah’a şükür olması niyetiyle kurban kesilmesinin gerektiğine inanılır. Gelin arabası ilerlerken arabanın önü, çocuk ve gençler tarafından tutulur. Damadın sağdıcı çocuklara bahşiş vererek yolu açtırır. Eğer gelin ata bindirilerek getirilecekse, kızın abisi gelini ata bindirir.¹⁴⁰

Gelin alayı erkek evinden görülünce eğlenceler başlamaktadır. Gelin erkek evine yaklaşınca eğer atın üzerinde ise kucağına erkek bir çocuk konur. Gelin çocuğa küçük bir hediye verir. Erkek çocuğun konulmasıyla gelinin ilk çocuğunun erkek olacağına veya erkek çocuklarının olacağına, bazen de gelinin kucağına konulan çocukla, gelinin kısırlığının önüne geçileceğine inanılır. Eğer gelin arabayla getirilmiş ise arabadan inmeden önce arabanın kapıları açılmaz. Damadın babası bahşiş vererek kapıları açtırır. Kapılar açıldıktan sonra toplu olarak dua edilir ve gelinle damat arabadan indirilir. Daha önceden hazırlanan kurban, düğün kazasız-belasız bittiği için Allah’a bir şükran ifadesi olarak kesilir. Gelin ve damat arabadan çıktıktan sonra damadın annesi bir elinde ayna, diğer elinde de Kur’an-ı Kerim’i karşılarında tutar ve üç kere öptürür. Böyle yapılmasında aradaki ayrılıkların kalkacağına, Kur’an-ı Kerimin feyzinden faydalanılacağına, aydınlığın geleceğine ve bahtların açılacağına inanılır. Gelin ve damat evin avlusundan içeri girince, damadın annesi önceden hazırlanmış olan “şeker, leblebi, darı, para ve kuru üzümü” üzerlerine serper. Serpilen şekerle gelinin tatlı dilli olacağına, darı ve buğdayla da çok çocuk sahibi olacağına inanılır.¹⁴¹

1.3.2. Evlilik Sonrası İnanışlar

Düğünden sonraki sabah gelin ve damat, damadın annesinin, babasının ve evin diğer büyüklerinin ellerini öperler. Uluova Yöresinde bu güne “*Subaha Günü*” ya da “*Yüz Açımı*” denir. Subaha gününde sabah kahvaltısından sonra erkekler dağılır. Evde kalan kadınlar hazırlıklara başlar. Evde ya da önceden hazırlanmış bir mekânda, köy

¹⁴⁰ Emine Alkan, 1939, Şahsuvar Köyü; Firdevs Yüceer, 1950, Şahsuvar Köyü; Naile Aygün, 1956, Konakalmaz Köyü; Türkan Rençber, 1934, Gözebaşı Köyü

¹⁴¹ Pakize Aydın, 1939, Gedikyolu Köyü; Huriye Aydın, 1938, Şahsuvar Köyü

konağı veya düğün salounu gibi bir yerde küçük çaplı bir tören düzenlenmesi için hazırlıklar yapılır. Geline güzel elbiseler giydirilir; takıları ve mücevherleri takılır.¹⁴²

Uluova yöresinde bilgi aldığımız kadınların çoğu, subaha gününün gelinler için önemine işaret ederken, özellikle eski zamanlarda gelinlerin yüksekçe bir yere ya da birkaç tane yastıkla yükseltilmiş bir yerde misafirler gidinceye kadar ayakta durdurulduklarını ve bir duvara yaslandıklarını ifade ettiler. Bu uygulama muhtemelen gelinin gücünü ve kuvvetini ölçme, gelen misafirlere gelinin saatlerce ayakta durarak dayanıklılığını gösterme şeklinde değerlendirilebilir.¹⁴³

Gelinin yüz görümlüğüne gelen kadınlar beraberlerinde tatlılar ve daha önceden takı takmamışlarsa takılar getirirler. Daha sonra gelin, sağdıcın eşliğinde odaya getirilir. Gelin büyüklerin ellerinden, küçüklerin gözlerinden öper ve tanışır. Hem sohbetler edilir, hem de ikramlarda bulunulur. Kadınlar uğurlanırken bohçaları verilir. Bohçalar, takılan takıya ve hediyeye göre değişiklik gösterir. Bohçaların içerisinde genellikle “*yazma, eşarp, seccade, lif, çorap, iç çamaşırları ve elbiseler*” vardır. Gelin on beş güne kadar evden dışarı çıkmaz. Düğünden iki hafta sonra gelin ve damat, damadın bir yakınıyla birlikte kız evine giderler. Buna “*on beşine gitme*” veya “*kız babasına gitme*” denir. Gelin ve damat kızın annesinin, babasının ve diğer büyüklerin ellerinden öperler. Gelin bir haftaya yakın baba evinde kalır, damat ise evine döner. Gelin burada gelen ziyaretçilere de bohçalar verilir.¹⁴⁴

Uluova yöresinde düğünden sonra belirli bir süre “gelinlik etme” adı verilen bir uygulama söz konusudur. Gelinlik etme, eve yeni gelen gelinin, başta kayınatası olmak üzere kayınanası, varsa kendisinden yaşça büyük kayını, hatta büyük yengesi, damadın yaşça büyük yakın akrabaları ile konuşmaması, onlarla konuşmak yerine bir takım işaretlerle anlaşmaya çalışması şeklindeki diyaloga verilen addır. Aslında bu gelenek tamamen konuşmama değil de, çok kısık bir sesle meramını anlatma veya varsa bir başkasının kulağına söyleyerek anlaşma şekli olarak da kendisini göstermektedir. Yörede gelinlik etme uygulaması sadece konuşmamak değil aynı zamanda birlikte ve karşılıklı yemek yememeyi de gerektirmektedir. Gelinler özellikle Kaynata ve büyük kayın ile aynı sofraya oturamaz, bürüğünü, yani ağız ve burnunu kapattığı yazmasını açıp bir şey yiyip içemez. Şayet aynı sofrayı paylaşmak durumunda kalırlarsa, gelinler

¹⁴² Müfide Karataş, 1959, Şahsuvar Köyü; Firdes Bıyıklı, 1939, Konakalmaz Köyü

¹⁴³ Güler Şirin, 1957, Şahsuvar Köyü,

¹⁴⁴ Fatma Çakabay, 1947, Korucu Köyü; İnci Dünder, 1961, Korucu Köyü

ya hafice sırtlarını dönerek ya da başlarını çevirerek ve elleriyle de ağızlarını kapatarak yemeklerini yiyebilirler. Bu gelenek son zamanlarda zayıflamış olsa da yöredeki bazı köylerde ve bazı ailelerde devam etmektedir. Uluova yöresinde gelinlik etme âdeti uyarınca, gelinler ancak gelinlik ettikleri kişilerin izin vermesiyle bu durumu sonlandırabilirler. Bu geleneğe göre, sıradışı ya da acil durumlar hariç gelinlik edilen kişiler izin vermedikçe gelinlerin aynı ortamda konuşmamaları ve bir şey yiyip içmemelerini gerektirir. Buna karşın gelinler ise kendilerine izin verilse dahi hediye veya bahşiş almadan konuşmama hakkına sahiptir. Özü itibariyle bu geleneğin bir küslük ya da dargınlıktan dolayı değil sadece toplumda ve aile içinde büyüklere saygı gösterilmesinin bir yansıması olarak karşımıza çıktığını söylemek mümkündür.¹⁴⁵

1.3.3. Evlenmeyle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Evlilik bütün dini geleneklerde ve geleneksel toplumlarda kutsiyet atfedilen bir olgudur. Evlilik yolukla oluşturulan aile kurumuna yüklenen en önemli görevlerden biri toplumların meşru ve sağlıklı bir şekilde devamını sağlayacağı düşüncesine dayanmaktadır. Zira evlilik olgusuna bütün kültürlerde ve toplumlarda rastlanması bu kurumun birden çok işleve sahip olduğunun göstergesidir. Bunların başında soy çizgisinin belirlenmesi ve cinsel hayatın sağlıklı bir şekilde düzenlenmesi gelir. Ayrıca çocukların bakımı, eşler arasında iş bölümü ile beraber toplumsallaşmanın sağlanması, evlilik kurumunun önemini arttıran unsurlardır. Bütün toplumlarda olduğu gibi Türkiye’deki sosyal grupların en küçük temelini aile oluşturmaktadır. Anadolu kültürünün vazgeçilmez unsurlarından olan ailenin sembolü “ev” , evin sembolü de “ocak”tır¹⁴⁶. Uluova yöresinde “ocak” : “Devamlılık ve soy” gibi anlamlara gelmektedir. Dolayısıyla aileye önem verilmesi evin ve ocağın kutsallık kazanmasına vesile olmuş ve eve gelen gelin “*evi aydınlatan bir ateş*” durumundadır. Yakutlar, evliliği “*sönmez bir ateş yakma*”¹⁴⁷ olarak görüyorlardı.

Uluova yöresinde evlenmek isteyen gençlerin belli bir süre geçtikten sonra evlenememeleri huzursuzluğa sebep olmaktadır.¹⁴⁸ Gençlerin kismetlerini açmak için türbeleri ziyaret etmeleri, evlenecek gelinlerin ayakkabılarının altına isimlerini

¹⁴⁵ Firdes Karataş, 1951, Şahsuvar Köyü.

¹⁴⁶ Ünver Günay-Harun Güngör, *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, s. 103

¹⁴⁷ Ünver Günay-Harun Güngör, *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, s. 103; M. Eröz-A. Güler, *a.g.e.*, s. 65

¹⁴⁸ Rıfat Araz, *Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, s. 111.

yazmaları gibi uygulamalara eski Türkler'de de rastlanmaktadır. İnsan hayatının evliliğe bağlı bu önemli safhasında, iyi ve kötü karaktere sahip olan ruhlarla ata ruhlarının, kişinin eş bulmasında, yuva kurup çocuk sahibi olmasında olumlu ve olumsuz yönde tesir ederek, bahsi geçen konularda etkili olduklarına inanılan uygulamalar vardır¹⁴⁹.

Evlenme olayının başlangıç aşaması olan kız beğenme ve görücülük Türkiye’de görülen örf ve âdetlerle benzerlik göstermektedir. Görücülük ve nişan merasiminin temeli Eski Türklerde kadar uzanır. Kız tarafına erkek tarafından görücüler gider, kız ailesinden istenir. Moğollarda, “*serbest seçimle evlilik*” olarak bilinen yöntemle kişiler evlenirlerdi¹⁵⁰. Kız tarafı kızlarını vermek isterlerse erkek tarafına elçiler aracılığıyla bildirirler¹⁵¹. Yine Kara Han, Oğuz Han adına kız istemek için Kur Han’a elçi göndermiştir. Birçok Türk boyunda evlenmeler kızın rızasıyla hatta anne ve babanın rızası alınarak olur. Kız tarafının razı olduğunun delili olarak delikanlıya bir yüzük veya mendil verilir. Bu yüzük günümüzdeki “*nişan yüzüğünün*” yerini tutar¹⁵².

Yörede kız isteme olayına kaynak olarak Peygamberimizin hadisleri örnek alınır. Hz. peygamber de Buhâri ve Müslim tarafından nakledilen bir hadisinde, bir kadınla ancak dört meziyeti dolayısıyla evlendiğine işaret ederek, bunların; kadının malı, soyu-sopu güzelliği ve bir de dini olduğunu belirtmiş, sonra da, “*sen kadının dindar olanını al*” buyurmuştur¹⁵³. Gençlerin aile içinde görücü usulü ile evlenmeleri ile ilgili İslam dini de ruhsat vermiştir. Bununla ilgili olarak Kur’an-ı Kerim’de: “*O halde kadınlardan beğendiğinizle nikâhlanın*”¹⁵⁴ buyrulmuştur. “*Üç şey geciktirilmez: Vakti giren namaz, hazırlanmış cenaze, dengi bulunmuş kız ve kadın*”¹⁵⁵

Kız kaçırma olayı evliliğin diğer bir çeşididir. Eski Türklerde evlenmek kız kaçırma yoluyla olmaktadır. Altay Türklerinde ve Yakutlarda meşru evlilik kız kaçırma yoluyla gerçekleşmektedir.¹⁵⁶ Eski düğünlerde görülen “*kalın*” , günümüzde Anadolu’nun bazı yörelerinde görülen “*başlık parası*” nişan gününde belirlenir¹⁵⁷. Gök-Türk yazılı “*suci kitabesi*”nde erkeğin evlenebilmesi için kız tarafına verdiği para veya

¹⁴⁹ Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnanıcının İzleri**, Berikan Yayınevi, Ankara 2010, s. 87.

¹⁵⁰ M. Eröz-A. Güler, **a.g.e.**, s. 65.

¹⁵¹ Hamdi Döndüren, **Delilleriyle Aile İlmihali**, Bursa 1995, s. 202-203

¹⁵² Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, s. 166

¹⁵³ İbrahim Canan, **Kütüb-i Sitte(Hadis Ansiklopedisi)**, C. X, s. 482

¹⁵⁴ Nisa, 3.

¹⁵⁵ Tirmizi

¹⁵⁶ Ünver Günay-Harun Güngör, **Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi**, s. 103, 104; Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, s. 166.

¹⁵⁷ Mahmut Tezcan, **Ülkemizde Başlık Parası Uygulaması**, Ankara 1977, s. 248.

mal şeklindeki bedele, “*kalın*” deniyordu. Bu kelime Kaşgarlı Mahmud’un Divanında “*Kaling*” şeklinde geçmektedir¹⁵⁸. Yine başlık parası kültürü Orta Asya’daki bazı topluluklarda görülmektedir. Başlık parasını alan kızın babası bu parayı yine kızına çeyiz olarak harcar. İslam dininde evlilik için yapılan akit sırasında erkeğin kıza “*mehir*”¹⁵⁹ adı altında vermiş olduğu mal, bir hak ya da güvenceyi ifade eder. Bu sorumluluk kocaya verilmiştir. Erkeğin mehir vermesine karşı gelin de baba evinden çeyiz getirir. Çeyiz olarak eskiden mutfak eşyası, yatak, elbise ve canlı hayvan getirilirdi. Gelinin baba evinden getirmiş olduğu çeyize Orta Asya Türklerinde “*koşantı*” denmektedir¹⁶⁰.

Düğünlerde ve nişanlarda kına yakma âdeti bu inancın Uluova yöresinde yaşayan kalıntıları olarak sürdürülmektedir. Kına yakılan canlı ve cansız varlıkların mukaddes kabul edildiği, kendilerine dokunulmadığı, bu varlıklara dokunmanın insana uğursuzluk ve felaket getireceğine inanıldığı için bu varlıklar korunmaya alınır. Burada kına yakma inancı eski Türklerin hayatındaki “*ıduk*” inancının devamı niteliğindedir¹⁶¹.

Uluova yöresinde hala sürdürülmekte olan “*Kırmızı kuşak bağlama*” inancı, Eski Türk İnançlarında alpların ve kamların icra ettikleri törenlerde önemli bir aksesuar olarak görülür¹⁶². Gelin olacak kızların başına konan “*al duvak*” güveyi temsil eder. Çünkü Dede Korkut Hikâyelerinde yer aldığı şekliyle Bani Çiçek, nişanlısı Beyrek kaybolduğunda “*al duvağımın iyesi*” , “*al duvağımın sahibi*” diyerek ağlamıştır¹⁶³. “*Al duvak*” ve “*kırmızı kuşak*”taki “*al*” (kırmızı) renk: “Aşk, hazzı, gelin ve evlilikle ilgili hususları ifade etmesinin” yanında, Ögel’e göre “kırmızı, düğün ve gerdek rengi olmasıyla kanla kıyaslanır”¹⁶⁴. Ayrıca kırmızı, kutsal kabul edilen ve göksel kökenli olduğuna inanılan, kötülüklerden koruyucu, sevinç ve mutluluk rengidir. Geleneksel Türk giyiminde al rengin kişiyi kötülüklerden ve nazardan koruyacağına inanılır. Bunun için gelinlere al giydirilir ve al duvak örtülür. Uluova ve çevresinde gelinlerin giydiği beyaz gelinlik, temizliği, saflığı, aydınlığı, masumiyeti, sadeliği, kusursuzluğu, kutsallığı, kurtuluşu, ruh yetkinliğini ar ve namusu temsil eder. Dolayısıyla kendisinde bu üstün meziyetleri taşıyan geline saygı duyulur.

¹⁵⁸ M. Eröz. **a.g.e.**, s. 12.

¹⁵⁹ **İmihal II**, D.İ.B. Yay., Ankara 2006, s. 217.

¹⁶⁰ Mahmut Tezcan, **Ülkemizde Başlık Parası Uygulaması**, s. 248.

¹⁶¹ Rıfat Araz, **Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği**, s. 111, 112

¹⁶² Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu’da Eski Türk İncasının İzleri**, s. 93.

¹⁶³ Bahaeddin Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, C.IV., Ankara 1978, s. 409

¹⁶⁴ Yaşar Çoruhlu, **Türk Mitolojisinin Anahatları**, İstanbul 2002, s. 186, 187.

Gelin erkek evine getirildikten sonra başına serpilten para, darı, buğday ve elma; saç geleneğinin, eski Türk geleneklerinde görülen kurban pratiğinin bir yansımasıdır. Saçı geleneğiyle, başka soya mensup olan bir kızı, kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan kurban ayininin kalıntılarıdır¹⁶⁵. Eski Türklerdeki saç geleneğinde kanlı ve kansız kurbanlar mevcuttur. Kanlı kurban için hayvanlar, kansız kurbanlar içinse hayvanlardan elde edilen mahsuller ve yerden çıkan mahsullerden elde edilen ilk ürünler, saç olarak sunulur¹⁶⁶. Eski Türklerdeki saç geleneği zaman içerisinde giderek İslamiyet'in etkisiyle “*sadaka*” ile aynı duruma gelmiştir¹⁶⁷.

Uluova yöresinde düğün için yemek ve ziyafet verilmesi, düğünlerin eğlenceli ve çalgılı olması, bize Eski Türklerdeki “*şölen* ya da *toy*” adı altında verilen eğlenceli ve ziyafetli düğün törenlerinin yaşatıldığını göstermektedir. Yine evliliğin defle duyurulması ve ziyafet verilerek kutlanmasını Peygamber Efendimiz tavsiye buyurmuştur. Hz. Peygamber kendisi de düğünlere katılırdı. Hz. Ayşe bir yakınını düğün yapmadan evlendirmek istemiş, bunun üzerine Peygamberimiz, Ensarın eğlenceden hoşlandığını hatırlatarak düğün yapmasının daha iyi olacağını söylemiştir¹⁶⁸. Cahiliye döneminde de “*velime*”¹⁶⁹ geleneği mevcuttu. Hz. Peygamber de düğün yemeği vermiş; önceden sadece gelenek olan “*velime*” Resulullah'ın tatbikatıyla sünnete dönüşmüştür. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s), ashabına da bu hususta tavsiyede bulunmuştur. Nitekim Abdurrahman bin Avf'ın evlendiğini duyunca: “*Bir koyun keserek de olsa düğün yemeği ver*” buyurmuştur¹⁷⁰.

1.4. Ölüm İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi

İnsanoğluna bahsedilen hayat nimeti çocuğun anne karnında can bulmasıyla başlamaktadır. Sağlıklı bir şekilde dünyaya gözlerini açan çocuk; çocukluk, gençlik, olgunluk ve yaşlılık gibi süreçlerden geçerek kaçınılmaz bir son olan ölümle karşılaşmaktadır. Ölüm, dünya hayatının bir şekilde son bularak yeni bir hayatın, ahiret hayatının başlaması ve bu başlangıca götüren durağın adı, ruhun bedene olan bağlılığının sona ermesi, ruhun bedenden ayrılması, ruhun dünyadan göç etmesidir.

¹⁶⁵ Abdulkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s. 167.

¹⁶⁶ E. Korkmaz, *a.g.e.*, s. 131.

¹⁶⁷ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İncancının İzleri*, s. 111.

¹⁶⁸ *İlmihal II*, D.İ.B. Yay., s. 118

¹⁶⁹ *Velime*: Düğün yemeğine verilen addır.

¹⁷⁰ Rahmi Yaran, “Düğün”, *İslam Ansiklopedisi*. T.D.V. Yay., C. X., İstanbul 1994, s. 16.

Ölüm, bütün din, kültür, inanç ve düşüncelerde farklı biçimlerde yorumlanan bir olgu olmasının yanında hayatın önemli aşamalarından üçüncüsü olup, kendi içinde birçok inanış, ayin, töre, uygulama ve davranış geliştirmiştir. Ölümün değişik kültür ve coğrafyalarda, çağrıştırdığı anlamların aynı olması, ölümle ilgili âdetlerin ve uygulamaların evrensel bir bütünlük kazanmasına sebep olmuştur. Değişik yapıdaki toplumların ölümle ilgili inanışları, âdetleri ve işlemleri arasında çoğu zaman benzerlikler görülmektedir¹⁷¹

Ölüm insan hayatının vazgeçilmezi ve hayatı boyunca istemeden de olsa şahit olduğu bir olgudur. Kâinattaki tüm canlılar için bir ölüm, bir son düşünülür. Hayatın sonu olan ölüm, insana acı ve keder veren bir bitiş olmaktan çok, insanı korkutan, çaresiz kılan ve sırrına varılması güç olan bir olaydır. Bundan dolayı da insan hayatının belki de en önemli geçiş dönemidir. En önemli geçiş dönemi olması hasebiyle, ölüm hakkında dini pratikler ve halk inanışları da o derece zengindir. Ölümle ilgili inanışlar kültür açısından büyük önem taşır. Zira en az değişikliğe uğrayan uygulamalara ölüm inanışlarında rastlanmaktadır. Bu âdet ve inanışlar genel itibarıyla dört grupta toplanmaktadır. Bunlardan birincisi, ölümden korunmaya; ikincisi ölenin diğer dünyaya gidişini kolaylaştırmaya ve onun hem geride bıraktıklarının gözünde hem de diğer dünyada mutlu bir ölü olmasını sağlamaya; üçüncüsü ölünün geri dönüşünü engelleyerek geride kalanlara zarar vermesini engellemeye; dördüncüsü ise ölenin yakınlarının bozulan ruhsal yapılarını düzeltmeye yönelik yapılan inanış ve uygulamalardır.

1.4.1. Ölüm Öncesi İnanışlar

Tarihin derinliklerinden günümüze kadar gelmiş olan, ileri ve ilkel medeniyetler dâhil bütün dinlerde ölüm öncesi çeşitli tören ve uygulamalar mevcuttur. Uluova yöresinde Türkiye'nin birçok yerinde uygulanan ölüm öncesi inanışlara rastlanmaktadır. Ölüm korkusunun insanlara vermiş olduğu tedirginlikle, çoğu insanın daha önce hiç tecrübe etmediği ve sadece etrafında görmüş olduğu ölüm olayları veya ölmüş haldeki insanları görmesiyle kendi ölümü hakkında yorumlar, önseziler veya belirtiler aramaya başlar. Bunun neticesinde geleceği daha önceden bilmek için bir takım inanış ve uygulamalar geliştirmişlerdir. İnsanlar çevresinde edindikleri bir takım duyum ve inanışlarla ölüm ve zamanı hakkında yorumlarda bulunmuşlardır. Bunların en başında

¹⁷¹ Sedat Veyis Örnek, **Türk Halk Bilimi**, s. 207.

da; rüyalar, meteorolojik olaylar, bazı hayvanların; ses, görüntü ve davranışları, olağanüstü bir takım gelişmeler ve bazı eşyaların kullanımı ile ilgili bir takım inanışlar gelmektedir.

Ölecek olan şahsın kendi ölümünü önceden hissettiğine dairdir. Öleceğini anlayan kişiler kendilerine çeki-düzen verirler; yakınlarından helallik alırlar, sık sık ölümden bahsederler; hayatla ve çevreleriyle ilgilerini koparırlar, çocuklarına veya eşine vasiyetlerini bildirirler, mallarını çocukları arasında pay ederler, mezar yerlerini belli eder veya mezarlarını hazır ederler. Öleceklerini hisseden kişiler sürekli huzursuzdurlar veya olaylar karşısında duyarsızdırlar, kendileri için çevrelerindeki insanlardan dua isterler, yalnız kalmaktan korkarlar. Rüyada ölmüş olan bir yakını veya herhangi bir cenazeyi görmek, mezar görmek ve cenaze işleri ile uğraşmak ölüm işareti olarak görülür. Rüyada ölenin kendisini çağırdığını gören kimsenin öleceğine inanılır. Rüyada ölen kişileri görmek, bazen de ölümler için “*hayır yapılması*” gerektiği yorumuna götürür. Yine ölecek kişinin bazı insanlar tarafından ölümünün yakın olduğu anlaşılır. Bir kimse çok yaşlı ve hasta ise vücudunda görülen fizyolojik değişimler ve davranışlarındaki değişimler ölümüne işaret olabilir. Çok yaşlı ve hasta bir kimsenin olağan dışı tavırlar sergilemesi, daha önceden ölmüş olan yakınlarını çağırması veya onlarla konuşuyormuş gibi tavırlar sergilemesi ölüm belirtileridir. Gözlerini bir yere dikip sabitlemesi, vücudunun çok sararması, büyük ve küçük abdestini hiç tutmaması, aşırı derecede zayıflık, çok ateş olması veya vücudun çok soğuması gibi haller ölüme yorumlanır bazı hayvanların seslerinden ve davranışlarından hareketle ölümü haber verdiklerine inanılır. Bunların en başında; “*baykuş*” gelmektedir. İnanişâ göre baykuş hangi evin yakınında öterse o evde ölü çıkacağına inanılır. Bir kimse diğerine beddua ederken “*evine baykuş tünesin*” , “*ocağında baykuş ötsün*” der; böylelikle beddua edilen kişi veya ailenin kötü bir olayla karşılaşması temenni edilir. Yine siyah-beyaz karganın (*saksağan*) gündüz vakti bir evin yakınında ses çıkarması, uğursuzluğa veya o evde ölü çıkacağına yorumlanır. Bunun için karganın ötmesi ya duymazlıktan gelinir ya da ötmesine karşılık şu sözler sarf edilir: “*Hayır mı getirdin? Yoksa şer mi getirdin? Eğer hayır getirdiysen bırak git. Yok, eğer şer getirdiysen arkana bakmadan git*”. Karga “*hayır ve şer*” kelimelerinin hangisinden sonra uçarsa gelen haberi buna göre yorumlarlar. Yine evcil hayvanlardan: “*At, öküz, inek ve dana*” gibi büyükbaş hayvanlar, eğer gece ahırda huzursuzsa, bağılıyor, kişniyor veya böğürüyorsa, ölüme yorumlanır. Ayrıca bazı hayvanların ölümü sezebildiklerine inanılır. Bunun için köpeğin vakitsiz bir şekilde

uzun uzun uluması ve huzursuz olması da ölüme yorumlanır. Bu tür köpekler ya taş atılarak evden uzaklaştırılır ya da önüne ekmek doğranır ve “*başını ye*” denir. Yine horozlar gece, vaktinden önce öterse uğursuzluk olarak görülür. Eşekten düşen kişinin iflah olmayacağına çoğu kez de öleceğine inanılır Elbisenin ters giyilmesi, gözün seğirmesi, bebeklerin uzun süreli ve sebepsiz yere sürekli ağlaması, değişik türden sesler çıkarıp sızlanması, ölüme yorumlanır. Bu türden çocuklara “*niye ağlıyorsun*” denilir ve çocuğun annesi elini çocuğun başına sürerek “*kendi başını mı yiyeceksin*” der. Durup dururken insanların içine bir sıkıntının düşmesi ve Arife günü her hangi bir işle meşgul olunması uğursuzluğa yorumlanır. Ölümle ilgili diğer bir inanış şekli de; gökyüzü ile yeryüzü arasında dinsel-büyüsel ilişkilerle ilgilidir. Her insanın gökyüzünde bir yıldızının olduğuna inanılır. Gece gökyüzünde görülen yıldız hareketlerinden, kayma, göçme ve düşme gibi olaylarda kimin yıldızı kayarsa o kişinin öleceğine inanılır. Yine kayan yıldızlara bakmanın göze zarar vereceğine ve uğursuzluğa sebep olacağına inanılır. Ayrıca gökyüzüne gündüz vakti bakıldığında bunaltıcı ve kapalı bir hava hâkim olursa ölümlerin çoğalacağına inanılır. Yöre halkına göre “*Fırat nehri*” nin her sene bir kurban aldığına inanılır. Uluova yöresinin önemli bir bölümü Keban Baraj Gölü kıyısında olduğu için boğulma ve intihar olaylarına çok sık rastlanmaktadır. Örneğin ekmek pişirilirken ilk pişen ekmeği sıcakken yiyen kadın veya kocanın eşinin öleceğine inanılır.¹⁷²

Yaşlı insanların çocuğu varsa miraslarını çocukları arasında pay ederler, hayır ve hasenat yapmaya daha fazla önem verirler. Yine yaşlı insanlar cenazelerinde lazım olacak olan; kefen, sabun, tabut ve güzel kokulu esanslardan oluşan malzemeleri hazırlarlar. Daha önceden hacca giden kişiler yanlarında kefen olarak hazırlamış oldukları beyaz kumaşları da götürüp, Mekke’de “*Zemzem Suyu*”yla yıkatırlar. Son zamanlarda kefen olarak hazırlanan bezler hacdan getirilen Zemzem’le yıkatılır ve güzelce muhafaza edilir. Burada Zemzem’in kutsallığından istifade edilip, ölen kişiye şefaateceğine inanılır. Ayrıca cenazede oluşacak masraflar için bir miktar parayı bir yakınına teslim eder. Bazı kimseler de ölmeden önce sıkıntı yaşanmaması için, kendisini yıkayacak, kefenleyecek, taşıyacak, mezarını hazırlayacak, Kur’an-ı Kerim okuyacak ve defnedecek kişileri ücret karşılığında tutmaktadır. Ayrıca durumu iyi olan bazı kimseler öldükten sonra, yakınları tarafından dağıtılmak üzere; hayattayken işlediği

¹⁷² Hıdır Arslan, 1958, Tadım Köyü; Müzeyyen Çak, 1960, Ballica Köyü; Aydın Akbaş, 1947, Ürünveren Köyü; Atike Ayaz, 1956, Yalnız Köyü; Zülfikar Timarcı, 1950, Yedigöze Köyü

kusurlara ve yerine getiremediği ibadetlere kefaret olması için “ıskat” adı altında bir miktar para bırakırlar.¹⁷³

Çok hasta olan ve ölüm döşeğinde olan kişiler ziyaret edilirken mümkün olduğu kadar ziyaret kısa tutulur. Ölüm döşeğindeki hastanın başında çok fazla ağlanmaması istenir. Eğer hastanın başında çok ağlanırsa canının zor çıkacağına inanılır. Hasta, can çekişirken, canı kolay çıksın diye hastanın gömleği yırtılır. Ayrıca ölüm döşeğinde yatan hastanın yanında “Zemzem suyu” bulundurulur ve hasta su istediği zaman suyun hepsi verilmez. Hastanın dudakları ıslak pamukla ıslatılır. Böyle yapılmasındaki amaç ise can çekişen kişinin aşırı derece susuzluk çektiği, bunu fırsat bilen şeytanın da can çekişen kişinin bir yakınının suretine girerek, suya karşılık imanını istediği ve eğer su verilmezse kişinin imanını şeytana su karşılığında verip bu dünyadan imansız gittiğine inanılır. Yine yöre halkının son nefeste imansız gitmekten korktuklarını ve bundan kurtulmak için böyle bir şeye başvurduklarını görüyoruz. Bunu ifade etmek için “Allah son nefeste Kur’an ve iman ile gitmeyi nasip etsin” derler. Hasta kişinin yanında “Yasin-i Şerif, Fatıha ve Mülk Sureleri” okunur. Ölüm döşeğindeki kişinin istedikleri mutlaka karşılanmaya çalışılır.¹⁷⁴

1.4.2. Ölüm Esnasındaki İnanışlar

Ölüm esnası, dünya hayatının sonu ve ahiret hayatının ise başlangıcıdır. Bunun için ölüm döşeğindeki kişinin, ahiret yolculuğuna beden ve ruhen hazırlanmasına yardımcı olmak gerekir. Ölüm döşeğindeki hastaya mümkün olduğu surette saygılı ve hoşgörülü olmak, söylenilecek sözlere dikkat etmek, ümitsizliğe düşürücü, gönül kırıcı sözlerden kesinlikle kaçınılmalıdır. Allah’ın rahmetinden, affından, bağışlamasından bahsedilmeli, mümkün olduğu kadar ona dua edilmeli ve morali yüksek tutulmaya çalışılmalıdır. Üzücü haberler kendisine verilmez. Eğer çok hasta ise şöyle dua edilir. “Allah iki kapıdan birini kendisine açsın” diyerek, eğer çok hasta ise bu ıstırapından ölüm kapısı açılarak kurtulsun. Eğer ki iyileşme durumu var ise o zaman da, iyileşme kapısı açılarak sağlığına kavuşsun diye dua edilir.¹⁷⁵

Yöredeki inanışa göre ölüm yatağına düşen insanın son zamanında yüz ifadesi, gülümsemesi, güzel konuşmaları, çabuk ve acı çekmeden ölmesi, “hayırlı bir ölüm”

¹⁷³ Mürüvet Ural, 1951, Yedigöze Köyü; Hilmi Köse, 1961, Yurtbaşı Köyü; Ali Özcan, 1951, MollaKöy Köyü

¹⁷⁴ Asiye Özcan, 1945, Mollaköy Köyü; Tekçe Çetindağ, 1938, Akçakiraz Köyü

¹⁷⁵ Mahmut Öztekin, 1936, Gözebaşı Köyü; Nurettin Sever, 1941, Gedikyolu Köyü

olarak yorumlanmaktadır. Yine alnı terlerse, burnu kabarırsa, gözlerinden yaş akarsa ve yüzü nurlanırsa hayra yorumlanır. Alnının terlemesinin sebebinin kişinin yapmış olduğu iyiliklere karşı verilen nimetlerden dolayı olduğu ve kendisinin “*ben bunu hak etmedim*” dediği şeklinde yorumlanır. Ölmeden önce çok acı ve ıstırap çekmiş, ölüm anında ve öldükten sonraki görünüşü güzel değilse, yüzü kararırsa, ağzından köpük çıkarsa ve hırıltılı bir ses çıkarırsa pek hayra yorumlanmaz. Bu nedenle yaşlı ve hasta kimselerin en çok istediği, kimseye muhtaç olmadan, ele avuca düşmeden, kısa süren bir hastalık sonucu veya ani olan, kolay bir ölümdür. Bu nedenle yaşlı insanlar arasında ölüm bahsi açıldığında: “*Allah kötü etmesin*” , “*ölümün de hayırlısı*” , “*iki gün yatak, üçüncü gün kara toprak*” diye kolay ölüm temennisinde bulunurlar. Ölmek üzere olan kişiye fazla sıkıntı vermeden eğer mümkünse yüzü kibleye gelecek şekilde sağ yanına çevrilir. Eğer bu mümkün değilse başının altına bir yastık konarak başı hafifçe kaldırılır ve ayakları kibleye doğru uzatılarak sırt üstü yatırılır. Hastanın yanında onun duyabileceği şekilde “*Kelime-i Tevhid ve Kelime-i Şehadet*” getirilerek, hastanın duymasına yardım edilir. Yine kişinin ölüm anında çekmiş olduğu sıkıntıların günahlarına kefaret olacağına inanılır.¹⁷⁶

1.4.3. Ölüm Sonrası İnanışlar

Ölümün gözün görme, kulağın duyma, dilin tatma, burnun koklama, tenin hissetme ve şuurun algılama yetisinin yok olmasıyla başlayan ön belirtileri vardır. Bu altı duyunun yok olması sonucu, dört asıl unsurun ya da dış taraftaki dört unsurun yok olması ortaya çıkar. “Toprak canlının beden kısmını, su canlıda bulunan sıvıyı, ateş canlıdaki ısıyı, hava da canlıdaki hareket ve nefesi ifade eder. Bunların bedenden ayrılması canlının ölümüne neden olur. Başlangıçtan beri insanoğlunu derinden etkileyen ve herkes için mukadder olan, canlılarda yaşamsal faaliyetlerin tamamen durması anlamına gelen “*ölüm*” hadisesi herkes tarafından görülecektir.”¹⁷⁷

Ölüm olayı gerçekleştiğinde ölünün çenesinin altından bir iple başı bağlanır ki açık olan ağzı kapansın, elleri de ya göğsünün üzerine ya da yanlarına salınarak konur; ayakları birleştirilerek parmaklarından bağlanır ve karnının şişmemesi için de üzerine bir “*demir*” parçası konur; ölünün üzerine de bir bez örtülür Ölüm olayının olduğu gün halk arasında “*kara gün*” ölüm haberi de “*acı haber, kara haber*” olarak bilinir ve

¹⁷⁶ Mustafa Yıldırım, 1956, Tadım Köyü; Ahmet Çelik, 1955, Balıca Köyü

¹⁷⁷ Abdulhamid Pehlivan, *Ölüm ve Ötesi Halk İnançları, Günümüz, Halk İnançlarına Yönelik Bir Tespit ve Değerlendirme*, İstanbul 2013, s. 21.

yakınlarına camiden “*sala*” verilerek duyurulur. Ölen kişinin yakın ve uzak akrabalarına haber verilir. Ölüm akşam saatlerinde olmuşsa, ölen kişinin yanında sabaha kadar beklemek gerektiğine inanılır. Yörede Cuma, Arife, Bayram ve Ramazan günleri, kandil geceleri, hac vazifesini yaparken ve namaz kılariken ölen kişilerin iyi insanlar olduğuna inanılır. Ölüm kendisinde barındırdığı özellikler sebebiyle, zor ve acıklı bir durumdur. Ölen kişi genç ve çok sevilen bir kişi ise, ölümü de ani bir şekilde olmuşsa ağlamalar ve ağıtlar daha çok olur. Yaşlı ve hasta kimseler için üzüntü duyulur ama bu üzüntü sağlıklı insanlara duyulan üzüntü gibi olmamaktadır.¹⁷⁸

Ölüm haberi duyulunca herkes işlerini bırakıp cenaze işlemleri ile uğraşır. Cenaze yıkanınca kadar yanında Kur'an-ı Kerim okunmaz. Bunun içinde bir an önce yıkanması gerekmektedir. Cenaze yıkanmadan önce cenaze için gerekli olacak; “*tabut, teneşir, kefen, mezar başlıkları, mezar tahtaları veya taşları, örtü, sabun, çeşitli kokular, ılık su, hazırlanır*”¹⁷⁹

Ölüyü genelde yakınları yıkarlar. Eğer cenaze erkekse yakınlarından bilen birisi yıkar; eğer bilen birisi yoksa cami imamı yıkar. Eğer cenaze kadınsa yıkamasını bilen bir kadın yıkar. Cenaze yıkamak için dışarıda bir yerde su ısıtılır, zenzem suyu da katılır. Bununla ilgili halk arasında eceli yaklaşanlara “*suyun ısınmış*” gibi sözler söylenir. Erkek cenaze, dışarıda bir yerde yıkanacaksa cenaze “*teneşir*”in üzerine konur ve etrafına perdeler çevrilerek kadın ve çocukların görmesi engellenir. Kadınlar ise kapalı bir mekânda yıkanır. Cenazeye bir nevi gusül abdesti aldırılır. Bununla ilgili olarak halk arasında yaşlı olan kimseleri uyarmak için “*seni ancak teneşir paklar*” gibi ifadeler kullanılır. Cenazenin ağzına ve burnuna su kaçırılmamaya çalışılır. Yıkama işleminden sonra cenaze temiz havlularla kurutulur. Daha sonra kefenlenme işlemine geçilir. Kefenlenme işleminden sonra cenaze tabutun içerisine konulur. Tabutun üzerine Kur'an ayetlerinin yazılı olduğu yeşil örtü konur. Kadınların tabutunun üzerine başörtüsü veya seccade serilir.¹⁸⁰

Cenazenin defnedileceği mezarlık yakın bir yerdeyse, cenaze omuzlarda taşınarak götürülür. Eğer mezarlık uzak bir mesafede ise belli bir yere kadar omuzlarda taşınır; daha sonra arabayla götürülür. Cenaze “*musalla taşı*”na konulur. Cenazenin

¹⁷⁸ Hamide Güler, 1969, Ürünveren Köyü; Hasan Ayaz, 1957, Yalnız Köyü; Mehmet Emin Açıkgöz, 1948, Yolüstü Köyü; Cihan Çınar, 1964, Yolüstü Köyü

¹⁷⁹ Güllü Kama, 1940, Elmapınarı Köyü; Ömer Karakoç, 1951, Elmapınarı Köyü

¹⁸⁰ Sabahattin Aksar, 1957, Yenikapı Köyü; Mehmet Bayram, 1950, Gedikyolu Köyü

yakınlarından birisi tabutun yanına gelerek mevtanın bütün alıp vereceklerini üstlendiğini bildirir. Cenaze namazını kıldırarak imam; cenazeye katılanlardan helallik ister ve üç kere ölen kişiyi “*nasıl bilirsiniz*” diye sorar. Cemaatte bulununlar da “*iyi biliriz*” diye cevap verirler. Cenaze namazına kadınlar ve çocuklar da katılır. Daha sonra cenaze tekrar omuzlara alınır mezara kadar götürülür.¹⁸¹

Vefat eden birinin vasiyeti varsa oraya gömülür yoksa akrabalarının bulunduğu köy mezarlıklarında uygun bir yere defnedilir mezarını genellikle o bölgenin ahalisi tarafından kazılır. Mezar genellikle 1,5metre derinliğinde kazılır. Kible yönüne doğru lahit oyulur¹⁸².

Cenaze tabutla mezara kadar sükûnet içerisinde getirilir. Eğer cenaze erkekse, erkek çocukları veya diğer yakınları kible tarafından cenazeyi mezara indirirler. Eğer cenaze kadınsa erkek çocukları veya erkek kardeşleri tarafından mezara indirilir. Bunların dışındakiler tabut açılırken arkalarını dönerler ve kadının cenazesinin üzerinde bir battaniye ya da büyükçe bir örtü tutulur. Daha sonra bu battaniye bütün mezarın üzerine yayılır. Kadının yakınları cenazeyi kabre koyup, kefenin üzerindeki bağları açarlar. Cenaze kabirde sağ omuzu üzerine, yüzü kibleye gelecek şekilde yatırılır. Cenazeyi kabre koyanlar, üzerini tahtalarla kapattıktan sonra battaniye kaldırılır. Lahit üzerine konulan tahtaların üzerine hasır serilir ki tahtalar tez çürümesin. Bazen de tahta yerine “*sal taşlar*” konulur. Daha sonra imam Kur’an-ı Kerim okur ve işi olmayanlar otururlar. Ayaktakiler de sırayla mezara toprak atar. Toprak atmak sevap olduğu için herkes birbiriyle yarışır. Mezarın üstü toprakla örtüldükten sonra baş ve ayakucuna iki tane tahta veya taş parçası konur. Ardından mezarın üzerine su dökülür. Suyun dökülmesindeki amaç ise; toprağın suyla basılması, mezardaki şekilsizliklerin giderilmesi, mezar çok rüzgâr alan bir yerde ise toprağın savrulmasını önlemek içindir. Ayrıca ölünün mezara konulmasının tohumla bağdaştırılarak, bir nevi tohumun toprakla örtüldüğü ve can suyunun verildiği olay canlandırılmaktadır. Su ve yağmur rahmet sıfatıyla anıldığı için “*ölüye rahmet olduğu kabul edilmektedir*”. Ölen kişilerin mezarı ve naaşı üzerine yağmur yağarsa, bulut olursa ve gökkuşağı çıkarsa iyi bir insan olduğuna inanılır.¹⁸³

¹⁸¹ Ali Orhan, 1952, Konakalmaz Köyü; Tahir Tuncel, 1948, Korucu Köyü

¹⁸² Naciye Güneş, 1947, Korucu Köyü; İnci Dünder, 1961, Korucu Köyü

¹⁸³ **Cenaze Hizmetleri Rehberi**, D. İ. B. Yay., s. 50

Cenaze defnedildikten sonra Kur'an-ı Kerim'den “*Yasin, Mülk, Vakıa, İhlâs, Felak ve Nas sureleri ile Fatiha ve Bakara suresi*”nin ilk beş ayeti okunur. Sevabı da cenazeye ve oradaki bütün müminlerin ve geçmişlerinin (ölenlerin) ruhuna bağışlanır. Daha sonra cemaatin çoğu mezar başından ayrılır. Geride imam ve cenazenin yakınlarından birkaç kişi, cenazenin yüzüne karşı durur. Daha sonra imam yüksek sesle ölüye hitaben “*telkin*” denilen, iman esaslarını hatırlatır. Telkinin mezarda yalnız kalan kişiye “*Münker ve Nekir*” melekleri tarafından sorulan soruları hatırlatmak için yapıldığı bilinmektedir. İmam, ölen kişinin ismini çağırıp duasını yaptıktan sonra oradan ayrılır. Yörede Mezarın başındaki insanlar ayrılmaya başlayınca ölenin de peşlerinden gitmek istediğine hatta başını kaldırıp üzerine örtülen tahtaya vurduğuna inanılır.¹⁸⁴

Cenazeye uzaktan gelenler taziyelerini mezarlıkta veya cenaze yakınlarının “*taziye evi*” olarak belirledikleri yerlerde baş sağlığında bulunup ayrılırlar. Taziye verilen yerler kış mevsiminde kapalı mekânlarda: Taziye evi, cami, çay ocağı, kıraathane veya vefat eden kişinin evi müsaitse kendi evinde, değilse yakın komşularının evlerinde olmaktadır. Yaz mevsiminde taziye, genellikle ailenin evinin bahçesinde olmaktadır. Taziyeye erkekler ve kadınlar ayrı mekânlarda otururlar. Cenaze evinde, taziyeler defin işlemi bittikten sonra başlamaktadır. Taziyeler eskiden yakındakiler için bir hafta, uzaktan gelenler için kırk gün kadar sürmektedir. Ancak günümüzde bu süre üç gün ile sınırlandırılmıştır. Taziye gelenler, özellikle çay, şeker, meşrubat, ekmek ve yemek getirirler. Yörede eskiden beri cenaze evinde üç gün ocak yanmaz ve aş kaynamaz geleneği sürdürülür. Bu yüzden taziye gelen kişiler ya da yakın akrabalar üç gün boyunca taziye evindeki yemek işini organize ederler. Taziye gelenler, toplu halde gelirlerse içlerinden biri şayet biliyorsa “aşr-ı şerif” okur ve ardından cenaze için kısa bir dua yapar. Taziye gelen her kişi “Allah rızası için el-Fatiha” der, orada bulunan herkes buna uyarak Fatiha Süresini okur, ölenin ve cemaatin geçmişlerinin ruhuna bağışlanır. Cenaze sahiplerine ise “*Allah sabırlar versin, Allah rahmet eylesin, Allah daha büyük acı ve keder vermesin, Allah taksiratını affetsin, Mekânı cennet olsun, Başınız sağ olsun, Biz kendisinden razıyız, Allah'ta kendisinden razı olsun*” gibi sözler söyleyerek acılarına ortak olur. Ayrıca ölen kişinin iyi ve güzel

¹⁸⁴ Mustafa Kaya, 1954, Koçkale Köyü, Abdullah Tokgöz, 1950, Gedikyolu Köyü

yönleri vurgulanır. Böylelikle ölen kişinin ailesine hem bir moral verilmiş olur hem de kişinin insanlar içerisinde iyi biri olarak anılmasına vesile olunur.¹⁸⁵

Ölünün borçları varsa ödenir. Vasiyetleri varsa yakınları tarafından yerine getirilir. Eskiden matem olduğunu belli etmek için cenaze evlerinde üç gün yemek pişirilmezmiş. Günümüzde cenazesi olan evlere komşuları yemek götürürler. Böylelikle hem yas içindeki ailenin yemek işleriyle uğraşmasının önüne geçilmiş hem de gelen taziyecilere ve ev halkına yemek yedirilmiş olur. Ölü evden çıktıktan sonra üçüncü gün yemekler yapılır; mevlit okutularak gelen misafirlere ve taziyecilere yemek ikramında bulunulur. Ayrıca kırk gün boyunca ölü çıkan evin sakinleri, fakir-fukaraya yemek verirler. Kırkıncı gün yine mevlit okutularak, yemek yedirilir ve dualar edilir. Yine ölümün elli ikinci gecesi, ölen kişinin etinin kemiklerinden ayrıldığına inanılır. Bundan dolayı merasimler tertip eden ailelere de rastlanmaktadır. Ölen kişi için dualar edilir ve sadakalar verilir. Hayattayken çok sevap işleyen ve sevilen kimselerin mezarda çürümeyeceğine inanılır.¹⁸⁶

Ölen kişinin namaz, oruç, kurban, adak, kefareti gibi ibadet ve borçlarını ifa etmek için ölen kişinin geride bıraktığı malından, fakirlere verilmek üzere “*ıskat*” çıkarılır. Çıkarılan ıskat ölen kişinin buluş çağından ölüm anına kadar yapamadığı ibadetlerine kefareti olmaya denk gelmezse “*devir*” yapılarak denkleştirilir. Devire katılanlar bir mendile sarılı olan meblağı elden ele: “*Aldım kabul ettim ve hibe ettim*” diyerek dolaştırırlar. Devir işlemine katılan fakir kişilere ıskat için ayrılan para bölüştürülür. Böylelikle ölünün yapamadığı ibadetlerinden kurtulacağına inanılır. Günümüzde artık bu ıskata oturulmaktadırlar. Ölen kişinin eşyaları, elbiseleri ve ayakkabıları genellikle yoksullara, akrabalara ve cenaze işleriyle uğraşanlara verilir. Değerli eşyaları hatıra olsun diye saklanır.¹⁸⁷

Uluova yöresinde taziye üç gün olmakla birlikte eskiden beri varlığını devam ettiren bir diğer gelenek ise “*karalı bayram*” uygulamasıdır. Din görevlilerinin, imamların ve bazı kişilerin bu geleneğe özellikle dinimizde böyle bir uygulamanın olmadığı veya genç ölümlerinde acının yeniden hatırlanmasına sebep olacağı gerekçeleriyle karşı çıkmalarına rağmen yöre halkı tarafından ısrarla sürdürülmektedir.

¹⁸⁵ Rıfat Şanlı, 1945, Elmapınarı Köyü; Behçet Yavuz, 1950, İçme Köyü

¹⁸⁶ Güllü Tan, 1957, Sarıyakup Köyü; Özgür Güler, 1970, Ürünveren Köyü; Mehmet Gülcemal, Yolüstü Köyü

¹⁸⁷ Rahmi Demir, 1977, Sarıkamış Köyü; Mustafa Başpınar, 1938, Yukarı İçme Köyü

Karalı bayram, kişi ne zaman ölürse ölsün, ölüm olayını müteakip ilk bayram, Ramazan Bayramında ya da Kurban Bayramında, ölen kişinin yakınlarının ziyaret edilmesi geleneğidir. Bu bir tür bayram ziyareti şeklinde yapılıyor olsa da asıl maksat hem taziye sahiplerini yalnız bırakmamak hem de gelmişken öleni yeniden hatırlamak ve onun ruhu için dua etmek şeklinde icra edilir. Hatta bazı köylerde karalı bayrama gelmeyenlerin ya da bu âdeti yok sayıp sürdürmeyenlerin yadırgandığını söylemek mümkündür.¹⁸⁸

Ölü sahipleri bir yıl sonra durumlarına göre mezarını yaptırırlar bazıları bir mezar taşı koyarken bazıları mermerden ya da beton kalıplardan mezar yaptırırlar. Mezarın etrafına daima yeşil kalacak ağaçlar dikilir. Mezarlığın yanından geçenler yüksek sesle konuşmazlar, arabayla geçilirken arabanın hızı düşürülür ve müzik sesi kesilir. Mezarlıkların tekin yerler olmadığına inanılır. Bu yüzden mezarlardan korkulur ve mümkün mertebe geceleri yalnız başına gidilmez. Halk arasında durup dururken yerinden sıçrayan kişi için yanından “*Azrail’in geçtiğine*” inanılır.¹⁸⁹

1.4.4. Ölüm İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Ölüm olayı, canlı varlıkların hayat süreçlerini sonlandıran bir olgudur. Nitekim yüce kitabımız Kur’an-ı Kerim’de: “*Her nefis (canlı) ölümü tadacaktır*”¹⁹⁰ buyrulmaktadır. Ölüm bir son olarak düşünüldüğü için insanları tedirgin etmektedir. Yörede yeryüzünde yaşayan her kişinin, gökyüzünde bir yıldızı olduğuna bu yıldız kayar veya sönerse hayatının son bulacağına inanılır. Eski inanç ve düşüncelere nispetle yapı ve uygulamaları değişmiş olan bu inanışlara, Hun Türklerinde, Yakut ve Tunguzlarda da rastlanılmaktadır.¹⁹¹

Uluova yöresinde ölüm olayı gerçekleştiğinde, ölen kişinin karnının üzerine şişmemesi için konulan demir parçasının ve mezarlıkta kürek ve kazmanın elden ele verilmemesinin nedeni, demirin Türkler tarafından kutsal kabul edilip koruyucu bir ruha sahip olması inancının bir neticesidir. Ayrıca demir, korku ve saygı çağrıştırır, doğaüstü yaratıkların neden olduğu zararlı büyülerden kurtarma gücü barındırır¹⁹².

¹⁸⁸ Firdes Karataş, 1951, Şahsuvar Köyü; İsabet Yavuz, 1932, Mollaköy Köyü

¹⁸⁹ Aydın Toraman, 1939, Akçakiraz Köyü; Farız Beyhan, 1940, Yukarı İçme Köyü

¹⁹⁰ Âl-i İmrân, 185

¹⁹¹ Hoca Saadettin Efendi, *Tâcü’t Tevarih*, (Haz: İ. Parmaksızoğlu), İstanbul 1974, C. I, s. 258

¹⁹² Pertev N. Boratav, *Türk Mitolojisi Oğuzların- Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi*, s. 54.

Yörede ölümün haberinin “*kara haber*”, ölüm gününün “*kara gün*”, mezarın da “*kara toprak*” olarak nitelendirilmesi, eski Türklerde “*kara*” rengin, daha çok olumsuz anlamları ifade etmesi, yas, ölüm gibi insanın hayatında meydana gelebilecek üzüntü verici hususları ifade etmesiyle ilgili olduğu kanaatini güçlendirmektedir.¹⁹³ Ölünün yıkanması, kefenlenmesi, cenaze namazının kılınması ve defnedilmesi İslami gelenekte farz-ı kifayedir. Bununla beraber Eski Türklerde de cenaze ile ilgili çeşitli ritüeller dikkat çekicidir. Geleneksel Türk halk inanışlarında göre ölümden sonra hayatın devam ettiğine inanıldığı için ölüm olayı önemsemiş ve insanın ölüsüne büyük saygı gösterilmiştir. Bazı kaynaklarda, eski Türklerin ölülerini yıkayıp temizledikleri “*eşük*” denilen bir kefene sardıkları, tabuta koydukları ve bir arabayla mezar yerine götürdükleri ifade edilmektedir. İnsanların öldükten sonra suyla yıkanması, suyun arındırıcı, temizleyici, yeniden diriltici özelliğinin yanında insanları suçtan, ölünün uğursuzluğundan arındırır, günahları da yok eder. “Yıkanma (abdest, gusül), kişiyi kutsalın idaresi altına girmeye hazırlamak için bütün dini ana fiillerden önce yapılır”¹⁹⁴

Ölüleri törenle defnetme geleneği sadece insanlara has bir olgu gibi görünmektedir. Ölüsünü gömmeye insanı diğer türlerden ayıran bir uygulamadır. Bu uygulamanın ilk insan Hz. Âdem’in oğlu “*Kâbil*”in, öldürdüğü kardeşini toprağı eşeleme karga’nın delaletiyle Habil’in cesedini toprağı gömmesiyle başlamaktadır. Konuyla ilgili olarak: “*Derken, Allah bir karga gönderdi, toprağı deşiyordu ki, ona kardeşinin cesedini nasıl örteceğini göstereyim. Eyvah! Dedi, şu karga kadar olup ta kardeşimin cesedini örtemedim ha?*”¹⁹⁵ buyrulmuştur. İlk dönemden itibaren cesedin toprağı gömülmesi âdeti, ölünün yakıldığı veya yırtıcı kuşlara maruz bırakıldığı yerler dışında, evrensel hale gelmiştir. Görüldüğü gibi, ölen bir kimseyi defnetme geleneği ilk insanlardan günümüze kadar tatbik edilen bir uygulama olup her şeyden önce bunun insani bir yanı vardır. Türklerde ölümün bir son olmadığı ve ölümden sonra bir hayat ve Ahiret inancının mevcut olduğu muhakkaktır¹⁹⁶.

Mezarların kible tarafına “*lahit*” yapılması İslam’i gelenekten gelen bir uygulamadır. İbn. Abbas (r.a.)’den rivayete göre, şöyle demiştir: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Kible tarafına doğru ayrı bir bölüm yapılarak kabir kazmak biz*

¹⁹³ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Anahatları*, s. 183

¹⁹⁴ Mircea Eliade, *Dinler Tarihi, İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi*, Çev. Mustafa Ünal, Konya 2005, s. 234.

¹⁹⁵ Maide, 31.

¹⁹⁶ Selim Özarslan, *İslam’da Ölüm ve Diriliş Öğretisi*, Konya 2001, s. 29

Müslümanların kabir modelidir. Bizim dışımızdakiler ise düz çukur gibi kabir kazarlar". Cenaze kabre konulduktan sonra telkin verilmesi İslami gelenekle alakalıdır. Bununla ilgili Peygamber Efendimiz, *"Siz ölmekte olana Kelime-i Tevhid'i telkin edin, hatırlatın"* buyurmuşlardır¹⁹⁷.

Mezarlıkların etrafının temiz tutulması ve yaz-kış yeşil kalan ağaçların dikilmesi İslami gelenekle ilgilidir. Zira ağaçların ölüye fayda vereceğine inanılmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s) bir mezarlıktan geçerken, iki mezardaki ölünün bazı küçük şeylerden dolayı azap çekmekte olduklarını gördü. Bu iki mezardaki ölülerden biri hayatında kovuculuk yapıyor, diğeri ise idrardan sakınmıyordu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.s) yaş bir dal almış, ortadan ikiye bölmüş ve her bir parçayı iki kabre de birer birer dikmiştir. Bunu gören ashap, niye böyle yaptığını sorduklarında: *"Bu iki dal kurumadığı sürece, o ikisinin çekmekte olduğu azabın hafifletilmesi umulur"* buyurmuşlardır.¹⁹⁸

İlk insandan bugüne kadar her insanı bekleyen kaçınılmaz son olan ölüm, bir şekilde gerçekleşir ve insanlar ölümle başlayan yeni bir hayata başlarlar. Bu yolcu ediliş uygulama bakımından farklılık gösterse de gidilen yer bakımından birdir. Türkler Tek Tanrı inancıyla beraber ölümden sonra bir hayatın var olduğuna inanmışlar ve bu inançları doğrultusunda ölülerini bu hayatta rahat ettirecek bazı uygulamaları tatbik etmişlerdir. Netice itibariyle ölülerine gerekli saygıyı gösterip, bu saygılarını ölüleri gömerken ve daha sonrasındaki uygulamalarda da göstermişlerdir. Ölmüş büyüklere ve atalara saygı, *"baba hukuku"*nun inanç sahasındaki belirtisidir.¹⁹⁹

¹⁹⁷ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte(Hadis Ansiklopedisi)*, C. XVII, s. 130, 107

¹⁹⁸ Buhari, *Sahih-i Buhari, Muhtasarı Tecrid-i Sarih*, Çev. Abdullah Feyzi Kocaer, C. I, İstanbul 2004, s. 77

¹⁹⁹ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1993, s. 304.

II. BÖLÜM

ELAZIĞ İLİ ULUOVA YÖRESİNDEKİ TABİATLA İLGİLİ İNANIŞLARIN VE UYGULAMALARIN DİNLER TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

İnsanoğlu, yaradılışı gereğince varlığını sürdürdüğü doğal çevresiyle uyum içerisinde olmak zorundadır. Ancak korumak ve gelecek nesillere aktarmak zorunda olduğumuz tabiatı ve tabiatla bizimle birlikte yaşayan ve yaşama hakkına sahip olan diğer varlıkları bazen ya görmezden geliriz ya da onlara zarar vermek suretiyle yok ederiz. Ne yazık ki insanlık tarihi, yadsınamayacak kadar çok kötü örneklerle doludur. Elbette doğa zaman zaman kendi intikamını almakta insanoğluna büyük acılar yaşatmaktadır. Dolayısıyla doğayı ve çevreyi korumanın bir insanlık ve vatandaşlık görevi olduğunun altını çizerek bu konuya başlamanın yerinde olacağını düşünmekteyiz.

Tabiatla ilgili inanışların ve uygulamaların genel manada yukarıda kısmen ifade etmeye çalıştığımız olumsuzlukların neden sonuç ilişkisine bağlı olduğunu söylemek mümkündür. İnsanların tabiat olayları karşısında takındıkları tavır sadece doğal olayların oluş biçimi ya da sonuçlarındaki duruma değil, aynı zamanda tabii olaylar, nedenleri ve neticeleri çerçevesinde hissettikleri korkuyla karışık saygı düşüncesinin ürünüdür. Zira söz konusu inançlarda ve uygulamalarda ortaya çıkan bir takım ritüeller; doğaüstü varlıklarla ilişkilendirilmekte ve bahsettiğimiz korkuyla karışık tazim duygusunun nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır.

2.1. Yağmur Duası İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi

Elazığ ili Uluova yöresinde uzun süre kuraklık olması, yağmurun uzun zaman yağmaması insanlar arasında tedirginliğe sebep olmaktadır. Bu tedirginlik yerini endişeye bıraktığı zaman, o yörede yaşayan yöre sakinleri toplu halde, yerleşim yerinin dışında, yüksek ve açık olan bir yere çıkarak; tövbe ve istiğfar ederler. Allah'tan bolluğa ve berekete vesile olacak yağmur göndermesini istemeleri, bunun için dua etmeleri, yalvarıp yakarmaları ve Allah'ın kendilerine acımaları için gereken bir takım

uygulamaları yapmalarıdır. Bilindiği gibi su, insanlar tarafından “*rahmet*” olarak görülür.²⁰⁰

2.1.1. Yağmur Duası İle İlgili İnanışlar

Elazığ ili Uluova yöresinde insanların rahmet olarak nitelendirdikleri yağmur yağmadığında ve akabinde gelecek olan kuraklık endişeye sebep olur. Bu yüzden yağmur duasına çıkma geleneği sürdürülmektedir. Yağmur duası için genelde yüksek tepelere, yatır ve türbelerin olduğu, tek başına kalmış olan ağaçların olduğu veya camilerin olduğu yerlere gidilir. Yağmur duasına genellikle ilkbahar ve yaz mevsimlerinde çıkılır. Eğer kuraklık uzun sürerse her mevsim de yağmur duasına çıkılır. Yağmur duasına gitmeden önce, sadaka verilmeli, günahlardan tövbe edilmeli, haksız olarak alınan şeyler sahiplerine geri verilmelidir. Yağmur duasına çıkmadan üç gün önce oruç tutmak, duaya çıkıldığı gün oruçlu olmak, başı önünde, muhtaç bir tavır takınmak uygun görülür.²⁰¹

Yağmur duasına çıkanların Allah'ın rahmetini celp edecek unsurları taşımaları gerekmektedir. Yörede yağmurun yağmamasının tabiat olaylarından çok aralarında yaşayan bazı kişilerin işledikleri günahlardan kaynaklandığına inananların sayısı oldukça fazladır. Kuraklıktan kurtulmak için yağmur yağıncaya kadar günah sayılan fiiller mutlaka terkedilmelidir. Yağmur duasına çıkılmadan önce, yörede iyi niyetli, samimi, ibadetine bağlı ve sevilen bir kişi veya cami imamı önderliğinde, özellikle günahsız çocuklarla ve hayvanlarla birlikte gidilir. Hayvanlara tuz yedirilir ve su içirilmez. Hayvanları yavrularından ayrı bulundurmak, özellikle koyunları ve kuzuları birbirlerinden uzak tutarak onların karşılıklı meleşmelerini sağlamak, böylece onların da karşılıklı meleşerek tanrıya yakarmalarını sağlamak. Ayrıca günahsız olduğuna inanıldığı için özellikle çocukların da yağmur duası ritüeline katılmalarını sağlamak gerektiğine inanılır. Kadınlar erkeklerden uzak, küçük çocuklar annelerinden, kadınlar ve kocaları da birbirinden ayrı dururlar. Yağmur duasına çıkılırken insanlar eski ve yırtık elbiseleri ters giyerler. Başlarındaki şapkaları ters çevirirler. Yolda yürürken yavaş adımlarla, sakın ve susuzluktan harap ve bitap olmuş gibi bir hale bürünürler. Yağmur duasına çıkmadan önce tuzlu şeyler yerler ve su içmemeye dikkat ederler ki, dua

²⁰⁰ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İncasının İzleri*, s. 97.

²⁰¹ Mustafa Tan, 1944, Akçakiraz Köyü; Abdullah Tokgöz, 1950, Gedikyolu Köyü

edilirken susuzluğun verdiği sıkıntı yüzlerine yansısın. Yağmur duasına ara vermeden üç gün art arda gidilir; her gün aynı uygulamalar tekrarlanır.²⁰²

İnsanlar dua edilecek yere vardıklarında, önce iki rekât namaz kılarlar²⁰³. bazen de bu namazın cemaatle kılınır. İmam namazdan sonra kalkar ve cemaate karşı bir konuşma yapar. Yağmur duasında namaz kılınmış ve hutbe okunmuşsa, hutbeden sonra; bunlar olmamışsa, doğrudan imam ayağa kalkar ve yönünü kibleye çevirir. Cemaat onun arkasında kibleye karşı ve oturarak dururlar. İmam, Allah’a dua eder, cemaat de “âmin” der. Hz. Muhammed (as.)’den nakledilen, yağmur duası için özel dualar vardır. Dua ederken bunların okunması daha uygundur²⁰⁴. Dua ayakta yapılır. Dua edilirken kibleye dönülür. Dua edilirken Allah’tan af istenir, yağmur istenir. Duaya çıkanlar, yağmurun yağmamasını işledikleri günahlardan olduğunu düşündükleri için yarılarındaki küçük çocuklar ve hayvanlar için yağmur yağdırmasını isterler. Özellikle zayıflara, güçsüzlere dua ettirirler. Cemaatte onların yaptığı duaya “âmin” diyerek karşılık verirler. Yağmur yağmaya başlayınca da bunun nişanesi olarak Yüce Allah’a şükredilir.

Uluova yöresinde kurak zamanlarda yağmur yağdırmak için mahalleden çocuklar ve gençler bir araya toplanarak; iki sopayı birbirine bağlar ve üzerine eski elbiseleri giydirebilirler. Kısmen insana benzetilen bu ağaçtan maket, yöredeki köylerde farklı isimlerle zikredilmektedir. Genelde sonunda “gollo” ve “poto” sözcüğü yer alan ve yörede sıradışı kısa, kolları ya da parmakları aşırı derecede küçük, zayıf, çelimsiz gibi manalara gelen bu sözcüğün önünde farklı eklere de rastlanmaktadır. Örneğin bazı köylerde bu makete "gollo pote" adı verilir. Bu insanımsı maketi iki kişi sağından ve solundan tutar; ardından da diğer çocuklar yürürler. Çocuklar hep bir ağızdan “*gollo pote ne ister? Allah’tan yağmur ister; ver Allah’ım ver, gökten yağmur ver*” diyerek mahalleleri dolaşırlar. Her evin kapısında “*gollo pote ne ister? Allah’tan yağmur ister; her evden bulgur ister*” , bazı evlerin kapısında da “*gollo pote ne ister? Allah’tan yağmur ister; her evden yağ ve kavurma ister*” diyerek yağ, kavurma ve bulgur toplarlar. Her evin hanımı, yağmura vesile olması için gollo pote’yu ve onu gezdiren çocuklara bir tas su serperler ve onları ıslatırlar. Toplanan malzeme uygun bulunan bir yerde yaşlı bir kadın tarafından pişirilerek, fakirlere ve orada toplanan kişilere ikram

²⁰² Firdes Karataş, 1951, Şahsuvar köyü; Hasan Ergün, 1940, Aşağı İçme Köyü; Mustafa Ergün, 1968, Aşağı İçme Köyü

²⁰³ İlmihal I, D. İ. B.Yay., Ankara 2006, s. 320

²⁰⁴ Ömer Nasûhi Bilmen, **Büyük İslâm İlmihali**, İstanbul Trs. s. 272

edilir. Yöre halkı “gollo poto”nun yapıldığı gün genellikle yağmurun yağdığını dile getirmektedir.²⁰⁵

2.1.2. Yağmur Duası İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Su hayatın vazgeçilmez temel kaynaklarından biridir. Sadece geçimini çiftçilik ve hayvancılıkla sağlayan toplumların değil bütün insanların suya olan ihtiyacı kaçınılmazdır. Dolayısıyla da insanoğlu suyu elde etmenin yollarını aramıştır. Bu yollardan biri de yağmur adı verilen tabiata olayından geçmektedir. Şayet doğal sürecinde yağmur yeteri derecede yağmazsa kuraklık ve kıtlık baş gösterir. İnsanlar kıtlığın önüne geçmek için bir takım inanış ve ritüeller geliştirmişlerdir. bilindiği üzere bu inanış ve ritüeller, genel olarak eski inanışlar ile yaygın dinin uygulamalarının bütünleşmesiyle şekillenmiştir.

Uluova yöresinde yağmurun yağması neticesinde oluşan su, kutsal kabul edilmekte, rahmetin, bereketin, bolluğun ve hayatın kaynağı olarak görülmektedir. Yörede kar bereket, yağmur ise rahmet olarak görülür. Yağmur yağarken “*rahmet yağıyor*” deymi bu yüzden kullanılır.²⁰⁶ Her bir kar ve yağmur tanesini meleklerin taşıdığını ve bu yüzden birbirlerine değmediğine inancı hâkimdir. Nitekim suyun rahmet ve Allah’ın bir lütfu olarak görülmesi bütün Türk dünyasıyla benzerlik gösterdiğini ifade etmek mümkündür.

Ziyaretlerin bulunduğu yüksek yerlerde, yağmur duası sırasında kurban kesilip, toplu halde dua yapılması ve sonrasında yemek yenmesi, ilk etapta Allah’ın rahmetini çekmek içindir. Bu uygulamalar geleneksel Türk dininin “*atalar kültü*” ile de alakalıdır. Ölmüş atalara saygı duyma ve onlar için kurbanlar takdim etme uygulaması geleneksel Türk inancının önemli unsurlarındandır. Asya Hunları, her mayıs ayının ortalarında ölmüş ataları için kurbanlar sunmuşlardır²⁰⁷

Bazı rivayetlerde, yağmur duasına çıkıldığında Peygamberimiz’in iki rekât namaz kıldırıldığı, namazın ardından ridasını çıkarıp ters çevirerek giydiği ve kibleye dönüp ellerini omuz hizasına kadar kaldırarak dua ettiği bildirilmiştir²⁰⁸. Yağmur duasına

²⁰⁵ Hüseyin Öztürk, 1937, Şahsuvar Köyü; Hayri Bayram, 1940, Şahsuvar Köyü

²⁰⁶ Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançının İzleri**, s. 173.

²⁰⁷ Sami Kılıç, “*Uşak ve Çevresinde Yağmur Yağdırma Uygulamaları, Takmak Köyü Örneği*”, **Turkish Studies-** International Periodical For The Languages, Litarature, and History of Turkish or Turkic- Volume 6/1 Kış, 2011, s. 504.

²⁰⁸ **İlmihal I**, D.İ.B.Yay., s. 320-321

çıkarken yapılan uygulamalar ve inanışlar bize, Peygamber efendimizin yağmur duasında okumuş olduğu duaların ve yapmış olduğu uygulamaların devam ettiğini göstermektedir. Uluova yöresinde yağmur duası sırasında eller, avuç içi yere gelecek biçimde ters çevrilir. Hz. Peygamberin Allah'tan bir şey istediği dualarda ellerinin avuç içlerini yukarıya tutmuş, korku, hastalık, kıtlık ve düşmandan kurtulmak için yapılan dualarda avuç içlerini yere çevirmiştir. Dolayısıyla yağmur duasında ellerin avuç içlerinin yere doğru çevrilmesi uygulamasının kuraklıktan kurtulmak için yapıldığı, Peygamberimizin uygulamalarıyla benzerlik göstermektedir. Yağmur duası sırasında, kılınan namazda, okunan hutbede ve yapılan dua da imamın cüppesini, cemaatte bulunanların da elbiselerini ters giymeleri, İslam dini kaynaklı uygulamalardır. Bu uygulama bütün Türk topluluklarında yaygındır. Zira yağmur duasına güneşli bir günde çıkılmaktadır. İnsanların elbiselerini ters giymeleriyle, bu güneşli havanın tersi olan yağışlı bir havanın oluşması temenni edilmektedir²⁰⁹

Türk kavimlerinde çok eski devirlerden beri yaygın olan bir inanışa göre, Türk tanrısı Türklerin cedd-i alasına “yada” yahut “cada” denilen bir sihirli taş armağan etmiştir ki bununla istediği zaman yağmur, kar, dolu yağdırır, fırtına çıkarırdı. Bu taş her devirde Türk kamlarının ve büyük Türk komutanlarının ellerinde bulunmuştur. İslam kaynaklarında Türklerin bu sihirli taşına “yağmur taşı” ve “Yada taşı” denilmektedir. Yakutlar “yada” taşına “sata” derler. Bu taş, Yakutlara göre, at, kurt, ayı, inek gibi hayvanların içinde bulunur. Sata taşı canlı bir cisimdir. İnsan kafasına benzer. Yüzü, gözü, kulağı, ağzı çok açık görülür. Kadın veya yabancı eli veya gözü dokunursa ölür, kuvvetini kaybeder. Canlı Sata'yı ele alıp yukarı kaldırırsa derhal soğuk rüzgâr eser, yağmur yahut kar yağar²¹⁰.

Uluova yöresinde kurak zamanlarda, çocukların bir araya gelerek yağmur yağması için "gollo poto" oynamaları, evlerden yiyecek malzemeleri toplamaları, yiyecek topladıkları evlerden çocuklara ve “gollo poto”a su serpilmesi, toplanan yiyeceklerden yemek pişirilip topluca yenmesi, Anadolu'nun genelinde yaşatılan bir gelenektir. Çuvaş Türklerinde yağmur duasına çıkan çocuklar, un, darı, tereyağı ve yumurta toplayıp, bunları pişirip yemektirler²¹¹

²⁰⁹ Sami Kılıç, “Uşak ve Çevresinde Yağmur Yağdırma Uygulamaları, Takmak Köyü Örneği”, s. 502

²¹⁰ Abdulkadir Kıyak, **Sinemilli Aleviliği (İnanç ve İbadet Anlayışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi)**, Ankara 2018, s. 197-198.

²¹¹ Seyit Gezer, **Sarıoğlan ve Çevresi Halk İnanışları**, (F. Ü., S. B. E., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Elazığ 2011, s. 61.

Yörede Nisan ayında yağın yağmurlarının şifalı olduğuna inanılır. Nisan ayında yağın yağmurlar bir kapta biriktirilir. Daha sonra biriktirilen su, yemeklerde, yoğurt mayalamada, çamaşır yıkamada, banyo yapmada ve çocuğu olmayan çiftler için kullanılır. Nisan yağmurunun uğur ve bereket getireceğine inanılır. Ayrıca Nisan yağmuru suyu, şifa niyetine hastalara içirilir. Bazen de suya okutulmak suretiyle çeşitli hastalıklarda ve uygulamalarda kullanılır.²¹²

2.2. Ağaç ve Ormanla İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi

Ağaç, tabiatın süsüdür. Orman ise bu süslerin denizidir. Bütün insanların, doğumundan ölümüne kadar, hayatının her safhasında ihtiyaç duyduğu ağaç; oksijeninden, meyvesinden, odunundan, kökünden, yaprağından, kerestesinden, çiçeğinden, dalından, gölgesinden, kokusundan, güzelliğinden faydalanılan bir nimettir.

2.2.1. Ağaç ve Orman İle İlgili İnanışlar

Ormanlar ve ağaçlar insan hayatıyla bütünleşmiş bir figürdür. İnsanın doğumundan ölümüne kadar hayatın her safhasında ağaç ön plandadır. Özellikle kışın yapraklarını döküp baharda tekrar canlanması sebebiyle, ölümden sonra yeniden dirilmenin sembolü olarak görülmüştür. Zira insanlar kendi soy kütüklerine “şecere” demişlerdir. Böylelikle kendi hayatlarıyla ağaç arasında bir bağlantı kurmaktadırlar.²¹³ Maden ve petrolün işletilemediği zamanlarda, insanların hayatını kolaylaştıran unsur ağaçtır. Nitekim insanın yiyeceği, içeceği, giyeceği, yakacağı ve kullandığı malzemelerin çoğu ağaçtan elde edilir. Yüksek tepelerin başındaki, yörede bir benzeri olmayan, tek, yaşlı ve büyük olan, yaz ve kış sürekli yeşil kalan, mezar ve türbe başlarındaki ağaçlar, kutsal sayılır. Hiçbir şekilde yakacak için kesilmez. Yeşili kesilmediği gibi kurusu da kesilmez. Eğer kesilecek olursa, kesen kimsenin hastalanacağına, çarpılacağına veya felçlik geçireceğine inanılır. Ağaçların da bir can taşıdığına ve budandığı zaman acı çektiğine inanılır. Ağaçları kökünden kesen kimselerin katil gibi algılandığı ve başına bir belanın geleceğine inanılır. Yöre halkı tarafından “yaş kesen, baş keser” ifadeleriyle yeşil olan ağaçların kesilmesinin ne kadar da kötü bir durum olduğunu gösterir. İnsanlar nazar tedavisinde ve nazara karşı önlemlerde, hastalıklara karşı şifa bulmada ağaçlara başvururlar. Yörede karşılaşmış olduğumuz bazı uygulamalar da, nazardan korunmak için, üzerlik tohumundan yapılan

²¹² Abdulkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s. 185

²¹³ Hikmet Tanyu, “Ağaç”, *İslam Ansiklopedisi*, T.D.V. Yay., C. I, İstanbul 1988, s. 456

bir süs eşyasının odaya, doğum yapan kadının yatağının başına asılması veya kayın, merhem ve sakız ağacının küçük bir parçasının çocukların üzerinde taşınmasıdır. Yörede taşlık bir bölgede yetişen ağaçlar, tepebaşındaki ağaç kümelerinin veya şehit türbelerinin olduğu yerlerdeki ağaçlar ziyaret sayılmaktadır. Ziyaret sayılan bu ağaçlara yöre halkı, çeşitli hastalıklardan kurtulmak ve bazı dileklerini sunmak için giderler.²¹⁴

Ayrıca incir ağacının sütünün siğilleri geçirdiğine inanılır. İncir ağacının evin yakınlarına dikilmesi uğursuzluk olarak görülür. İncir ağacı ile ilgili halk arasında “*ocağına incir ağacı dikmek*” olarak ifade edilen incir ağacının kayalık, yıkık ve harabe yerlerde yetişmesiyle evin, yurdun harap olması, soyun kuruması anlamı ile ilgili olabilir.²¹⁵

“*Buğday ve nohut*” başaklarının bir ipe bağlanarak odaya asılmasıyla bolluk ve bereket getireceğine inanılır. Yöre halkına göre “*Guguk kuşu*”nun üzerine konup öttüğü her hangi bir ağaç dalı veya bitki normal halinden başka bir hale dönüşür ve yassı bir hal alır. Bu haldeki ağaç dalı veya bitkiyi görüp, evde, kilerde, tahıl ambarlarında veya odada bulunduran kişilerin evlerinde bolluk ve bereketin eksik olmayacağına inanılır²¹⁶

“*Hurma*” ağacının doğumu kolaylaştırıcı özelliğinin olduğuna inanılır. Ayrıca hurma çekirdeğinde bereket olduğuna inanılır. Bu yüzden çoğu kimse hurma çekirdeğini ulu-orta yerlere atmaz ve üzerinde taşımaktadır. Yine nar tanelerini yerken düşürmek hoş karşılanmaz . narın içindeki tanelerden bir tanesinin cennetten geldiğine inanılır.²¹⁷

Buğdaydan yapılan “*ekmek*” üzerine yemin edilir ve “*Ekmek-Kur'an çarpsın*” “Ekmek beni çarpa”, denilir. Ekmeğin dört büyük kitaptan üstün olduğuna inanılır. Ekmeğin ters çevrilmesi uygun görülmez. Ekmek yere düşecek olursa “*Bismillah*” denilerek yerden kaldırılır ve üç kere art arda öpülüp başa konur. Ekmeğin yanmış tarafını yiyen kimselerin cesaretli olacaklarına inanılır. (yanmış ekmek yiyen kurttan korkmaz) Ekmek pişirilirken sayılmaz, zira bereketinin kaçacağına inanılır. Bir yanı üzere yaslanıp ekmek yemek, ekmek ufaklarını yere dökmek fakirlik alameti olarak görülür.²¹⁸

²¹⁴ Fethi Bağkesen, 1957, Şahsuvar Köyü; Mümtaz Açıkgoz, 1968, Yolüstü Köyü

²¹⁵ Cemal Aksu, 1946, Gedikyolu Köyü; Reşat Ateşoğlu, 1965, Elmapınarı Köyü

²¹⁶ Rahmi Demir, 1977, Sarıkamış Köyü; Mustafa Başpınar, 1938, Yukarı İçme Köyü

²¹⁷ Güray Erol, 1948, Sarıyakup Köyü; Muhammed Çak, 1963, Ballica; Mehmet Türkoğlu, 1945, Koçkale Köyü; Feti Bağkesen, 1957, Şahsuvar Köyü

²¹⁸ Ersin Soğuktaş, 1971, Kuyulu Köyü; Erdem Akman, 1961, Yurtbaşı Köyü

2.2.2. Ağaç ve Orman İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

İnsanların sağlığının, ikliminin ve su rezervinin düzenli olması, toprağın korunabilmesi ağaç ve bitki örtüsü ile yakından ilgilidir. Ağaçların bir arada toplanmasıyla da ormanlar oluşmaktadır. Diğer taraftan ormanlar servet ve medeniyet kaynağı olmakta, yokluğunun ortaya çıkardığı telâfi edilemez kötü sonuçlar insanları acı acı düşündürmektedir. Ağaç İslam dininde önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca Allah’u Teâla: “*İncir ve zeytine and olsun*”, buyurarak ağaca yemin etmek suretiyle onun değerini göstermiştir. Hz. Peygamber’den de ağaç ve ağaç dikmekle ilgili pek çok hadis-i şerif rivayet edilmiştir. Bu hadisler dikkatle incelendiğinde Peygamber efendimizin, Müslümanları ağaç dikmeye teşvik ettiği, Allah’u Teala’nın bir nimeti olan ağacın insanlara hatta hayvanlara pek çok faydasının bulunduğu anlatılmaktadır.²¹⁹

Uluova yöresinde yapılan tespitlerde ağacın, yapısında kuvvet ve kudret unsurlarını taşıyan, gizli güçlere sahip, canlı bir varlık olduğu görülmüştür. Nitekim ziyaret olarak görülen, kendisine zarar verenleri korkutup cezalandıran, saygı ve sevgiyle yaklaşanlara umut kapısı olan, sunulan hediyeleri kabul eden, gelebilecek kaza ve belalara karşı insanoğlunu koruyup gözetken ve bu özellikleri ile de kişilik kazandıran ağaç, başlangıçtan beri sahip olduğu karakter unsurlarını yapısında muhafaza edebilmiştir. Yine bazı ağaçlara kutsiyet atfedilmesi insanların onlara yükledikleri anlamlarla ilgili olsa gerektir.²²⁰ Hiçbir ağaç veya bitki, tek başına kutsal değildir; onlar aşkın hakikati işaret etmelerinden dolayı bu özelliği kazanırlar. İnsanın kaderi, ihtiyaçları için kullanabildiği tabiatla ve o tabiatla geçtiğinden dolayı, bitkileri alır ve onları kullanır veya onlara saygı gösterir, tazim eder²²¹.

Âdem ile Havanın cennetteyken yemeleri veya yanına yaklaşmaları yasaklanan ağaç, Kur’an-ı Kerim’de zikredilmiştir. İlgili ayette: “*Ey Âdem, sen ve eşin cenneti mesken edinin, ikiniz de ondan dilediğiniz yerde bol bol yiyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın ki, haddi aşan zalimlerden olmayasınız*”²²². buyurulmuştur. Bu ağacın

²¹⁹ Sahih-i Buhari Muhtasarı, **Tecrid-i Sarih Trc.** C. VII, s. 121

²²⁰ Abdulkadir Kiyak, **Sinemilli Aleviliği (İnanç ve İbadet Anlayışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi)**, s. 189-191.

²²¹ Mircea Eliade, **Dinler Tarihi, İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi**, s.386; Hikmet Tanyu, **Türklerin Dini Tarihçesi**, İstanbul 1978, s. 21.

²²² Bakara, 35.

“*Ebediyet ağacı*” olduğu, ancak şeytanın, bu ilahi yasağı çiğnemelerine sebep olduğu anlatılmaktadır²²³.

Yeryüzünde en yaygın kültlerden biri olan ağaç kültü, tarihin derinliklerinden bugüne kadar her dönemde kendisini göstermektedir. Çünkü ağaç birçok toplum ve dinde, ilahların ve ruhların barındığı kutsal bir varlıktır. Türk hayatında “*yer-sub*”lardan olup, kutsal sayılan korucu iyelerden birisi de “*ağaç-orman iyesi*”dir. Hatta evrenin dev bir ağaç şeklinde olduğu tasavvur edilmiştir. Burada tasavvur edilen “*Kozmik Ağaç*” sembolü; dünyanın göbeğinden yükseldiği, köklerinin yeraltına, üst dallarının ise Dünya Dağının tepesindeki Bay Ülgen sarayına uzandığı ve böylece, dünya ağacının, evrenin üç kozmik alanı’nı (gök, yer ve yeraltı) birbirine bağladığı düşünülmekteydi. Geleneksel Türk Dini içerisinde, tabiat kuvvetlerine inanç çerçevesinde “*orman ve ağaç kültü*” de önemli bir yer tutmaktadır. Türklerde kutsal “*Ötüken Dağı*” ormanla kaplıdır ve “*Ötüken Yıy*” (Ötüken Ormanı), Göktürkler ve Uygurlarca kutsal bilinmektedir.²²⁴ Uluova yöresinde bazı ağaçlara kutsiyet kazandırılması, eski Türklerdeki Kayın ağacının kutsiyetini anımsatmaktadır. Söğüt ağacı ve gölgesinin insanlar için iyi sayılması, evlerin önüne dikilmesi, yaşlılar ve çobanlar tarafından asa olarak kullanılması, söğüt ağacına önemli fonksiyonlar yüklemiştir. Uygur Türklerinin, ceset konulan tabutlarını söğüt ağacından yaptıkları tespit olunmuştur²²⁵. Yakutlarda, yaşlı kam tarafından terbiye edilen kam namzedinin elinde kendisini kötü ruhlara karşı koruyan söğüt dalı vardı²²⁶. Bütün bunlardan söğüt ağacının kötü ruhlara karşı “*koruyuculuk ve kurtarıcılık*” fonksiyonlarına sahip ve Eski Türklerden kalan bir inanış olduğu anlaşılmaktadır²²⁷.

Hurmanın doğumu kolaylaştırıcı olarak görülmesi İslami gelenekle alakalıdır. Bunun için Kur’an-ı Kerim de: Hz. Meryem’in doğumu yaklaşınca bir hurma ağacının yanına kadar gittiği ve hurmalardan yediği rivayet edilir. “*Derken doğum sancısı onu bir hurma dalına sürükledi. Dedi ki: “Keşke bundan önce ölseydim de, hafızalardan silinip unutuluverseydim”*. “*Hurma dalını kendine doğru salla, üzerine henüz oluşmuş, taze hurma dökülüversin*”²²⁸.

²²³ Bekir Topaloğlu, “Ağaç”, *İslam Ansiklopedisi* T.D.V. Yay., C. I., İstanbul 1988, s. 458.

²²⁴ Ünver Günay- Harun Güngör, *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, s. 89, 74.

²²⁵ Ali Rahman, “Uygurların Defin Merasimleri”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara 1987, C. IV, s. 309.

²²⁶ Sadettin Buluç, *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yay., İstanbul 1979, C. XI., s. 312..

²²⁷ Rıfat Araz, *Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, s. 119.

²²⁸ Meryem, 23-25.

Yöre halkı tarafından rüyalarda görülen yeşil renkteki ağaçlar iyiliğe ve hayra, bolluk, bereket, kabul olacak dua ve hayırlı bir işe yorumlanır. Buna benzer rüyaların Türklerde kutsal ağaç motifinin rüyalara kadar girdiğini, bu tür rüyaların ise Tanrı buyruğuyla olduğu inancı mevcuttur²²⁹.

2.3. Hayvanlar İle İlgili İnanışlar ve Değerlendirilmesi

İnsanoğlu nasıl doğa ile barışık yaşamak zorunda ise sahip olduğu her şeyi kendisi gibi yaşama hakkına sahip olan hayvanlarla da paylaşarak ve onları korumak suretiyle devam ettirmek mecburiyetindedir. Çünkü insanların hayatları boyunca en çok ihtiyaç olduğu varlıklar hayvanlardır. Zira insanların beslenmesi, yiyecekleri, içecekleri, giyecekleri ve bir yerden bir yere yaptıkları yolculukları hayvanlar sayesinde olmaktadır. Aynı zamanda hayvanlar insanlar için çok faydalar varlıklardır.

2.3.1. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Halk inanışlarının önemli bir kısmını hayvanlarla ilgili inanç ve uygulamaların oluşturduğu bilinmektedir. Nitekim bazı hayvanlarda olduğuna inanılan yetenekleri, sezileri, içgüdüleri, biçimsel özellikleri, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları bu türden inanmaların oluşmasında ve evrensel bir boyut kazanmasında büyük rol oynamaktadır. Evcil ve yabani hayvanların belli zamanlardaki ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları, kimi insanlarca yaklaşan bir kötücül olayın işareti olarak yorumlanmaktadır²³⁰.

Uluova yöresinde bazı evcil hayvanlarla ilgili de inanışlar mevcuttur. Bu tür hayvanların içerisinde: “*At, koyun, keçi, inek, öküz, horoz, köpek ve kedi*” öne çıkmaktadır. Bunların içerisinde özellikle köpekle ilgili inanmalar çok yaygındır. Evcil, sadık ve olayları önceden hissetme yeteneği çok gelişmiş olan köpeğin sadece uluması ile değil uluma biçimi, uluma zamanı ve uluduğu yere de yaklaşan bir ölümü haber verdiğine inanılmaktadır. Köpeğin bu türden ulumasını önlemek için de köpek kovulur, taşlanır, önüne ekmek doğranır ve “*al da başını ye*” denir. Köpeğin ezan okunurken uluması, şeytanların kaçmasına yorumlanır. Ayrıca yeni doğmuş köpek yavrularının gözleri açılmadan annesinden ayrı, karanlık bir yerde tutulmasıyla daha sadakatli olacağına inanılır. Yörede bazı köpeklerin kulakları kesilir ve kesilen kulağı köpeğe

²²⁹ Ünver Günay, *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara 1986, s. 100.

²³⁰ Abdulkadir Kıyak, *Sinemilli Aleviliği (İnanç ve İbadet Anlayışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi)*, s. 192; Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk Bilimi*, s. 209.

yedirirlerse, köpeğin daha güçlü olacağına inanılır. Yöre halkına göre çobanlar sürülerine sahip çıksınlar diye kurt yaratılmıştır. Yine sürüleri kurdun saldırılarından korumak için de köpek yaratılmıştır. Evlerde siyah renkli köpeklerin beslenmesinin uğursuzluk olduğuna inanılır. Köpeklerin kendisinden korkan insanları başından çıkan buharla tanıdıklarına ve onlara saldırdıklarına inanılır. Ayrıca köpek, sadakat, sabır, tevekkül ve hissiyat timsali olarak görüldüğü için on birinci sıradaki yıl simgesi bir hayvandır.²³¹

Uluova yöresinde özellikle koyun ve ineğin “*mübarek*” hayvanlar olduğuna, keçinin inatçılığından dolayı “*şeytana*” benzediğine, kara koyunun ve kırmızı renkteki ineğin sütünün şifa olduğuna inanılır. Sütün nazar edilmemesi için başkasına yoğurt mayalamak için verilmediğine inanılır. Ayrıca bolluk ve bereket içerisinde geçen yıl için “*koyun veya koç yılı*” denilmektedir. Bu yılda doğan çocukların rızkının bol olacağına, dürüst ve yumuşak huylu olacağına inanılır. Savaşların çoğaldığı yılın “*öküz yılı*” olduğuna inanılmaktadır. Bu yılda doğan çocukların güçlü, öfkeli ve mücadelecili olacağına inanılır.²³²

Yörede aileler, yeni doğmuş çocukları için kurban keserler. Yine kimi insanlar her hangi bir hastalıktan, kaza ve beladan kurtulduktan sonra kurban keserler. Yeni inşa edilmiş bir mekân veya yeni alınmış bir arabanın hayırlı olması inancıyla kurban kesilir. Kesilen kurbanla kaza ve belaların önüne geçileceğine inanılır. Bazı insanlar kesmiş oldukları kurbanı, kendi bedenlerinin bedeli olarak görür ve kurbanlık hayvanlara minnet duyarlar. Çünkü asıl kurbanın kendileri olduğu, kesilen kurban sayesinde bundan kurtulduklarına inanırlar. Kesilen kurbanın canı geç çıkacak olursa, kesen kimsenin iyi bir kimse olmadığına yorulur. Yine kesilen kurbanın kalbi yarılr ve içinde kan birikmişse, kurbanı kesen kimsenin kalbinin kanla dolduğuna, çok sıkıntı çektiğine veya birilerinin kendisine sıkıntı çıkarttığına yorumlanır. Kesilen hayvanın canı erken çıksın diye üzerine bıçak konur.²³³

Elazığ ili Uluova yöresinde at; asaletin, varlığın ve süratin simgesi olarak görülür. Yörede atın kutsal bir hayvan olduğuna inanılır. Eskiden düğünlerde gelinin bineği at olmak zorundaydı. Yine “*at kafası*” nazardan korunmak için bahçe ve tarlalarda, bir

²³¹ Suat Koç, 1956, Tadım Köyü; Adnan Buytoz, 1961, Ballica Köyü; Mehmet Coşkun, 1956, Ürünveren Köyü; Dinçer Karataş, 1963, Sarıkamış Köyü

²³² Habip Bıyıklı, 1960, Konakalmaz Köyü; Veli Başbaydar, 1968, Yünlüce Köyü

²³³ Cengiz Yılmaz, 1965, Yukarı İçme Köyü; Ayhan Süme, 1973, Akçakiraz Köyü

sırığa asılır; “*At nalı*” nazardan korunmak için evin kapısına veya duvarına çivilerle çakılır. Yine kartal ve aslan heykellerinin evin önüne konulmasıyla, evin nazardan ve bazı olumsuzluklardan korunacağına ve onlardan güç alınacağına inanılır Ayrıca “*at*” sahibi olan hanelerin bolluk ve bereket içerisinde olacağına inanılır. Yine tarım ve hayvancılıkla uğraşan kişiler hayvan takviminde “*At yılı*”nın bolluk ve bereket yılı olduğuna inanırlar. “*At yılı*”nda doğan çocukların aceleci, toplum tarafından sevilen ve saygı duyulan kimseler olacağına inanılır.²³⁴

Toplumda kavga ve kargaşanın çoğaldığı yılın “*tavuk ve horoz yılı*” olduğuna inanılır. Bu yılda doğan çocukların tavuk gibi ya çok korkak olacağına veya horoz gibi kavgacı olacağına inanılır. Kedinin her zaman dört ayağı üzerine düştüğüne ve nankör olduğuna inanılır. Gece görülen kara kedi uğursuzluğa yorumlanır. Kedileri öldürmenin büyük günah olduğuna ve öldüren kişilerin musibete uğrayacağına inanılır. Bir kimsenin evinde, ahırında veya evinin çevresinde kedi ya da köpek doğuracak olursa o ev sahiplerinin zengin olacaklarına inanılır.²³⁵

Baykuşun sesinin ve yüzünün sevimsizliği, yıkıntılarda ve terkedilmiş yerlerde yuva yapması, bir ölüm kuşu olarak bilinmesine neden olmuştur. Baykuşun da tıpkı köpek gibi yalnız ötmesi ile değil, aynı zamanda ötüş biçimi, ötme zamanı, konduğu ve öttüğü yerle de ölüm habercisi olduğu görülmektedir²³⁶

Uluova yöresinde, yılanla ilgili olarak, evde görülen yılanların ve alaca renkli yılanların zararsız olduğuna inanılır. Yılanın değiştirdiği derisinin, saçlara sürülmesiyle saçların daha gür ve parlak olacağına; birbirine sarılmış haldeki yılanların üzerine, kişinin elbisesini atmasıyla zengin olacağına; evde öldürülen yılanın, yere uzunlamasına serilip üzerine un serpilmesiyle diğer arkadaşlarının kaçacağına ve o eve zarar vermeyeceğine inanılır. Evde görülen yılanın mutlaka bir eşinin olduğuna, ona zarar verilmesi durumunda eşinin gelip hane halkına zarar vereceğine inanılır. Yılanın ayaklarının karnının içinde olduğuna inanılır. Daha önceden ayaklarının karnının altında olduğu Tanrıya verdiği sözü tutmadığı için ayaklarının karnına gizlendiğine inanılır. Yılan ve akrep sokmasına karşı “*efsun*” denilen su, toprak ve tuz okutulup evin etrafına serpilir. Bir kimse bir şeyler yerken yanındaki kimseye ikram etmezse, gece o kimsenin

²³⁴ Baki Özçelik, 1932, Gözebaşı Köyü; Alaattin Bayrak, 1925, İçme

²³⁵ Bedrettin Karakaya, 1954, Aşağı İçme Köyü; Hüseyin Turhan, 1956, Kuyulu Köyü; Ersin Soğuktaş, 1971, Kuyulu Köyü; Murat Yurdakul, 1981, Sarıkamış Köyü; Sıtkı Bulut, 1940, Yurtbaşı Köyü

²³⁶ Murat Yurdakul, 1981, Sarıkamış Köyü; Sıtkı Bulut, 1940, Yurtbaşı Köyü

yılanının kendisini boğacağına veya rüyasına gireceğine inanılır. Yılanın toprakla beslendiğine, toprağı da azar azar yediğine ve de çıplak olduğu için “*yılan yılı*” kışının kısa ve yumuşak geçeceğine; mahsullerin bereketsiz olacağına, kuraklık ve kıtlık yaşanacağına, yılanların çoğalacağına inanılır. Yine yöre halkına göre yılan büyük düşmandır ve “*yılan yılı*”nda doğan çocukların sinsi, cimri ve güvensiz olduğuna inanılır.²³⁷

Uluova yöresinde kurtla ilgili olarak, Azrail’in kanatlarını taşıdığına inanılır. Çobanlar sohbetlerinde kurttan bahsederlerse, kurdun sürülerine saldıracağına inanırlar. Sürü sahipleri, sürüden ayrı düşen veya herhangi bir nedenle yabanda kalan hayvanlarını kurtların saldırısından korumak için “*Kurtağı bağlama*” işlemine başvururlar. Bu işlemi daha çok hoca olarak bilinen kişiler yapmaktadır. Bunun için bir bıçak alınır ve ağzı açılır. Daha sonra bu bıçağın ağzı yavaş yavaş kapatılırken üç İhlâs ve bir Fatıha suresi okunur. Ayrıca bir iplik alınır, iplik üstüne dua okunur ve duayla beraber bir düğüm atılır. Bazı kişiler, bir kilit alırlar, hoca gerekli duaları okuyarak kilidi kapatır. Sürü sahipleri hayvanlarını buldukları zaman ellerindeki bıçağın ağzını açar, ipliğin düğümlerini çözer ve kilidi de açarlar. Böyle yapmazlarsa ağzını kapattıkları kurt veya kurtların açlıktan öleceğine inanılır.²³⁸

Uluova yöresinde kuşlarla ilgili olarak bazı kuşların faydalı, bazılarının da zararsız olduğuna inanılır. Güvercinin Allah’ı zikrettiğine ve Peygamber efendimizi müşriklere karşı, yapmış olduğu yuvayla koruduğuna inanılır. Bu yüzden güvercin öldüren kimsenin büyük günah işlediğine ve başına bir musibetin geleceğine inanılır. Saksığanın gündüz evlerin yakınında ses çıkarmasının uğursuzluk olduğuna inanılır. Tarlalara ve ekinlere zarar veren kuşlardan birinin öldürülüp bir sırığa asılmasıyla, artık oraya zarar veremeyeceklerine inanılır. Kuşlarla ilgili olarak halk arasında “*başına devlet kuşu kondu*” gibi ifadelerle, bir kimsenin başına kuş konması veya başının üzerinde dolanmasıyla, o kimsenin zengin olacağına, bir yerden kendisine bir yardımın, mal, mülk ve makamın geleceğine inanılır. Ayrıca bir kimsenin kafasına kuş pislerse bu kimsenin de kismetli olduğuna inanılır. Serçenin öldürülmesinin çok günah olduğuna inanılır. Bazı hayvanların derisi, dişi, boynuzu, tırnağı ve kemiğinin koruyuculuk ve tedavi edici özelliğinin olduğuna inanılır. Ayrıca domuzun dışının bazı ağrıları

²³⁷ Dinçer Karataş, 1963, Sarıkamış Köyü; Necip Taş, 1961, Yünlüce Köyü

²³⁸ Hüseyin Karakaya, 1954, Aşağı İçme Köyü; Mustafa Başpınar, 1938, Yukarı İçme Köyü

dindirdiğine ve tedavi ettiğine inanılır. Geyik boynuzunun) “*koruyuculuk ve kurtarıcılık*” özelliği olduğuna inanılır. Bundan dolayı evin eşğine, odanın girişinde kapının üstüne, duvara, sıvanın içine geyik boynuzları yapıştırılır. kuraklığın çok olduğu, kıtlığın yaşandığı ve hastalıkların çoğaldığı yılın “*fare(sıçan) yılı*” olduğuna inanılır. Aslan yılı”nın sakın geçeceğine ve bu yılda doğanların güçlü, kuvvetli ve idareci olacağına inanılır. “*Tavşan yılı*”nda bolluk ve bereket olacağına, bu yılda doğanların korkak ve merhametli olacağına inanılır. Balık suda yaşadığı için “*Balık yılı*”nda yağmurların çoğalacağına bunun tam aksine balık, çıplak olduğu için kuraklığın olacağına inananlar da vardır. Bu yılda doğanların zengin olacağına ve kaderlerinin iyi olduğuna inanılır. “*Maymun yılı*”nda çirkinlik ve hayâsızlığın artacağına; bu yılda doğanların edepsiz olacağına inanılır. “*Domuz yılı*”nda doğanların kiskanç olmayacağına, korkak ve nefissiz olacağına inanılır²³⁹

Arı ve karınca çalışkanlığıyla bilinen hayvanlardır. Bereketli olduklarına inanılır. Arının balı şifa kaynağı olarak görülür. Arılarla ilgili anlatılan bir rivayete göre; Hz. İbrahim ateşe atıldığı zaman arı, ağzındaki suyla ateşi söndürmek istemiş; bundan dolayı da arının ağzındaki su, bala dönüşmüştür. Rivayete göre ateşin odunları katırlar tarafından çekildiği için katırların soyunun kesik olduğuna, bu yüzden de eğer katırlar çiftleşirse veya doğurursa kıyametin kopacağına inanılır. Ayrıca rivayetin devamında da kertenkelenin yanan ateşi körüklemek için, ateşi üflediğine ve bu yüzden sevilmediğine inanılır. Kurbağaya dokunulduğunda vücut da siğil çıkacağına inanılır. Balığın şifalı olduğuna ve insan eli değecek olursa üreme özelliğini kaybedeceğine inanılır²⁴⁰

Uluova Yöresinde bazı insanların bir takım yönleriyle hayvanlara benzetilir. İnsanların zekâ ve kavrayış becerileri ile ilgili olarak; halk arasında uyanık ve kurnaz insanlara “*kurnaz tilki*” , uysal ve sakın insanlara “*koyun gibi*”, ahmak ve bön olan kişilere “*eşek*”, çok düşünen kimselere “*hindi veya kukumav kuşu*”, hafızasını kaybetmiş kişilere “*balık beyinli*” , akli kıt olan kişilere “*kuş beyinli*” denir. İnsanların vücut yapıları ve kabiliyetleri ile ilgili olarak; süratli yürüyen ve koşan kişilere “*at gibi*”, güçlü kuvvetli çocuklara “*koç*”, şişman kimselere “*tosun*”, çalışkan kimselere “*karınca*”, aşırı derece çalışkan olan kişilere “*inek*”, boyu ve kilosuna yerinde olan kişilere “*aslan*” denir. Kişilerin elinde olmayarak yapmış olduğu şeylerle ilgili, aşırı savunmacı ve koruyucu olanlara “*horoz*”, çok doğurgan kadınlara “*tavşan gibi*”, çok acıkmış

²³⁹ Hasan Bulut, 1970, Yolüstü Köyü; Aladin Aksar, 1954, Yenikapı Köyü

²⁴⁰ Safiye Ergün, 1966, Aşağı İçme Köyü; Tacettin Çakmak, 1965, Dereboğazı Köyü

kişilere “kurt”, saçları dik olanlara “kirpi”, kötü yürüyüşlü kimselere “ördek yürüyüşlü”, sesi güzel olmayanlara “karga sesli”, hayatta karşılaşmış olduğu zorluklardan kıl payı kurtulan kimselere “çekirge” denir.²⁴¹

Kendisinde barındırdığı güzellikler ve artı yönleri için; gözleri güzel olan kişilere “ceylan gözlü”, keskin bakışlı kimselere “şahin bakışlı”, güzel seslilere “bülbul sesli”, güzel yürüyüşlü kimselere “keklik gibi sekiyor”, birbirini çok seven çiftlere “çifte kumrular”, çok güzel olan kişilere “güvercin gibi” denmektedir. Bazı olumsuz yönleri barındıran kimselerle ilgili; korkak kimselere “tavuk”, inatçı olanlara “inatçı keçi”, geveze kişilere “papağan”, nankör kimselere “nankör kedi”, çok sinsi ve içten pazarlıklı kimselere “yılan”, akrabalık ilişkileri zayıf ve kötü kimseler için “akrep” denir. Herhangi bir yakını kaybetmiş ve yapmacıklı üzülen kişilere “timsah gözyaşlı”, kendi eşini kıskanmayan veya kendi nefsinin düşünmeyen kişilere “domuz”, toplumun huzurunu bozan ve saldırgan tipli kimselere “köpek”, görgüsüz ve kültürsüz kimselere “ayı”, herhangi bir durum karşısında sessiz kalan kimselere “kuzu” denir. İsimlerini vermiş olduğumuz hayvanlarla bu özellikleri taşıyan insanların, huy, karakter, fiziki özellikler ve davranışlar bakımından benzerlikler taşıdığına inanılır.²⁴²

2.3.2. Hayvanlarla İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Çeşitli hayvan türleri dini açıdan ya ibadet simgesi ve vasıtası olarak saygı görmüş veya kültle ilgili kabul edilmiştir. Bunun sebebi, erken dönemlerden beri yeryüzündeki bilinen hayvanların dini bir niteliğe büründürülmüş olmasıdır. Hayvanların çeşitli şekillerde, uğurlu veya uğursuz, kutsal veya asil, faydalı veya faydasız sayılması insanların onlara yüklemiş olduğu anlamlardan veya edinmiş oldukları tecrübelerden kaynaklanmaktadır. Eski Türklerde bazı hayvanlar kutsal ya da uğursuz sayıldıkları için, totemik iz taşıyan unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Özellikle kurt, koç, at, kartal gibi hayvanların bu şekilde totemik iz taşıdığı öne sürülmektedir

Bazı hayvanların kendinde barındırdığına inanılan özelliklerinden dolayı yıl simgesi olarak görülmesi ve insanların bir yönüyle hayvanlara benzetilmesi gibi

²⁴¹ Nurettin Sever, 1941, Gedikyolu Köyü; Nesrin Ceyhan, 1971, Kuyulu Köyü; Güllü Tan, 1957, Sarıyakup Köyü; Sülbiye Danış, 1956, Sarıyakub Köyü

²⁴² Hadice Akbaş, 1954, Ürünveren Köyü; Atike Ayaz, 1956, Yalnız Köyü; Kıymet Erol, 1955, Sarıyakup Köyü; Zabite Ural, 1950, Konakalmaz Köyü

özellikler bize Türklerin kullandığı önemli takvimlerden biri olan “*On iki Hayvanlı Türk Takvimi*”nin pratikte yaşatıldığını göstermektedir. İslâm medeniyeti ile karşılaşmadan önce kullanılan bu takvim, Türk kavimlerinin eski zamanlardan beri en çok kullandıkları takvim sistemi, on iki hayvanlı takvim sistemidir. Değişik coğrafi sahalarda yaşayan, birçok medeniyetle temas kuran Türk halkları, bunu ya müstakil olarak kullanmış veya yabancı medeniyetlerden gelen takvimlerle yoğurarak kullanmışlardır. On iki yıllık bir süreyle devir teşkil eden bu takvimin her yılı belirli bir hayvana nispet edilir. Böylece her yıl, nispet edildiği hayvanın ismini alır. Bunlar: “*Sıçan, sığır, aslan, tavşan, ejderha, yılan, at, koyun, maymun, tavuk, köpek ve domuz*”dur. Hayvan takviminin kökenini açıklayan çeşitli söylenceler vardır. Bunlardan birine göre; Türk hakanlarından biri geçmiş dönemlerde meydana gelmiş bir savaşın tarihini öğrenmek istemiş ama öğrenememiştir. Bunun üzerine halkıyla istişare etmiş ve en sonunda “göğün on iki burcu ve on iki ay sayısınca her yıla bir ad koyalım” demiştir. Daha sonra ava çıkılır. Yaban hayvanları ırmağa doğru sürülür. İçlerinden on ikisi ırmağı geçer ve yıllara ad olurlar. Diğer bir rivayete göre de: Hayvanlar seneyi yani yazı/günü görmek üzere toplanırlar. İçlerinden deve boyuna güvenerek otlamaya devam eder. Bunu gören “*sıçan*” , devenin üzerine çıkar ve seneyi görür. Daha sonra da diğer hayvanlara haber verir. Deve hariç hepsi seneyi görür ve yıl adı olurlar. Başlangıçta takvime ismini veren hayvanlar totemdi yani tanrıydı. Zaman içerisinde on iki tanrıya dayalı, on iki yıl temelli bir takvim oluşturuldu. Her yılı bir hayvan güttüğüne göre o yıl meydana gelecek olayları ve doğan insanları etkileyecektir.²⁴³ Buna göre, “*sıçan*” kıtlık ve kuraklık ; “*öküz, boğa ve inek*” hükümdarlık, güç, kuvvet ve yiğitlik simgesi olarak görülür. Öküz yılında savaşlar çoğalmış. Çünkü öküzler birbirleriyle vuruşurlar. “*Aslan*” savaş, zafer, iyinin kötüyü yenmesi, kuvvet ve kudret simgesi olarak görülür. “*Tavşan*” merhamet ve korkaklık simgesi olmuştur. Göktürk devrinde av hayvanı olduğu için uğurlu sayılmış ve bolluk timsali sayılmıştır. İslamiyet’ten sonra, bolluk, kurnazlık ve iyi şansın, bazen de korkaklık-ürkeklik simgesi olmuştur. “*Timsah, ejder ve balık*” talih, zenginlik, bereket, refah ve bolluk simgesi olarak görülür. Yağmur çok yağar. Çünkü balık suda yaşar. Evlilikte mutluluk ve üremenin simgesidir. “*Yılan*” saygı, hürmet, korku, olumsuzluk ve şeytanla ilişkilendirilir. “*At*” sahibinin yakın arkadaşı, zafer ortağı, en değerli varlığıdır. Kuvvet ve kudreti simgeler. At sürüleri

²⁴³ Abdulkadir Kıyak, *Sinemilli Aleviliği (İnanç ve İbadet Anlayışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi)*, s. 204-206.

zenginliği ve su unsurunu ifade eder. “*Koyun*” sevgi, dürüstlük, çokluk, sükûnet, huzur, barış ve bereket simgesidir. “*Koç*” güç, hâkimiyet, kuvvet ve yiğitliğin timsalidir. İslam tasavvurunda Hz. İsmail’in kurban olarak Allah’a adanışı, kurban ve ölüm simgesidir. “*Maymun*” eğlence, kurnazlık, savaş, fitne, hastalık ve yan kesiciliğin çokluğunu ifade eder. Çünkü maymun hilekâr, kurnaz ve edepsiz insanları simgeler. “*Tavuk ve horoz*”: Tavuk isyan ve cimriliği simgeler. Yiyecek çok olur, ancak insanlar arasında karışıklık çıkar. Çünkü tavuğun yiyeceği danedir. Daneyi bulabilmek için çöpleri, kırıntıları birbirine karıştırır. “*Horoz*” cesaret, savaşçılık, dürüstlük, nezaket ve şeytanı defetme gibi özellikleri vardır. “*Köpek*” eski Türklerde kurdun karşısında koyunun konumuna benzer bir görev üstlenmiştir. Sabır ve metanetin sembolüdür. “*Domuz*” karmaşa ve sükûnet sembolüdür. Kar ve soğuk çok olur, kargaşa meydana gelmiştir.²⁴⁴

Nazara karşı ve tedavilerde kullanılan; “*at kafası, at nalı ve kurtağzı*” gibi unsurlar eski Türklerde bu hayvanların kutsal olarak görülmesinden ileri gelmektedir. Konuyla ilgili olarak Dede Korkut, Kurt yüzü görmek mübahtır. Bütün Türk devletlerinde kurt bir semboldür ve kurt başlı bayraklar kullanılır. Ergenekon ve Oğuz Destanında kurt yol gösterici, kurtarıcı, uğurlu, kutlu bir hayvandır. At kafası, at nalı ve atın kutsal kabul edilmesi, çok eskiden atın evcilleştirilmeden önce de kutsal kabul edildiğini gösteriyor.²⁴⁵ At, insanların yaşamları boyunca kendi bedenlerinden bir parçaymış gibi kayalara, heykellere, kabartmalara işlenmiştir. Dini motiflerde at her zaman değerini ve yerini korumuştur. At kültü meydana getirilmiş ve ayinlerde at kurban edilmiştir²⁴⁶. Atın insanları kötü ruhlardan ve kötü büyülerden koruduğuna inanılır. Eski Türklerde, göz değmesine, cinlerin kötü etkisine ve kötü ruhlara karşı bağ, bostan ve bahçelere korkuluk ve nazarlık dikilirdi²⁴⁷

Güvercine kutsiyet arz etmesi ve avlamaması da, güvercinin Allah’ı zikrettiği, Peygamber efendimiz “*Sevr Mağara*”sında korunurken, güvercin yuvası ve güvercinlerin yardımcı olduğu ve müşrikleri yanılttığına inanılır. Ayrıca Hazar Türklerinde, güvercin kutsal sayılmaktadır. İnsanlar çocuklarının yaşamları, kendilerini kaza ve belalara karşı korumaları için kurban kesmeleri âdeti çok eskilere dayanmaktadır. Bilindiği gibi kurban ibadeti insanlıkla var olmuş ve insanlar inançları

²⁴⁴ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Anahatları*, s. 133-170.

²⁴⁵ Abdulkadir Kıyak, *Sinemilli Aleviliği (İnanç ve İbadet Anlayışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi)*, s. 207-210.

²⁴⁶ Ünver Günay-Harun Güngör, *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi.*, s. 111.

²⁴⁷ Abdulkadir İnan, *Eski Türk Dini*, s. 130-133.

gereği kurban sunma eyleminde bulunmuşlardır. Kurbanın sunulmasında insanlar, kendisine sayısız nimetler bahşeden Tanrı'ya kurban sunmak suretiyle şükran borcunu ifa ettiklerini düşünmüşlerdir. Bunun yanında insanlar bazı isteklerinin yerine gelmesi için Tanrı'dan dilekte bulunmuş, bu dilekleri kabul olunca adakta bulunmuşlardır. Ayrıca insanlar yüce gördükleri güce duyulan hayranlıktan dolayı, gönül almak için ve günahlarına kefaret olması için de kurban sunmuşlardır Kurbanın ilk zamanlarda, insan kurban edilmek suretinde olduğu bilinmektedir.²⁴⁸.

²⁴⁸ Abdulkadir Kıyak, **Sinemilli Aleviliği (İnanç ve İbadet Anlayışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi)**, s. 205-208; Selahaddin Bekki, “*Türk Mitolojisinde Kurban*”, s. 2-6.

SONUÇ

Halk inanışları ve uygulamaları, yaşadıkları toplumlara hem maddi hem de manevi anlamda zenginlik kazandıran, toplumların kendi ayakları üzerinde durabilmelerine yardımcı olan, kendi geçmişleri ile gelecekleri arasında köprü kuran, çağdaş dünyanın altından kalkamadığı sorunlara çözüm arayan ve yerini hiçbir şeyle dolduramadığı sözlü, yazılı ve uygulamalı ritüellerdir.

Halk inanışları kendi bünyelerinde büyüsel ve dinsel motifleri barındırmaktadır. Bu uygulamalar bazen örf, âdet, gelenek ve görenek; bazen de halk hekimliği, alternatif tıp, sağaltma, ocak kültü ve psikolojik tedavi yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Halk inanışlarının başında geçiş dönemleriyle ilgili; doğum, evlenme ve ölüm; tabiat ile ilgili olarak da yağmur duası, ağaç ve orman, hayvanlar ile ilgili inanış ve uygulamalar gelmektedir.

Elazığ İli Uluova Yöresindeki halk inanışlarını ve uygulamalarını incelerken, doğum olayının ne ifade ettiği, doğum yapacak kadının ve doğacak çocuğun nelere sahip olması gerektiğiyle ilgili çarpıcı sonuçlara ulaştık.

Doğum öncesi halk inanışları, kadının hamile kalabilmesi için yapılan uygulamalar, hamile kaldıktan sonra çocuğun cinsiyeti ve sağ olarak doğabilmesi için geçecek zaman içerisindeki uygulamalar ve kadının sağlığının korunmasıyla ilgili uygulamalar mevcuttur.

Doğumdan sonra erkek çocukların sünnet ettirilmeleri, kirvelik ve sünnet anında yapılan uygulamalar dikkat çekicidir. Doğum ile ilgili inanış ve uygulamaların genellikle Anadolu'daki inanışlarla benzerlik gösterdiği, daha çok Orta Asya Türk kültürüne kaynaklık eden, Geleneksel Türk Dini ile yakından alakalı olduğu ifade etmek mümkündür.

Uluova Yöresindeki evlenme ile ilgili halk inanışları genel olarak aynı olmakla birlikte köyler arasında çok az da olsa bazı uygulamalarda farklılıklara rastlanmaktadır. Şimdilerde salonlara taşınsa da köylerde düğünler yapılmaktadır. Bir geçiş dönemi olarak evlenme ve evlilik kurumu içerisinde Türk kültürünün bütün izlerini taşımaktadır. Özellikle eski gelenek ve göreneklere bağlı kalındığı, halk inanışlarının daha yoğun yaşatıldığı düğünler Uluova Yöresinde icra edilmektedir. Ölüm, bilindiği üzere kaçınılmaz bir sonudur. Dolayısıyla halk inanışlarının yaşatıldığı bir geçiş dönemidir. Özellikle ölünün yıkanması, kefenlenmesi, defnedilmesi, yas törenleri, ölü

için yapılan hayır ve hasenat ve dualar, ölümle ilgili halk inanışlarında eski Türk inanışlarının İslam'la yoğrulması öne çıkmaktadır.

Tabiatla ilgili halk inanışlarında görülen yağmur duası, , ağaç ve orman ile ziyaret yerleri ve ziyaret yerlerinde yapılan uygulamalar; Uluova Yöresinde Geleneksel Türk Dini'ndeki "Yer-su" kültlerine ait inanışların, İslam'la bütünleşerek yaşatıldığını göstermektedir. Elazığ Uluova Yöresindeki mevcut halk inanışları, dini motiflerin yanı sıra eski Türk kültürünün yaşatıldığı gelenek ve göreneklerinin etkisi fazlasıyla görülmektedir.

Eski Türk kültürünün yaşatılmaya çalışıldığı Uluova Yöresinde halk İnanışları, burada yaşayan insanların atalarının tarihi süreçte karşılaştıkları bütün din, inanç, kültür ve sistemlerde kendilerine ve karakterlerine uygun olan, öz itibarıyla de değişime yol açmayan bazı uygulamaları, kendi inanışlarıyla yoğurmaları sonucunda bugüne kadar taşımaya çalıştıklarını ifade etmek mümkündür. Bu inanışlar Eski Türklerin ve beraberinde yaşadıkları toplumların hayatlarında yaşattıkları pratikleri, İslam Dinini kabul ettikten sonra da bazı İslami figürlerle kaynaştırmaları sonucu, yeni bir hale dönüştürmeleriyle meydana gelmiştir.

Elazığ ili Uluova Yöresi Halk İnanışları ve Uygulamalarını ele aldığımız bu çalışmada ifade etmemiz gereken en önemli hususlardan biri; çoğunlukla yeteri kadar önemsemeyen ya da önemsizmiş gibi zikredilen birçok inanışın ve uygulamanın aslında sahip olduğumuz değerleri ifade ettiği görülmektedir. Nitekim bazı örf, âdet, gelenek ve göreneklerin aslında halk inanışları yoluyla yaşatıldığı aşikârdır.

Halk inanışlarının esas itibarıyla toplumları ayakta tutması ve kuşaklar arası bağları güçlendirmesi ise bir diğer önemli husustur. Ayrıca halk inanışları sadece toplumları ayakta tutmak ve köprü olmakla kalmamakta aynı zamanda kardeşlik, barış, birlik ve beraberliği sağlamak suretiyle binlerce yıldır yaşadığımız bu toprakların her zerresine işlemiş olan Türk Kültürü ve Türk Medeniyetinin yozlaşmasını önleyen başlıca değerleri de bünyesinde barındırmaktadır.

Söz konusu bünyenin bozulmasına izin vermemek için yaşayan bir kültür hazinesi olan halk inanışlarını, halkımızın dini ve milli değerlerine zarar vermeyecek şekilde varlığını devam ettirmesini sağlamak gerekir. Zira atalarımızın binlerce yıllık tecrübeleriyle yoğurduğu, milli benliğimizin harcı olan halk inanışlarını yeni nesillere ilim ve kültür yoluyla aktarmak, ilmi ve vicdani görevler arasında yer almaktadır.

KAYNAKLAR

Abdulhamid Pehlivan, **Ölüm ve Ötesi Halk İnançları, Günümüz, Halk İnançlarına Yönelik Bir Tespit ve Değerlendirme**, İstanbul 2013.

Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara 1972.

Abdulkadir Kıyak, **Elazığ ve Yöresinde Ziyaret Yerleri**, Ankara 2012.

Abdulkadir Kıyak, **Sinemilli Aleviliği (İnanç ve İbadet Anlayışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi)**, Ankara 2018.

Ahmet Buran, **“Fırat Havzasında Yağmur Duası ve Yada Taşı” Fırat Havzası II. Folklor ve Etnoğrafya Sempozyumu**, Elazığ 1989.

Ali Rahman, **“Uygurların Defin Merasimleri”**, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C. IV. Ankara 1987.

Bahaeddin Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, C.IV., Ankara 1978.

Bekir Topaloğlu, **“Ağaç”**, **İslam Ansiklopedisi** T.D.V. Yay., C. I., İstanbul 1988.

Buhari, **Sahih-i Buhari, Muhtasarı Tecrid-i Sarih**, Çev. Abdullah Feyzi Kocaer, C. I, İstanbul 2004.

Cevdet Paşa, **Kısas-ı Enbiya I**, İstanbul 1972.

Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, Ocak Yay. Ankara 2002.

Hamdi Döndüren, **Delilleriyle Aile İlmihali**, Bursa 1995.

Harun Güngör, **“Eski Türk Dini”**, **Yaşayan Dünya Dinleri**, I. Baskı, Ankara 2007.

Harun Güngör, **Türk Bodun Bilimi Araştırmaları**, II. Baskı, İstanbul 2008.

Hikmet Tanyu, **“Ağaç”**, **İslam Ansiklopedisi**, T.D.V. Yay., C. I, İstanbul 1988.

Hikmet Tanyu, **Türklerin Dini Tarihçesi**, İstanbul 1978.

Hoca Saadettin Efendi, **Tâcü't Tevarih**, (Haz: İ. Parmaksızoğlu), C. I, İstanbul 1974.

İbn Haldun, **Mukaddime**, II, İstanbul 1970.

İbrahim Canan, **Kütüb-i Sitte(Hadis Ansiklopedisi)**, Akçağ Yay., Trs. C. I. İstanbul.

İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul 1993.

İlmihal I, D. İ. B.Yay., Ankara 2006.

Mahmut Tezcan, **Ülkemizde Başlık Parası Uygulaması**, Ankara 1977.

Mircea Eliade, **Dinler Tarihi, İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi**, Çev. Mustafa Ünal, Konya 2005.

Muhammed Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, Çev. Salih Tuğ, İstanbul 1973.

Nedim Şahhüseyinoğlu, **Anadolu Halk Kültüründe İnanç Motifleri**, Ay Yıldız Yay. Ankara 2000.

Osman Turan, **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, C. I-II, İstanbul 1978.

Ömer Nasûhi Bilmen, **Büyük İslâm İlmihali**, İstanbul, Trs.

Pertev N. Boratav, **Türk Mitolojisi Oğuzların- Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi**, Çev. Recep Özbay, Ankara 2012.

Rahmi Yaran, “Düğün” , **İslam Ansiklopedisi**. T.D.V. Yay., C. X., İstanbul 1994.

Rıfat Araz, **Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını No: 108, Ankara 1995.

Sadettin Buluç, **İslam Ansiklopedisi**, MEB Yay., İstanbul 1979, C. XI.

Sahih-i Buhari, **Muhtasarı Tecrid-i Sarih**, Çev. Abdullah Feyzi Kocaer, C. II, İstanbul 2004.

Sami Kılıç, “Çocuk Sahibi Olmak İçin Dinsel-Sihirsel Bir Uygulama: Irkatma Ocağı (Takmak Köyü- Elif İsçe Örneği)”,

Sami Kılıç, “Uşak ve Çevresinde Yağmur Yağdırma Uygulamaları, Takmak Köyü Örneği” , **Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Litarature, and History of Turkish or Turkic- Volume 6/1 Kış**, 2011.

Sami Kılıç, **Türk Halk İnanışlarında Yiyecek ve İçecekler**, Elazığ 2012.

Sedat Veyis Örnek, **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, İstanbul 1971.

Sedat Veyis Örnek, **Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançlar ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, Ankara 1966.

Sedat Veyis Örnek, **Türk Halk Bilimi**, Ankara 2000.

Selahaddin Bekki, “*Türk Mitolojisinde Kurban*”, **A. Ü. Sos. Bil. Enst. Halk Bilimi, Akademik Araştırmalar**, Yıl I, Sayı III, Kış 1996.

Selim Özarslan, **İslam’da Ölüm ve Diriliş Öğretisi**, Konya 2001.

Seyit Gezer, **Sarioğlan ve Çevresi Halk İnanışları**, (F. Ü., S. B. E., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Elazığ 2011.

Ugo Bianchi, **Dinler Tarihi Araştırma Yöntemleri**, Çev. Mustafa Ünal, Kayseri 1999.

Ünver Günay- Harun Güngör, **Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi**,

Ünver Günay, **Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi**, Ankara 1986.

Ünver Günay-Harun Güngör, **Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi**,

Yaşar Çoruhlu, **Türk Mitolojisinin Anahatları**, İstanbul 2000.

Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnancının İzleri**, Berikan Yayınevi, Ankara 2010.